

MAKÓ BALOLDALI ERŐINEK KÜZDELME A FASIZMUS ELLEN A 30-AS
ÉVEKBEN ÉS A II. VILÁGHÁBORÚ ALATT. A KOMMUNISTÁK VEZET-
TE FORRADALMI ERŐK HARCA A FELSZABADULÁS UTÁN A NÉPI
DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁSÉRT

/ Tamási Mihály doktori
dolgozata /

Szeged, 1965.

Tudományos életünkben vita folyik arról, hogy a magyar nép tömegei a felszabadulás előtt milyen mértékben vettek részt a fasiszmus elleni küzdelemben, hogy egyáltalán érettek voltak-e a harcra; mikortól számítható a forradalmi helyzet kialakulása és a felszabadulást, a Horthy-rendszer szétzuzását, a fasisztaellenes demokratikus forradalom megindulását mennyiben lehet a magyar nép művének tekinteni.

Makó és vidéke - a Viharsarok más területével együtt - az országban elsőként szabadult fel. S az itteni városok és falvak baloldali erői az elsőnek megalakuló kommunista párt-szervezetek kezdeményezésére szinte a felszabadító szovjet csapatok megérkezésével egyidőben hozzá láttak az új, demokratikus élet kialakításához. Még Budapesten dörögtek az ágyuk, tombolt a gyilkos háború, a Dunántul jó része még a fasiszmus, a Szálasi-féle nyilas örület igáját nyögte, mikor vidékünk baloldali, hazafias erői már az új, demokratikus Magyarország alapjait rakták le.

Nem a semmiből születtek meg ezek a sikerek. A Horthy-rendszer idején, a 30-as években a Viharsarok elégedetlen tömegeinek élén a baloldali ellenzéki erők elkecseredett küzdelmet folytattak az uri rendszer, a fasiszmus ellen. Ezekben a küzdelmek^{ben} kikovácsolódott a népi erők, a Horthy-rendszerrel, a fasiszmussal szembenálló erők egysége.

Makón, s környékén a 30-as években erős, demokratikus, fasisztaellenes tömegmozgalom fejlődött ki, amely a belső gyengeségek és a később bekövetkezett kudarcok ellenére is kedvező hatást gyakorolt a felszabadulás utáni fejlődésre, a népi demokratikus átalakulásért - a kommunisták vezetésével - vívott küzdelemre.

Emnek az időszaknak és a lejátszódott küzdelmeknek az elemzésével kíván e munka szerény hozzászólásul és adalékul szolgálni az említett kérdésekről folyó vitához.

I. A MAKÓI BALOLDALI ERŐK HELYZETE ÉS HARCA A 30-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

1. Makó multja, gazdasági-társadalmi fejlődése, politikai élete

Makó a Tisza-Maros szögében fekszik, s mint marosi átkelőhely, már az Árpád-kortól kezdve fontos szerepet töltött be. A török háborúk idején többször elpusztult, majd 1704-ben újra felépült s a mai város ebből fejlődött ki. 1718-ban III. Károly Makót 60 ezer holdas környékével Nádasdy László gróf csanádi püspöknek adományozta. A korábbi királyi város lakói egyösszegben váltották meg az urbért, amelyre évenként szerződést kötöttek. A város rengeteget pereskedett a püspökséggel hosszú évtizedeken keresztül, ami hatással volt Makó későbbi demokratikus szellemének kialakulására.

Az 1848-49-es szabadságharcban mintegy 300 makói vett részt. A város polgárai a Bach-uralom idején többször megtagadták az adó fizetését. Már 1858-ra befejeződött a jobbágy-felszabadítás, ekkor 46 ezer hold volt a város határa. Akik telekkel rendelkeztek, azok megválthatták földjüket. 1861-ben tagosították a város határát, s 230 ház helyet osztottak ki a Honvéd városrészben a szabadságharcban résztvevő katonák részére. Néhány év múlva 1863-ra fejeződött be a megváltási eljárás, s megtörtént az addig közös használatban lévő legelők felosztása is a meglévő föld- és házbirtok alapján. A püspökség tulajdonában 13 ezer hold maradt, ez a terület azonban ezután már nem tartozott Makó határához.

A város modern történetét ettől az időszaktól lehet számítani. A marosi átkelőhely nagyobb szerepet kap azért, hogy 1878-ban híd épül a folyón, s Makó még inkább összekötő kapocs lesz a Tiszántul középső és déli része között. Az Arad és Szeged közötti va-

sut megépítésével / 1882 / pedig tovább növekszik jelentősége mint az Erdély és a Bánát, valamint Szeged, a Duna-Tisza köze tájait összekötő utvonalak közbeeső állomása./1/

A gazdasági élet a múlt század utolsó évtizedeiben megélénkül. A hagyma exportjának megindulásával, amit a vasut tesz lehetővé, a vöröshagymatermelés nagy méreteket ölt, s meghatározó-jává válik a város gazdasági fejlődésének. Főleg a zsellérek válnak a makói hagymakultúra kifejlesztőivé, akik így akarnak kitörni nyomorúságos helyzetükből. Makón nincs nagybirtok. A város a jobbágy sorból szabaduló parasztek, a mezőgazdaság intenzív fejlődésének útját járó hagymakertészek, s a kereskedők, a kézműves iparosok városa. Fejlődő mezőváros a püspökség ellen vívott küzdelem és a szabadságharc antifeudális, függetlenségi továbbá a mezővárosi politikai demokrácia hagyományaival, élénk gazdasági és kereskedelmi élettel.

A múlt század utolsó évtizedeiben és a századforduló után a város reprezentatív politikai személyisége Justh Gyula, a Kossuth-párt balszárnyának vezetője. Justh birtoka Makóhoz közel, Terentál megyében volt, s ellenzéki a szabadságharc és Kossuth Lajos szellemét idéző politikai tevékenységéhez jó talajra talált a város demokratikus paraszt, kereskedő és iparos polgárainál. Makó haladó, 48-as szellemű választópolgárai 1884-ben választják meg először képviselőjüknek Justh Gyulát. Ekkortól kezdve Justh Gyula - rövid megszakítással - 30 éven keresztül képviseli Makót az országgyűlésben. A Kossuth-pártot 1880-ban hozza létre Makón Justh, amely a város legerősebb pártja lesz hosszú évtizedeken keresztül. Ezekben az években

---

1. Képek Csongrád megye történetéből. Szeged, 1963.

Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. Csanád vármegyei könyvtár. Makó, 1934.

jönnek létre a 48-as körök, amelyek a város politikai, kulturális, szellemi életének fő fórumai, szervezői.

Justh Gyula vezetésével a Kossuth-párt, a 48-as körök ériási munkát végeznek a 48-as kossuthi szellem elterjesztéséért, meggyökereztetéséért. Makón nagy Kossuth-kultusz alakul ki. Justh Gyula indítványára 1887-ben Kossuth Lajost Makó díszpolgárává választják, majd 1905-ben szobrot állítanak emlékére.

Makó a századforduló után, s a Horthy-rendszer idején is megőrizte mezőváros jellegét. Ipar szinte nem is fejlődött ki, sőt az időnként bekövetkező értékesítési válságok a vöröshagymatermelést és az egész város gazdasági fejlődését is visszavetik, stagnálásra kárhoztatják. Jellemző, hogy míg a századforduló előtt gyors ütemben nőtt a város lakossága, addig a Horthy-rendszer idején az 1920-as 37.737-ről 1930-ig 35.814-re csökkent. A csökkenés 1.327 fő, vagyis 3.6 %-os! /2/

Míg Makó a múlt századi agrárfejlődés úgynevezett amerikai útját járta meg, addig Csanád megye többi részén, főleg Kelet-Csanádban megmaradtak a feudális maradványokkal terhes nagybirtokok. A Horthy-rendszer idején, a 30-as évek elején is a feudális maradványok uralma, a nagyszámu agrárproletár réteg, az éles társadalmi ellentétek jellemzik Csanád megye életét, éppúgy mint az egész Vihar-sarokét.

Az uri birtok és nagybirtok uralmát a következő adatok bizonyítják Csanád megyében:

Birtoknagyság	Száma	Területe
200-500 h-ig	92	27.983 h
500-1000 "	30	21.504 "
1000-3000 "	13	17.891 "
3000-5000 "	2	8.642 "
5000-10000 "	1	5.176 "
20000-50000 "	1	29.855 " /a mezőhegyesi állami birtok! /3/

2. Magyar Statisztikai Évkönyv Budapest, 1931.
3. Magyar Statisztikai Évkönyv Budapest, 1937.

Csanád megye lakossága /Makóval együtt/ 1930-ban

174.258. A mezőgazdasággal foglalkozók száma 123.755. A parasztság rétegződése a következő képet mutatja:

100 h-on felüli birtokos és bérlő keresők	154
50-100 h-ig birtokos és bérlő keresők	319
10-50 h-ig	4607
1-10 h-ig kisbirtokos, kisbérlő	11369
1 h-on aluli	583
részes, kertész, stb.	1513
<hr/>	
Összesen:	18.545
Ezek segítő családtagja	12.896
Ezek eltartottja	33.429
<hr/>	
Összes birtokos parasztság:	64.870
Az agrárproletáriátus létszáma:	
Gazdasági cseléd 6.421 eltartott	10.379
Mezőgazdasági munkás 18.323	23.253
<hr/>	
Összesen:	24.744 eltartott: 33.632
Együttesen:	58.376 /4/

A birtokos parasztság aránya tehát az 1930-as népszámlálás adatai szerint Csanád megyében alig haladta meg az 50 százalékot, az agrárproletáriátus aránya pedig megközelítette az 50 %-ot! E réteg elesettségét bizonyítja, hogy az önálló keresők közül 6.213-an nem rendelkeztek saját házzal./5/ A nagyszámu napszámos-, földmunkás-réteg, amely elsősorban az ugynevezett nagy zsellér-falvakban tömörült, de minden faluban s Makón is megtalálható volt a 30-as évek elején a gazdasági válság következtében súlyos, szinte kilátástalan helyzetbe került. A napszámosok, mezőgazdasági munkások tömegesen munka nélkül tengődtek ezekben az években. A megyében más alföldi, tiszántúli megyékhez képest igen magas volt a népsűrűség, ami méginkább megmagyarázza a Csanád megyei agrárproletáriátus nehéz helyzetét.

4. Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest 1934.
5. Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest 1934.

A népsűrűség néhány tiszántuli megyében:

Vihar megye	63.5	
Hajdu "	74.8	
Szatmár "	71.9	
Szabolcs "	84.7	
Békés "	89.7	
Csanád "	86.9	/6/

Egyedül csak Békés megye népsűrűsége haladta meg Csanád megyéét. Békés megye a maga forrongó agrárproletariátusával alkotta a Viharsarok másik fontos területét. A munkalehetőségek hiánya és a nehéz létviszonyok miatt Csanád megyéből csak 1928 és 1930 között 6.249-en választották a külföldre vándorlást. /7/

A megyében a századforduló táján éppen csak hogy megindult az iparosodás. A megyében - Makót nem számítva - 1930-ban a következő nagyobb üzemek voltak:

Mezőhegyes	Gépjavitó műhely	125 munkás	
	Kendergyár	105 "	
	Cukorgyár	134 "	
Nagylaki Kendergyár		350 "	/8/

Az ipari munkások száma tehát csak alig néhány százra tehető!

Az ipari foglalkozásuk száma a megyében - Makót is beleszámítva - 1930-ban 23.354 volt /kereső és eltartott együtt/. Ezek túlnyomó többségét azonban kisiparosok és alkalmazottaik, valamint eltartottaik tették ki. A megyében az üzemi, valamint a kis ipari munkások aránya elenyésző. /9/

Makó társadalmi szerkezete más, mint a megyéé. A 35.814 lakos közül 19.834, vagyis az egész lakosság 54.5 %-a mezőgazdász.

-
6. Magyar Statisztikai Évkönyv Budapest, 1931.
  7. Magyar Statisztikai Évkönyv Budapest, 1931.
  8. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1934.
  9. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1934.

gi foglalkozásu. Érdemes, hogy elég magas a kisiparosok és kiske-
reskedők, valamint alkalmazottaik aránya is. Az ipari és kereske-
delmi foglalkozásuak száma 9.399, ami több mint 26 %-ot tesz ki.
A közszolgálatban dolgozók és a szabadfoglalkozásuak száma 2.278,
a nyugdíjasoké 1.380, a házi cselédeké 963, a közlekedésben dolgo-
zóké pedig 900 az eltartottakkal együtt.

A város 46.709 holdnyi mezőgazdasági művelésű területén
csak két nagyobb birtok található, az egyik 1.849 holddal a város,
a másik 623 holddal a Közbirtokosság tulajdonában. A 100 holdon
felüli birtokok száma is csak 17. Az uri birtokosokat és a mezőgaz-
daságban foglalkoztatott hivatalnokokat, értelmiségieket, stb-t ki-
véve, a parasztság létszáma 19.395. A birtokos parasztek, valamint
részesek és kertészek együttes létszáma 11.400, a gazdasági cselé-
deké és mezőgazdasági munkásoké pedig 7.995. Az előbbieket aránya
60, az utóbbiaké pedig 40 %. Mafón tehát alacsonyabb az agrárpro-
letáriátus aránya, mint a megyében, s még a mezőgazdasági munkások
közül mintegy ezren egy holdon aluli birtokkal, illetve bérlettel
rendelkeznek, akiknek többsége hagymakertész.

A birtokkal rendelkező parasztság adatai azt bizonyítják
hogy igen magas a kis- és középparasztek aránya:

Birtoknagyság	Birtokosok, önálló keresők száma
50 - 100 h-ig	76
10 - 50 "	1.138
1 - 10 "	1.729
1 holdon alul	94
részes	64
kertész	729 /10/

Legtöbb tehát az 1 - 10 holdig terjedő földterülettel
rendelkező kis- és középparaszti gazdaságok száma, s figyelembe
kell venni, hogy a nagygazdaságok száma is jelentős, de az igazán
nagy, az 50-100 holdas kulákgazdaságok száma már elenyésző. A része

sek és kertészek nem rendelkeznek ugyan földdel, azonban vagy a nagygazdák földjén dolgoznak, mint hagymakertészek vagy pedig földbérlettel rendelkeznek, s hagymát termelnek. Anyagi körülményeik a kisparasztek színvonalán mozognak, sőt hagymakonjunktúra idején meg is előzik azt. Noha földnélküliek - ilyen értelemben az agrárproletáriátushoz kell számítanunk őket -, helyzetük mégis más, szilárdabb, megalapozottabb, mint a napszámosoké és mezőgazdasági munkásoké.

Arra pontos adatok nem állnak rendelkezésre, hogy Makón a 30-as években hány gazdaság foglalkozott hagymatermeléssel. Erdei Ferenc számításai /11/ szerint a 30-as évek elején 3.350 gazdaság, az összes gazdaságok 62.3 százaléka folytatott hagymatermelést. A hagymatermelő gazdaságok három fajtája, csoportja ismeretes: az elsőbe azok a szántóföldi gazdaságok tartoznak, amelyek hagymakonjunktúra idején vállalkozás szerűen megpróbálkoznak hagymatermeléssel. A gazda nem foglalkozik ezzel, felfogadott hagymakertészek vagy napszámosok végzik a hagyma termesztését. A másik csoportot, a husz holdon aluli hagymás gazdaságok képezik, amelyeknél a hagyma rendszeresen beilleszkedik a gazdálkodás általános rendjébe. Mintegy ezerre tehető ezek száma, s köztük sok a néhány holddal rendelkező kisparaszti gazdaság.

A harmadik csoportot a kertészgazdaságok alkotják, amelyek 1-2-3-4 holdas törpebirtokon vagy bérleten kizárólagosan hagymatermelést folytatnak. Ez a legnagyobb csoport, számuk 2000-re tehető. Ennek a gazdaság-típusnak létalapja a hagyma, s az ide tartozó hagymakertészek igen magas termelési kultúrát képviselnek. A hagymatermeléssel foglalkozó parasztek, hagymakertészek száma családtagjaikkal együtt mintegy tízezerre tehető, tehát a város lakosságának közel egyharmadát alkotják.

---

11. Erdei Ferenc: Makó társadalomrajza. 20-21. oldal. Kézirat. A Makói József Attila Múzeum tulajdonában.

A város életének egyik hangadója a hagyományosság, amelyet nagyfokú vállalkozókedv, széles látókör, a paraszti elmaradottságból való kitörés szándéka és akarata, valamint kezdeményezőkészség jellemez. A hagyománytermelés és értékesítés állandó buktatói és nyereségei nemcsak fizikai, hanem szellemi erőfeszítést is igényelnek a hagyományteremtésektől. Ezért a paraszti szellemi, kulturális felemelkedés fő hordozói is ők. Életük állandó harc és izgalom. Harc a természettel és időjárással, de harc a kereskedőkkel, az üzorával is. Eppen ezért erős náluk az összetartozás érzése, a szervezkedési kedv és ez a forrása meg-megújuló szövetkezési kezdeményezéseiknek, kísérleteiknek.

Makó a paraszti-polgári fejlődés, az önálló paraszti kisegzisztenciák városa. Ipára tulajdonképpen nincs. A harmincas évek elején hat olyan üzem, vállalata van, amely 20 alkalmazottnál többet foglalkoztat:

Vasuti műhely	93 munkással	
Áramfejlesztő telephely	34	"
Szabó malom	21	"
Gőzmalom	51	"
Nyomda	24	"
Szálloda	23	" /12/

A 30-as évek végén, a 40-es évek elején megépül a Metesz hagyományteremtő üzem, amely többszáz időnymunkásnak ad munkát. Makó ipari munkássága tehát igen kicsi. A munkásszótályhoz sorolhatók a kisiparosoknál dolgozó segédek, alkalmazottak, akiknek száma eltartottaikkal, családtagjaikkal együtt alig éri el a kétezret. /13/

A város lakosságának vallási megoszlása 1930-ban a következő:

Református	16.742	
Róm.kat.	14.879	
Israelita	2.053	
Görög kat.	1.209	
Evangelikus	719	/14/

12. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1934.

13. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1934.

14. Erdői Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza, Makó, 1934.
12. old.

Makó társadalmi rétegződése színes és változatos képet nyújt. A Horthy-rendszer társadalmi hierarchiájának megfelelően a csúcson itt is a földbirtokos uri osztály képviselői foglalnak helyet, akik nem makói lakosok, de vármegyei hivataluknál, tisztségükönél fogva Makó társadalmi-politikai életéhez is kapcsolódnak. Fő képviselőjük vitéz jószáshelyi Purgly Emil Kelet-csanádi földbirtokos, Horthy sógora, főispán, majd földművelésügyi miniszter. Emeltesre méltó még a földeski földbirtokos Navay-család, valamint a szintén földeski, de már uri birtokos Eckhardt-család, amelynek egyik hírhedt sarja Eckhardt Tibor, a szegedi ellenforradalmi kormány volt államminisztere, bejáratos a legfőbb országos uri körökbe is.

A következő, valamivel már szélesebb réteget a dzsentri származású vármegyei és városi vezető hivatalnoki kar, néhány uri birtokos alkotja, s ide számíthatók a leggazdagabb polgárok, kistőkésék, nagykereskedők. Nagyon heterogén ez a réteg, éles ellentét is van a dzsentri és a polgári származásuk között, de társadalmilag körülbelül azonos helyet foglalnak el a város életében. A dzsentri nemzedék képviselője Petrovics György korábbi polgármester, kormánypárti országgyűlési képviselő. A törtető, bizonyos politikai intelligenciával is rendelkező kispolgári értelmiségi hivatalnok típusa, az uri birtokossá váló Bácsy Bertalan, Makó későbbi polgármestere. A lazongó kistőkés megtestesítője Szöllősi /Naszluhácz/ Jenő gyógyszerész és bormagykereskedő, Szálasi későbbi helyettese, aki ekkor még a baloldali ellenzékkel flörtöl, részt vesz a Kossuth-párt és a szociáldemokrata párt ülésein, rendezvényein is.

A város gazdasági-társadalmi és politikai életében nem lebecsülendő szerepet tölt be a városi kispolgárság, a kisiparosok és kiskereskedők aránylag nagyszámú rétege. E csoport egy részének

iparospolgári ambícióit, országos tekintélyét bizonyítja, hogy helyi kormánypárti vezetőegyenisége országos vezető is egyben. A kisiparosság és a kiskereskedők, piaci árúak szegényebb rétege viszont politikailag élesen ellenzéki álláspontot foglal el.

Az értelmiség legfigyelemreméltóbb csoportját humanus, európai színvonalú műveltséggel rendelkező, széles látókörű és művészeti, irodalmi érdeklődésű szabadfoglalkozásúak, ügyvédek, orvosok, valamint tanárok alkotják. Szinte egyedülálló jelenség a magyar kisvárosok történetében, hogy a polgári radikális, haladó értelmiségiek ilyen ragyogó tehetségű csoportja tevékenykedjen egyetlen városban. A város demokratikus légköre, élénk, változatos, feszültséggel teli közléte, szellemi életének igényessége valósággal vonzotta a radikális vidéki értelmiségieket. ~~Nem a város szülötte, de~~ Tösgyökeres makóiává fejlődik a francia származású, József Attilát támogató Espersit János. Ő-Nagylakról kerül Makóra a Kossuth kultusz lelkes ápolója, Könyves Kolonics József ügyvéd.

Sorukba tartozik a zsidó származású Fried Ármin fogorvos, továbbá Diószilágyi Sámuel kórházi főorvos és mások. Ezek a polgári radikális értelmiségiek a politikai küzdelmekben is nagy odaadással vesznek részt. Espersit János a századfordulón Hódmezővásárhelyen kezdi pályafutását. Jogot tanult, de újságíróskodik, barátságot köt Tornyai Jánossal, Endre Bélával, Rudnay Gyulával, és Pásztor János szobrásszal. Lelkes műpártolóvá válik, de aránylag fiatalon, 1903-ban a vásárhelyi Kossuth Népkör elnökévé választják. 1907-ben költözik Makóra, ahol ügyvédi tevékenysége mellett a Justh-párti Makói Újság szerkesztésében is részt vesz.

Espersit János és Könyves Kolonics József csatlakozik a Hódmezővásárhelyen zászlót bontott Nagy György-féle köztársasági mozgalomhoz, amelynek első közgyűlését 1913 április 14-re Makóra hívták össze és amelyet Espersit lakásán akartak megtartani. A rendőrség azonban durva közbelépésével megzavarta és tulajdon-

képpen megakadályozta a gyűlést. Ugyanebben az időben köztársasági programmal O-Nagylakon, illetve Makón győzelmet aratnak a vármegyei törvényhatósági választásokon, ami szinte hihetetlennek tűnik, s amelyre felfigyelnek az egész országban.

Kaspersit Jánost az 1918-as forradalom idején a makói Nemzeti Tanács elnökévé választják, majd a megyei nemzeti tanács elnöke lesz. A proletárforradalmat, a proletárdiktatura szükségességét nem ismerte fel, de a Tanácsköztársaság bukása után nemcsak a kommunistákat, a tanácsköztársasági vezetőket segíti, jogi védelmüket látja el.

Ezek az értelmiségiek a szellemi, a kulturális, a művészeti és irodalmi életben is szerepet töltenek be. Ők azok, akik a huszas években József Attilát pártfogolják, segítik és bátorítják, tanácsokkal látják el. Juhász Gyulával, Móra Ferencsel bensőséges barátságot tartanak fenn, s időnként meghívják őket Makóra pihenésre, baráti eszmecsere-re, de irodalmi estekre is.

A parasztság - mint ahogy az eddigiekből kitűnik - két élesen elütő rétegre oszlik, a szántóföldi, a gabonatermelést folytató maradi, főleg nagygazdákból és középparasztokból álló rétegre, valamint a hágyatermeléssel foglalkozó kisparasztokra, hágyakertészekre. Az előbbiek képviselője S.Bálint György, akit a Nagyatádi-féle Kisgazdapártot taktikai okokból felhasználó kormányzat felsőházi taggá emelt és Nagy Ernő, mindketten a Gazdasági Egyesület vezetői.

A város társadalmi egyesületei, politikai szervezetei az előzőekben vázolt társadalmi rétegződésnek megfelelően alakultak ki. Az uri körök, a vezető, dzsentri származású hivatalnokok, gazdag polgárok az uri kaszinót hívták létre. A kisiparosság egyesülete, érdekvédelmi szervezete az ipartestület, a nagygazdák és maradi középparasztok a Gazdasági Egyesületben tömörülnek, a hágyások pedig a kertésszszövetkezetben. Az üzemi és kisipari munká-

sok fóruma a Munkásotthon.

A vezető kormánypárt, a MNP helyi osztagát az uri körök a dzsentri származású hivatalnokok, a kistőkések, a gazdag kereskedők és iparosok, a Gazdasági Egyesület kulákjai és részben a középbirtokos parasztság alkotja. A városban a 30-as évek elején a legerősebb párt az ellenzéki Függetlenségi 48-as Kossuth Párt, amely a kispolgárság szegényrétegét, a haladó értelmiségieket és főleg a hagymakerészeket tömöríti, de megtalálhatók táborában a kisbirtokos parasztok is. A párt helyi vezetői a már említett európai műveltségű, köztársasági és 48-as érzelmű polgári radikális értelmiségiek, Espersit János, Fried Armin, Könyves Kolonics József. A párt helyi vezetője ifj. Márton Balint középparaszt aki a párt országos alelnöke is. A vezető gárdához tartozik még ifj. Biró Sándor birtokosgazda, s a kisiparosok közül Löwenbach Benedek és Galamb Ferenc.

A szociáldemokrata párt befolyása az I. világháború előtt nagyon gyenge, ami összefügg a makói munkásság kispolgári jellegével. A szociáldemokraták a századforduló után együttműködnek a Justh Gyula vezette Kossuth-párttal az általános választójogért folyó küzdelemben. Az 1918-as forradalom idején Makó demokratikus közéletében, politikai életében hamar diadalmasodnak a köztársasági, demokratikus és radikális polgári erők, s ez magával hozza a korábbi demokratikus élet, demokratikus közélet harcaiban bizonyos politikai tapasztalatra szert tevő forradalmi proletárerők előtérbe kerülését is. Makón aránylag hamar, már 1918 december 4-én megalakul a Kommunisták Magyarországi Pártjának helyi szervezete. /15/ Az alapító tagok részben a Szovjet-Oroszországból hazatért hadifogoly-vöröskatonákból kerülnek ki, akik kitüntették magukat a fehérek ellen vívott háboruban. Köztük

---

15. Tanácsköztársaság Csongrád megyében. A Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád megyei Bizottságának kiadása. 1959. 139. old.

van Cser József, akit Szovjet-Oroszországban Lenin renddel tüntettek ki és Farkas Imre, aki a Tanácsköztársaság idején a Csanád megyei direktórium elnöke lett. Közéjük tartozik még K. Szabó Mihály. A pártszervezet alapítótagjai között vannak még azok a makói proletárok, ipari és mezőgazdasági munkások, akik a Tanácsköztársaság küzdelmeiben később jelentős szerepet töltenek be, mint Szücs Pál, Diós Sándor, Szabó János. Ők mint vörös katonák végig harcolják a Tanácsköztársaság frontjait. A makói városi direktórium elnöke Zombori Lajos, aki azonban a Tanácsköztársaság bukása után visszahúzódik a politikai küzdelemtől és később a fennálló hatalom mint asztalos-mestert igyekszik megnyerni magának, ami többé-kevésbé sikerül is neki.

A szociáldemokrata pártszervezet a 20-as évek közepén alakul meg újra Makón, amelynek titkára Kotroczó József, a Corvina biztosítótársaság tisztviselője. Kotroczó egyben megyei titkár is lesz később. Ő minden tekintetben a hivatalos oppurtunista szociáldemokrata politikát követi. A szociáldemokrata pártszervezet tagságát kisrészben üzemi munkások, nagyobb részben kisipari munkások, segédek és részben hagymakertészek, mezőgazdasági munkások alkotják.

A 20-as évek végén bekapcsolódnak a pártszervezet munkájába azok, akik vezetőszeretpet töltöttek be a Tanácsköztársaság idején. A pártszervezet tagja lesz Farkas Imre, K. Szabó Mihály, Szücs Pál, Diós Sándor, Szabó János. Ők alkotják a pártszervezet baloldalát azokkal a fiatalabb párttagokkal, akik ekkor kapcsolódnak be a politikai küzdelmekbe és akik elégedetlenek a felső vezetés politikájával.

2. A gazdasági válság és politikai hatása, a dél-alföldi kommunista szervezkedés

A huszas évek végén a magyar gazdasági életben is kibentakozott a pusztító gazdasági válság. Az üzemek, gyárak leállása sok városi munkást az utcára lökött, a munkanélküliség tömegmértékűvé vált. A nagy gazdasági válság azonban nemcsak a városi munkásságot sújtotta. A mezőgazdaságban a válság még pusztítóbb hatású volt, hiszen a nagyszámú agrár-proletáriátus, a földnélküli szegényparaszság helyzetét még kilátástalanabbá tette, mert ennek a rétegnek az élete azelőtt is szinte koldusszinteneken mozogott.

A magyar társadalom súlyos ellentmondásai kiéleződtek. A nagybirtokokon szinte középkori viszonyok uralkodtak, az uradalmi cselédség hihetetlen elnyomatásban és kiszolgáltatottságban élt. S nemcsak az agrár-proletáriátust, hanem a kis- és középbirtokos parasztságot is nyomaték a megváltozott formában továbbélő hűbéri maradványok és a mezőgazdaságban is uralkodóvá váló tőkés viszonyok.

A mezőgazdasági krach érzékenyen érintette a kis- és középparasztságot, hiszen a mezőgazdasági árak 1928-29-től kezdve zuhanni kezdtek. A kormány 1930 július 17-én kénytelen volt bevezetni a boletta-rendszert, ami azt jelentette, hogy minden eladott mázsa buza után a termelőnek néhány pengős árkiegészítést adott, de nem készpénzben, hanem jegyben, bolettában, amelyet a termelő később adója kifizetésénél felhasználhatott. A boletta azonban a törpe-birtokos parasztságon nem segített, csak a nagybirtokosok használhatták ki előnyeit, hiszen ők adtak el nagy tételben búzát, s tőlük vásároltak elsősorban. A kormány a buza egy részét megfeszítette, amelyet így csak állati takarmányozásra lehetett felhasználni. Ezzel akarták megszüntetni a "tultermelést". Ez is lehetőséget adott a nagybirtokosoknak különféle manipulációkra. Purgly Emil főispán például azt tette, hogy eladott búzáját poton áron azonnal visszavásárolta állati

takarmányként nélkül, hogy magtárából a gabona kikerült volna. Ezért mondhatta egyik beszédében: "A boletta-rendszer feltétlenül üdvös és jó." /16/

A kisbirtokos parasztok pedig a mezőgazdasági krízis következtében eladósodtak és tízezrével veszítették el földjüket. A boletta azonban a városi lakosságot is sújtotta, mert a kormány a liszt és kenyér árának felemelésével a városi lakossággal fizettette meg a buza felvásárlási árának különbözetét. 1930 november 12-én Makó város képviselőtestülete a boletta ellen foglalt állást, megállapítván: "A boletta megterhelte a fogyasztókat nélkül, hogy a termelőkön segített volna." /17/

Az értékesítési nehézségek súlyos helyzet elé állították Makón a több mint 3 ezer családot kitevő hagymás réteget. 1930 tavaszán 150 ezer mássa vöröshagymát a hagymakertészek egyáltalán nem tudtak értékesíteni, ez az óriási mennyiség a városszéli gödrökbe és a trágyadombra került. Ezzel 600 ezer pengő értékű vöröshagyma ment tönkre. A hivatalos adatok szerint egy mássa vöröshagyma termelési költségei 4 pengőt tettek ki. A 150 ezer mássa vöröshagyma tehát nemcsak hogy semmi bevételt nem hozott a hagymakertészeknek, hanem még a holdankénti mintegy 400 pengős termelési költségüket, munkabérüket sem kapták meg.

A kertészek helyzetét súlyosbította, hogy nagy részük földnélküli volt, akik évről évre a várostól és a nagygazdáktól béreltek földet. Az értékesítési nehézségek növekedése és az általános gazdasági viszonyok súlyosbodása ellenére a bérleti díj állandóan növekedett. Míg 1928-ban 110 pengő volt egy hold bérleti díja, addig 1932-re 145-150 pengőre, 1935-re pedig már 200-230 pengőre nőtt.

---

16. Makói Friss Ujság 1930. június 17.

17. Makói Friss Ujság 1930 november 12.

Az egyre mélyülő gazdasági válság különösen a Viharsarokban élezi ki a társadalmi ellentéteket. A nagyszámu napszámos réteget szinte kilátástalanná teszi a napszámbérek állandó csökkenése.

Férfi napszámbérek alakulása /országos átlagban/:

1928-ban	3.12	pengő
1929-ben	3.08	"
1930-ban	2.68	"
1931-ben	2.28	"
1932-ben	1.72	"

	<u>Téli</u>	<u>Nyári</u>
1933-ban	1.20 pengő	1.80 pengő
1934-ben	1.20 "	1.70 "
1935-ben	1.10 "	1.70 "

A férfi napszámbérek vásárlóértéke a következőképpen alakult: egy napi napszámbérért a következő élelmiszereket lehetett vásárolni:

	<u>kenyér</u>	<u>II.o.m.hus</u>	<u>disznózsir</u>	<u>tej/l/</u>
1932-ben	6,6 kg	1,01 kg	1,16 kg	5,4
1933-ban	5,7 "	0,91 "	1,27 "	4,3
1934-ben	4,3 "	0,91 "	1,01 "	4,3
1935-ben	4,2 "	0,91 "	0,78 "	4,9

Az adatok egyértelműen a mezőgazdasági munkásság kereseti- és életviszonyainak általános romlásáról tanuskodnak, s különösen figyelemreméltó, hogy reálkeresetük a gazdasági válság megszűnése után is csökkent. A legrosszabb helyzet Csanád megyében alakult ki, ahol igen magas volt az agrárproletáriátus aránya. Itt voltak a legalacsonyabbak a napszámbérek a szomszédos megyék közül:

	<u>1933</u>	<u>1934</u>	
Csanád megye	2,10 pengő	1,97 pengő	
Békés megye	2,41 "	1,85 "	
Csongrád megye	2,85 "	2,03 "	/18/

18. Az adatok a Földmunkás-és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon című kötetből.

Az agrárproletáriátus elkecseregését még csak fokozta az, hogy a huszas évek elején bejelentették és a későbbi években végrehajtott földreform egyáltalán nem jelentette a paraszti követelés kielégítését, hanem annak megcsufolásával volt egyenlő. Hogyan festett ez a megyében? Még a kormány-párti Makói Friss Ujság is a következőket írta 1927-ben: "A vármegyében összesen 30 ezer földigénylő jelentkezett, akiknek törvényszerű kielégítésére 90 ezer hold felosztására lett volna szükség, vagyis a megye szántóterületének 32 százaléka. A szóba jöhető nagybirtokok száma 58 volt, ezek összterülete 94 ezer holdat tett ki. A mezőhegyesi állami birtokot /30 ezer hold/ mentesítették államérdek címén, s így összesen 11.330 igénylő kapott 15.649 holdat. Az egy igénylőre jutó földterület csak 1.3 hold volt, az előírányzott 3 holdas maximummal szemben, ami a megye szántóterületének mindössze 6,8 százaléka."/1

Ez a szánalmas földreform nemhogy gyógyírt hozott volna a parasztság bajaira, hanem méginkább elmélyítette nyomorát, nehéz helyzetét. A megváltási árat olyan magasra szabták meg, hogy a "ujbirtokosok" tömegesen mondtak le földjükről. A makói mezőgazdasági proletáriátus egyáltalán nem kapott földet és a hagymakrizis szinte létalapjától fosztotta meg. A városban a gazdasági tevékenység és kezdeményezés csökkenését bizonyítja, hogy a harmincas évek elején a huszas évekhez képest igen kevés volt az évente felépített új lakóházak száma. Kitűnik ez a következő statisztikai táblázatból.

1923-ban	28 ház épült.	1928-ban	457 ház épült.
1924-ben	65 " "	1929-ben	54 " "
1925-ben	50 " "	1930-ban	21 " "
1926-ban	61 " "	1931-ben	23 " "
1927-ben	88 " "	1932-ben	19 " "/20/

1928-ban azért kiugróan magas az eredmény, mert abban az évben építettek fel állami segítséggel Vertán Endre városi főjegyző

---

19. Makói Friss Ujság 1927.december 25.
20. Makói Friss Ujság 1933.január 11.

ző kezdeményezésére 400 munkásházat, s a telepet később el is nevezték Vertán-telepnek. Ebben azonban nem sok köszönet volt, mert az egyenként mintegy 800 pengő értékű házakért a tulajdonosoknak évente 111 pengőt, összesen 2800 pengőt kellett törleszteniök. E-mellett a házhelyet nem jól választották meg, sok ház az őszi-tavaszi esőzések idején megrongálódott, az épületek elhelyezése sem volt megfelelő. Jellemző a Vertán-telepiek elégedetlenségére, hogy a telepen a helyi választáson csufosan megbukott Vertán főjegyző, aki pedig a telepiek haláljára és pártfogására spekulált. Dr. Fried Ármán, a Kossuth-párt egyik vezetője "Nyomorfalu"-nak nevezte a Vertán-telepet.

Az egyre súlyosbodó gazdasági válság miatt már 1929 közepén a makói kormánypárti lap is meghuzza a vészharangot. Augusztus 31-én megállapítja, hogy "a mezőgazdasági krízis egész közgazdaságunk krízise". További cikkek utalnak arra, hogy nincs ára a makói hagymának, más mezőgazdasági termények árai is esnek és ezért már "milliókkal károsodtak a makói gazdák." "Ha nem segít a kormány, kicsúszik a föld a gazda lába alól". - vonják le a végkövetkeztést.

Szeptember közepén már Purgly főispán is nyilatkozott: "Elismerem - mondotta -, hogy a mai súlyos helyzet problémáihoz nyulni annyi, mint darázs-fészekbe nyulni." A város rossz közhangulatán az sem javított, hogy szeptember 30-án egy szoborleleplezési ünnepségre Horthy kormányzó Makóra látogatott. A kormánypárt, a helyi hivatalos szervek igyekeztek megtenni mindent annak érdekében, hogy a látogatást a kormányzat, a hivatalos politika és saját presztízszük növelésére használják fel. Az ünnepséget valóban fényes külsőségek között rendezik meg, ez azonban nem segít a nyomorgó proletárokon. A gazdasági válság következtében előállott aggodó hangulatot még az ünnepségről sem tudták száműzni. A nép közé "leereszkedő" kormányzó is kénytelen kellemetlen beismerést tenni. A

helyi lapok ugyanis beszámoltak arról, hogy Horthy beszédbe elegyedett a fogadására kivonult vitézekkel. Egyikük hentes- és mészáros lévén, a leereszkedő kegyes kérdésre, hogy jól megy-e az üzlete, őszintén azt válaszolta: nem! Kormányzói fejcsóválás volt erre a válasz és a tanácstalan semmitmondó megállapítás: "Bizony, bizony a rossz konjunktúra!"

A munkanélküliség a megyében és Makón szinte katasztrófálissá válik. 1929 végén és 1930-ban Makón 1200 napszámos, agrárproletár vár reménytelenül munkára. Ebben az időben a megyében - Makót nem számítva - 6500 a munkanélküliek száma./21/ Az elkeseredés, a düh ellenállhatatlanul növekszik. A kormányzat, a helyi közigazgatás a legrosszabbtól tart, ezért sürgősen nyomormentítő akciókat indítanak. Makón 1930 februárjában 100 munkanélkülit állítanak közmunkára, majd áprilisban újabb 4 ezer pengőt fordítanak közmunkákra. Ez azonban még csepp a tengerben, a szórványos tavaszi inség munkák nem sokat segítenek a munkanélküliek reménytelen helyzetén. Jellemző a nagy nyomorra, hogy a városban 1930 áprilisában több mint 900 szegény részesült húsvéti "kenyérsegélyben". 1931 március 29-én a Makói Friss Ujság jelenti, hogy "100 ezer ebédet adott eddig a város a szegény gyerekeknek."

1930 őszén a kormány is kezdi belátni a helyzet tarthatatlanságát és közel félmillió pengőt adományoz a városnak közmunkákra. A város utcák, utak rendbehozatalát rendeli el, közmunkát szerveznek a Maros gátjainak megerősítésére és megindul a munka a Szárazér-i csatornán is. Ezek valamit enyhítenek a helyzeten, azonban a lakosság szegény rétegeinek növekvő nyomorán nem sokat segítenek. Amit bizonyít, hogy még 1933 februárjában is 4700 fő volt a munkanélküli ellátatlanok száma a városban. Ez év október 1-én a Makói Friss Ujság is bevallja: "Az idén kisebb lesz az inségakció, Makón a helyzet nem javult."

---

21. Makói Friss Ujság 1930. október 24 és november 9.

Az általános létbizonytalanság, a válsághangulat való-
ságos öngyilkossági járványt indít el. A Makói Friss Ujság egyik
tudósításának címe: "Öngyilkossági járvány pusztít közöttünk." Egy
másik számában budapesti tudósítást közöl: "Az utóbbi időben szint
epidémia-szerűen emelkedett az öngyilkossági járvány Magyarországon.
A rossz gazdasági viszonyok és az ezt nyomon követő idegösszeomlá-
sok termelik ki az új járvány áldozatait, akiknek ijesztő szaporos-
dása gyors intézkedésre készteti az illetékeseket."

A főispán, a polgármester és más vezető tisztviselők véd-
nökségével különböző gyűjtési, nyomorenyhító akciókat szerveznek.
A fennálló hatalom képviselői is beismerik, hogy a csőd teljes a
magyar gazdasági életben és ők megoldást nem tudnak javasolni. Meg-
nyilatkozásaik zavarodottságról és mélységes aggodalomról tanuskod-
nak.

Makón annyival is nehezebb a helyzet, hogy a hagymakertés-
szek továbbra is létbizonytalanságban élnek, a hagyma értékesítési
lehetőségei ezekben az években sem javulnak. Ősszel és télen a kez-
deti konjunktúra után esik a hagyma ára, 1933 tavaszán újra 500
ezer mázsa marad eladatlanul. Ez évben emellett a lisztharmat és a
csapadékos időjárás miatt gyenge a vöröshagyma-termelés, ennek el-
lenére a felvásárlás lassan indul, a felvásárlási ár mázsánként
2.5 pengő, holott a termelési költségek is 4-5 pengőt tesznek ki.
1934 januárjában-februárjában azután lassan kezdenek javulni az ér-
tékesítési lehetőségek, a felvásárlási ár 5 pengő fölé emelkedik.

A hosszan tartó súlyos gazdasági válság megrázza az egész
magyar társadalmat. A néptömegek elégedetlensége, a mezőgazdasági
proletárság elkeseredése különösen a Viharsarokban robban ki. A
munkanélküli napszámosok sorra tüntetéseket szerveznek, tiltakozó
felvonulásokat tartanak, követelve, hogy a kormányzat tegyen intéz-
kedéseket sorsuk enyhítése érdekében.

Makón a szociáldemokrata pártszervezet 1930 január 4-én

szervez tiltakozó gyűlést a munkanélküliség ellen, majd küldöttség keresi fel a polgármestert. Február 18-án munkanélküliek vonulnak a városházára. Az 1930 szeptember 1-i nagy budapesti tüntetéssel egyidőben a vidéki városokban is tüntetések zajlanak le. Makón mintegy 300-400-an tartanak csendes tüntető felvonulást a főtéren.

/23/

A vidéki agrárproletár és szegényparaszti tömegek hangulata ezekben az években kezd forradalmivá válni. Az elkecseregedett megmozdulások, tüntetések a rendszer elleni gyűlölet fokozódásáról, a harci szellem erősödéséről tanuskodnak. A néptömegek feszülő energiája kiutat keres. Csanád megyében, s Makón is újult erővel indul meg a földmunkás-szervezkedés és 1930-1932 között a megye szinte minden falujában kísérletet tesznek a szociáldemokrata párt szervezet létrehozására. A földmunkás szakszervezetnek helyi csoportja működik Battonyán és Kevermesen, ugyanitt megalakítják a szociáldemokrata pártszervezetet is.

Az uralmi rendszer elleni harcra kész, vezetést váró agrárproletárok szinte tömegével lépnek be a szociáldemokrata pártba. 1932 elején például a battonyai pártszervezetnek 1200 tagja van, akik közül 200 a nő, a kevermesinek pedig 600. Érdekes, hogy a makói pártszervezet ennél kisebb létszámu, a rendőrségi jelentés szerint mintegy 350-400 taggal rendelkezik. A városban négy szakszervezet működik, az építőmunkásoké 60, a famunkásoké 26, a vas munkásoké 20, a bőrmunkásoké pedig 16 tagot számlál. A földmunkás szakszervezetnek nincs helyi csoportja, de befizető hellyel rendelkezik a városban, s a hivatalos jelentés szerint ekkor mintegy 200-250 makói földmunkás tagja a szakszervezetnek. /24/

A szegénység megmozdulásai, a forradalmi hangulat erősödése rettegéssel tölti el a hatalom urait. Pallavicini György

---

23. Makói Priss Ujság 1930. szeptember 2.

24. Szegedi Állami Levéltár /a továbbiakban SZAL/Csanád megyei főispáni elnöki iratok 294/1932.

örgróf Csongrád megye és egyben az ország egyik legnagyobb földbirtokosa 1931 november 14-én a képviselőházban kijelenti: "A mai állapotok szovjet-szerű köztársaságot szülhetnek." /25/

A Horthy-rendszer politikai válsága az egyre erősödő tömegmozgalomnak és a súlyos gazdasági nehézségek hatására elmélyül. 1931 szeptemberében a Bethlen-kormány lemondásra kényszerül, s több mint egy hétig tartó tárgyalás kell az új kormány kinevezéséhez. A Horthy-rendszer kormányzati válsága tehát nyilvánvaló. A tömegek fellendülő forradalmi mozgalmában az uralkodó osztályok súlyos veszélyt látnak. Ezért a kormányzat fokozza megterelő intézkedéseit.

A rendőrség és csendőrség Csanád megyében is igyekszik minden eszközzel megakadályozni a vidéki szociáldemokrata szervezkedéseket. Purgly Emil, Csanád megye főispánja, aki mellesleg a megye legnagyobb földbirtokosa, és akinek a megye egész szegény parasztsága gyűlölettel emlegeti a nevét, mert munkásnyuzó magatartásáról hírhedt, már 1929 május 29-én bizalmas utasítást ad ki a járási főszolgabíróknak és a makói királyi államrendőrség vezetőjének:

"Az utóbbi időben beérkezett jelentések szerint a magyarországi földmunkások szervezkedése egyre nagyobb arányokat ölt.

Ez a szervezkedés a földmunkások gazdasági érdekeit ismételten hivatott és láttamozott alapszabállyal bíró "Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége" nevében történik.

Az ezen szervezkedések kapcsán felmerült konkrét jelenségek arra engednek következtetni, hogy a magyarországi kommunisták pártjának fedőszerveként működő Vagi-párt titokban bekapcsolódik a MFOBSZ szervezkedési munkájába és ennek nevével visszaélve

ott, ahol hatósági ellenőrzéstől tartani nem kell, a beszervezendő földmunkásokat titkos összejövetelek során kommunisztikus jelzavakkal, kommunista szellemű folyóiratokkal és röpiratok ösmertetésével, osztogatásával az állami és társadalmi rend ellen izgatja.

... a MFOSZ neve alatt megindított gazdasági jellegű propaganda olyan mozgalommá fejlődhetik ki és úgy politikai, mint gazdasági szempontokból oly veszélyeket rejt magában, amelynek megakadályozása céljából minden rendelkezésre álló törvényes eszköz a legnagyobb szigorral kell alkalmazni.

Makó, 1929. május 29.

Purgly Emil

főispán" /26/

A vidék földmunkásságának forradalmi lendületét a szociáldemokrata vezetés mindenáron igyekszik kérdőben tartani. Az országos pártvezetés utasítására a vidéki pártszervezetek is memorandumokat szerkesztenek és küldenek a főispánhoz, polgármesterekhez, a hatalom helyi képviselőihez - nem sok eredménnyel. Az elégedetlenkedő munkanélkülieket igyekeznek visszatartani a tüntetéstől, lebeszélük őket arról, hogy nagyobb megmozdulásokat szervezzenek, csak végső esetben járulnak hozzá csendes, tüntető séták megrendezéséhez.

Makó, s egész Csanád megye legöntudatosabb, a fennálló rendszer ellen leginkább harcra kész proletárjainak figyelme ezekben az években mindinkább az illegalitás nehéz viszonyai között harcoló kommunista párt felé fordul. Egyre inkább felismerik, hogy csak a kommunista politika mutatja meg a földesuri-kapitalista rendszer elleni forradalmi harc útját. A tömegek egy része is kezd

kiábrándulni a szociáldemokrata párt halogató, a tőkés rendszert védelmező politikájából. A makói szociáldemokrata pártszervezet baloldala kezd megerősödni. A huszas évek második felében olyanok is bekapcsolódnak a pártszervezet munkájába, akik Szovjet-Oroszországban vöröskatonaként harcoltak, s akik 1918-ban alapító tagjai voltak a kommunista pártszervezetnek, és a Tanácsköztársaság helyi vezetőiként tevékenykedtek. Vezető szerepet kezd betölteni a pártszervezetben Farkas Imre volt oroszországi vöröskatona, a Csanád megyei direktórium volt tagja. K.Szabó Mihály szintén volt oroszországi vöröskatonát, a makói kommunista pártszervezet alapító tagját ezekben az években a szociáldemokrata pártszervezet elnökévé választják. Tevékeny munkát fejt ki Diós Sándor és Szabó János, akik főleg a hágyamakertészek között hangadók, Gy.Varga Sándor, aki a szakszervezetben tölt be vezető szerepet, valamint Szűcs Pál - mindnyájan az 1918-19-es kommunista pártszervezet alapító tagjai. Szűcs Pál 1918-19-ben a pártközpont és a makói pártszervezet összekötőjeként működött.

A makói szociáldemokrata pártszervezet titkára Kotroczó József a Corvina Általános Biztosító R.T. makói tisztviselője. Kotroczónak semmi szerepe nem volt a Tanácsköztársaság harcaiban, s ezekben az években is híven képviseli a hivatalos szociáldemokrata politikát. A pártszervezet baloldala azonban egyre növeli befolyását.

A baloldali szociáldemokraták kapcsolatot keresnek az illegális kommunistákkal, a párttal. A párt röpiratait, illegális és félillegális folyóiratait időnként eljutnak hozzájuk. Szabó János és felesége, aki szintén bekapcsolódik a szociáldemokrata pártszervezet tevékenységébe, pesti rokonai kapcsolatukon keresztül megszerzik a bécsi magyar kommunista emigráció lapjának, az Új Március-nak néhány számát, Igaz Lajos illegális kommunistához pedig, aki csak időnként tér haza Makóra, eljut a 100 % című fo-

lyóirat egy-két példánya. /27/ Ez a szerény és szórványos kapcsolat azonban nem elégíti ki őket, határozottabb segítséget, irányítást várnak a párttól.

Egyik kapcsolatuk Igaz Lajos fiatal asztalossegéd révén jön létre, aki 1927-ben lép be a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Nem Makón, hanem Debrecenben, később pedig Budapesten dolgozik. Ezeken a helyeken kerül kapcsolatba a KIMSZ-szel, később pedig a párttal. Ugyancsak vele együtt kezd bekapcsolódni az illegális mozgalomba Szücs József, egy másik makói ifjúnok. Igaz Lajost 1928-ban a párt dél-magyarországi szervező munkára küldi Szegedre. Gera Sándor, később pedig Komócsin Antal az összekötője. Még ebben az évben letartóztatják, 4 hónapig vizsgálati fogóságban tartják, de felmentik bizonyítékok hiánya miatt. /28/

Ebben az időben az illegális kommunista párt a délföldi városokban is fokozza a szervező munkáját. 1929 őszén Szegeden erőteljes kommunista szervezkedés kezdődik. A párt budapesti összekötője a városban kapcsolatot keres és talál baloldali szociáldemokratákkal, kommunista érzelmű munkásokkal. Irányításával sejteket építenek ki, megbeszéléseket, előadásokat tartanak, a párt röplapjait tanulmányozzák és terjesztik. A szervezkedésbe makói és kecskeméti baloldali szociáldemokraták, volt vöröskatonák, tanácsköztársasági vezetők és ifjúnok is bekapcsolódnak. A munka télen eredményesen halad előre. A makói szervezkedés elősegítésére Makóra megy Gera János és Batik Rácz János szegedi kommunista. Székely Mihály makói földmunkás lakásán megbeszélést tartanak. A megbeszélésen részt vesz Igaz Pál cipészsegéd, Igaz Lajos testvére is. Diós Sándor is bekapcsolódik a szervezkedésbe, aki a szociáldemokrata baloldal egyik vezetője, s

---

27. Igaz Lajos és Szabó János közlése.

28. Igaz Lajos közlése.

aki az 1929 őszi választások óta a Csanád megyei törvényhatósági bizottság tagja.

A kialakult sejtek röpiratokat terjesztenek és jelszavakat írnak a házak falára. A jelszavak: "Éljen Szovjet-Oroszország!" "Éljen a proletárdiktatúra!" Ez egybevág a párt akkori álláspontjával, amely azt tartotta, hogy forradalmi helyzet alakult ki Magyarországon és a soraiban lévő forradalom csak proletárforradalom lehet, s ezért a legközvetlenebb cél a proletárdiktatúraért, a tanács hatalomért vívott harc. Szabó József fiatal cipészsegéd is részt vesz a röpiratok terjesztésében. A szervezkedés 1930 tavaszán annyira előrehalad, hogy elhatározzák: titkos összejövetelt tartanak a sejtek vezetőinek és tagjainak részvételével.

A találkozóra 1930. május 18-án kerül sor Tápé mellett a Tisza-parti fűzésekben. Dél előtt az ifjúnunkások tanácskozása folyik, délután pedig a Szegeden, Makón és Kecskeméten létrejött illegális kommunista csoportok képviselőinek tanácskozására kerül sor. A csoportok vezetői beszámolnak eddigi szervezőmunkájuk eredményéről, majd meghatározzák a további szervező és propaganda munka feladatait is. A rendőrség azonban tudomást szerez a találkóról és lecsap a résztvevőkre. Legnagyobb részüket elfogja.

Összesen 21 kommunistát vesznek őrizetbe. A rendőrség fogja lesz Makóról: Székely Mihály, Diós Sándor, Igaz Pál, Bükönyi János, Lőrincz István, Sarkadi István, Hermann Mihály és Szabó József. A szegedi letartóztatottak között van többek között Gera Sándor, Gladics József és Komócsin Antal.

A vád ellenük: "az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló szervezkedés, illetve izgatás, valamint az ebben való közreműködés." A rendőrpribékek megkínözzák őket. Diós Sándor még a tárgyalás előtt Kötroczóhoz, a makói szociáldemokrata pártszervezet vezetőjéhez fordul segítségért. Mint a szociáldemokrata párt tagja kéri, hogy részére a párt

gondoskodjon védőről. Kotroczó válasza:

"Diós Sándor urnak, Szeged.

Hozzám intézett azon levelét, amelyben védőről való gondoskodást kért, mint már írtam, felküldöttem az országos pártvezetőséghez, erre június 6-i kelettel azt az értesítést kaptam, hogy kommunista ügyekben senkinek jogvédelmet semmi körülmények között nem adnak." /29/

A zárt tárgyalás Szegeden 1930 június 14-től 21-ig tartott. Diós Sándor a tárgyaláson panaszt emelt az őt ért bántalmazások miatt. A törvényszéki orvosszakértő azonban "nem tudja" megállapítani, hogy a sebek bántalmazástól erednek-e? A Szegedi Királyi Törvényszék Gera Sándort és Gladics Józsefet két évi és hat hónapi fegyházra, Diós Sándort hat hónapi fegyházra, egy évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartalmu felfüggesztésére és a többieket is néhány hónapig terjedő fegyházbüntetésre ítélte. A Szegedi Királyi Itélőtábla 1931 január 13-i tárgyalásán lényegében jóváhagyta az ítéletet. /30/

A szervezkedésre mért csapás érzékeny veszteségeket okozott a dél-alföldi illegális kommunista mozgalomnak. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a szociáldemokrata párt szervezetek baloldali erőinek minden kapcsolata megszakadt a kommunista párttal. A baloldali szociáldemokraták továbbra is a kommunisták hangjára figyeltek, a fennmaradt kapcsolatok megtartására és erősítésére törekedtek. A makóiak sem rettentek vissza a további harztól. A röpiratok terjesztése és a sejtek szervezése tovább folyt. Azonban érthető, hogy a nagyarányú lebukás és a rendőrségi, csendőrségi terror megfélemlítőleg hatott a szociáldemokrata párttagság egy ré-

---

29. Az MSZMP Csongrád megyei Bizottságának archivuma /a továbbiakban: az MSZMP megyei archivuma/. Diós Sándor anyaga.

30. Az MSZMP megyei archivuma. Diós Sándor anyagában a per teljes anyaga.

szere és a baloldali tömegekre.

A per nyomán a baloldali szociáldemokraták is óvatosabbak lettek az illegális kommunista párttal való kapcsolatok fenntartásában és általában politikai tevékenységükben. Ez különösen akkor következett be, mikor 1934 ^{szeptemberében} ~~októberben~~ a kormányzat a biatorbágyi merénylet ürügyén bevezette a kommunisták ellen irányuló statáriumot. Ezután a csendőrség és rendőrség a legnagyobb szigorral és keménységgel lépett fel a vidéki szociáldemokrata pártszervezetek ellen. Gyűléseiket nem engedélyezték, a párthelyiségeket bezáratták és a pártszervezetek tagjait állandóan zaklatták.

Mindennek következtében azokban a községekben, ahol még csak a szervezkedés stádiumában tartottak, a csendőrség meggátolta a szociáldemokrata pártszervezet megalakulását, s a már megalakultak nagy része is a csendőrségi-rendőrségi nyomás következtében szétesett.

A makói kommunisták, baloldali szociáldemokraták előtt tehát az adott körülmények között az a feladat állt, hogy maximálisan kihasználják harcukban a legális lehetőségeket és a baloldali, ellenzéki szervezeteken keresztül, azok segítségével is fenntartsák kapcsolataikat a tömegekkel, sőt szervezzék a tömegek harcát. Erre Makón jó lehetőségek voltak továbbra is.

3. A szociáldemokrata és a Kossuth-párt együttműködése, s a makói kommunisták, baloldali szociáldemokraták tevékenysége

Makón a Kossuth-párt és a szociáldemokrata párt között még Justh Gyula politikai örökségeként jó viszony alakult ki és itt időnként a közös küzdelemben való együttműködés jelentős sikerekhez vezetett. Ilyen közös győzelem született az 1929 őszi megyei törvényhatósági választásokon is. 1929 közepén lépett életbe a közigazgatási reform, amely intézkedett a vármegyei, a városi és községi önkormányzati testületek újjaválasztásáról. A tör-

vény csökkentette e testületek tagjainak számát, szigorubb feltételekhez kötötte a választójoget, de egyben fokozottabb politikai jellegot is adott az elkövetkező választásoknak.

Először a vármegyei törvényhatósági választásokra kerül sor. A törvény szerint 84 virilis, 84 választott, 42 érdekképviselőti, 17 törvényhatósági képviselői és 10 örökös tagja lesz a Csanád vármegyei törvényhatósági bizottságnak. A 84 virilis tagot a vármegye mintegy 250 virilise, azaz legtöbb adót fizető polgára választja meg maga közül. A vármegye legelső virilise vitéz jószáshelyi Purgly Emil keletcsanádi földbirtokos, főispán, Horthy sógora. Évi adója 11.496 pengő. Az örökös tagok közt többek között József királyi herceg és Glattfelder Gyula püspök található.

A választásokra mind az ellenzék, mind a hatalom képviselői, a vármegyei urak erősen készülődnek. A Kossuth-párt és a szociáldemokrata párt választási szövetséget köt és megállapodik, hogy közösen állít jelölteket.

Októberben kiéleződik a választási harc. A Kossuth-pártot főleg azért támadják, mert a szociáldemokratákkal, a vörösökkel szövetkezett. A város kormánypárti, vitéz Galamb Sándor ügyvéd tulajdonában lévő lapja, a Makói Friss Ujság élesen támadó vezércikket jelentet meg "Egy Kossuth-párti polgár" aláírással. A vezércikkben többek közt ez olvasható: "Üreg vagyok, sok furcsaságot megéltem, de ami hetek óta Makón mén, az mégiscsak sok. Ugy tudtuk, hogy a Kossuth-párt az függetlenségi és 48-as, eddig ugyanis volt, ebben éltünk, most azután azt látjuk, hogy Makón szocialista, sőt - Uram bocsáss - kommunista Kossuth-párt van. Vanak ebben gazdák, akik sohasem voltak függetlenségiiek és most azt mondják magukról, hogy ők 48-asok és szövetkeztek szocialistákkal, meg olyanokkal, akik be voltak zárva azok miatt, amiket a vörös időkben cselekedtek... Be akarják hozni a független párt-

ba a vörösöket, hogy azok uralkodjanak ott?" /31/

Mindaz azonban nem befolyásolja a választókat. A makói választókerületekben mind a Kossuth-párti - szociáldemokrata jelöl-
arat győzelmet. Mind a husz mandátum az egyesült ellenzék kezébe
kerül, Makóról egyetlen hivatalos jelölt sem jut be a törvényható-
sági bizottságba. A Makói Friss Ujság is megállapítja: "Az ellenzék
Makón teljes győzelmet aratott". Ilyen sikert nem sok helyen ért
el az ellenzék az országban. Sajnos a megye községeiben mindenütt
a hivatalos lista győzött.

A makói ellenzéki választási győzelem megdöbbenti a ha-
talon helyi képviselőit. Keresik az okokat, amelyek megmagyaráz-
nák, hogy az ellenzék mivel tudta megnyerni a makói tömegeket. Ugy-
látják, hogy a sikerhez a Justh-szellem ujjaélesztése járult hozzá
és különösen azt fájlatják, hogy az ellenzéki agitáció a gazdasági
válság szülte rossz hangulatot is kihasználta és a Bethlen-kormány
kiáltotta ki bűnbaknak.

Petrovics György Makó kormánypárti országgyűlési képv-
selője a Makói Friss Ujság 1929 november 24-i és 25-i számában
megjelent cikkében a következőket állapította meg: "Az ellenzék
győzelme teljes volt, de hogy öröme lesz-e benne és hogy a közér-
deknek hasznára fog-e válni ez a győzelem, az később fog eldőlni.
Ezután elismeri, hogy az ellenzéknek nagyobb volt a szervezettsé-
ge, vezérkara pedig fáradhatatlan volt. Ő is elsősorban azt teszi
szóvá, hogy a gazdasági bajokért a kormányt, nem pedig Csonka-Ma-
gyarországot tették felelőssé. "Más kérdés, hogy a bajokat felhany-
torgatni lovagias-e." - teszi hozzá.

Majd így folytatja cikkét: "Előnyére vált a helyi ellen-
zéknek, hogy Kossuth Lajos halhatatlan nevével indult a választá-
si küzdelembe és sikerült neki feltámasztania a régi makói ellen-

zéki közszellemet, amely mélyen meggyökeresedett a makói nép lelkében... Sok szavazatot szerzett a Kossuth-pártnak a szociáldemokrata párttal kötött szövetsége is, amely olyan nagy feltűnést keltett a városban."

A törvényhatósági bizottság tagjai lettek a Kossuth-párti vezetők: Márton Balint gazdálkodó, a Kossuth-párt országos al-elnöke, továbbá Espersit János, Fried Armin, Könyves Kolonics József, Kiss Károly, Löwenbach Benedek és a szociáldemokrata vezetők, köztük a baloldal vezetői, akik az illegális kommunista párt utasításait igyekeztek megvalósítani, mint Farkas Imre, Szűcs Pál, Diós Sándor, Szabó János és mások.

Az uri rendszer helyi képviselői felismerik, hogy milyen nagy veszély származik számukra a szociáldemokrata párt és a Kossuth-párt együttműködéséből. Ezért mindent megtesznek a két párt egymásnak ugrasztásáért. Dr. Petrovics György egységespárti képviselő a megyei választások után titokban megállapodást köt Kotroczó Józseffel, a szociáldemokrata pártszervezet opportunistá titkárával a szövetkezett ellenzék egységének megbontására. A megállapodásra Farkas István banktisztviselő lakásán kerül sor. Kotroczó ezer pengőt kap Petrovicstól, ami kitűnik a makói rendőrkapitány 1929 december 17-i és 1930 január 14-i titkos jelentéséből. /32/

A csalárd és felháborító egyezség nemsokára érezteti is hatását. Az ellentétek kezdenek kiéleződni a két párt között. Ez a folyamat azonban az 1930 januári városi képviselőtestületi választások idején még csak a kezdetén tart. A két párt megint egységes listával indul a választásokon és az 54 mandátum közül 44-et elhódít. Az ellenzék kezébe kerülhetne a város vezetése, ha a képviselőtestület csak választott tagokból áll. A virilisrendszer azon-

ban ezt lehetetlenné teszi, hiszen a város leggazdagabbjai többségükben a hatalomhoz húznak, az uri rendszer helyi pilléreit alkotják. A városi képviselőtestületben az 54 választott képviselő mellett még 54 virilis képviselő foglal helyet, tehát ők ugyanannyi mandátumot birtokolnak, mint a választott képviselők.

Az új képviselőtestület összeülése után kerül sor az általános tisztujításra, a polgármester, s a legfőbb tisztviselők megválasztására. A polgármesteri állásra hárman pályáznak: Nikelszky Jenő, a korábbi polgármester, aki a hatalom képviselője továbbá az ellenzék jelöltje: Espersit János és egy harmadik jelölt. Nikelszky a virilis- és tisztviselői szavazatokkal többségbe került, de Espersit is kap 32 szavazatot.

Az ellenzéki választási sikerekkel kapcsolatban egyre növekszik a város urainak, a hatalom birtokosainak riadalma. Egyre erőteljesebben támadják a szociáldemokrata és a Kossuth-pártot. A kormánypárti lap egyik cikke felhánytorgatja, hogy: "... a képviselőtestületben megbélyegzett emberek ülnek, akik részesei voltak annak a rendszernek, amely ellene tört a polgárság vagyonának és életének." A város politikai küzdelmeibe valóban olyanak is bekapcsolódtak, akiknek a Tanácsköztársaság idején vezető szerepük volt a városban, mint Parkas Imre, Diós Sándor, K.Szabó Mihály, Szűcs Pál és mások.

Hogy elriasszák a Kossuth-pártot a szociáldemokrata párttól, azt állítják, hogy a Kossuth-párt is "vörös" lesz, átveszik benne a kommunisták a vezetést. A Makói Friss Ujság egyik cikke hatáskeltés céljából fel is teszi a kérdést: "Kommunisták lesznek ezután a makói nép vezérei?" A Kossuth-párti vezetők becsületes-ségét és következetességét bizonyítja, hogy a nyomás ellenére továbbra is igyekeznek együtt haladni a szociáldemokratákkal.

A két párt együttműködése ekkor még csak a helyi és országgyűlési választásokon való közös fellépésre, közös jelölt állítására és jelöltjeik együttes támogatására terjed ki. Moha elvi álláspontjuk sok kérdésben különböző, mindkét párt helyi vezetői - egyénenként más-más mértékben - barátságra törekednek egymással s eljárnak egymás gyűléseire, időnként együttesen szerveznek nyilvános gyűléseket. A közvetlen politikai, gazdasági célkitűzésekért való küzdelemben a legtöbbször megtalálják a közös alapot.

A Petrovics-Kotroczó megállapodás azonban kezdi megtenni a magáét. Kotroczó József a helyi kormánypárti lapban megtámadja dr. Csorba János parasztszármazású ügyvédet, a Kossuth-párt tagját, hogy résztvett Budapesten a Miletay szerkesztette Magyarország című jobboldali lap vacsoráján, amely közismerten a faji ideológia alapján áll. Csorba Jánost valóban lehet bírálni Miletayval való kapcsolata és amiatt, hogy cikkeket ír a Magyarország-ba. A támadás hangneme azonban olyan, hogy sérti a többi Kossuth-párti vezetőt is és a két párt között a viszony megromlik. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy az 1931 nyarán tartott országgyűlési, valamint időközi városi képviselőválasztásokon az ellenzék mérsékeltebb sikert ér el. Az időközi képviselőtestületi választáson a városi képviselőknek csak a felét választják újjá, s ezen a szociáldemokrata és Kossuth-párt külön indul.

Ugyancsak külön készülődnek a pártok az országgyűlési választásokra is. Ekkorra Makón is megalakul az országosan újjászerveződött kisközségi párt, amelynek makói vezetője a már említett Csorba János ügyvéd. A kisközségi párt szemben áll a szociáldemokrata párttal és a Kossuth-párttal is.

Az országgyűlési választásokat júniusban tartják meg. Makó akkori 35 és fél ezer lakosából csak mintegy 10 ezren kapnak választójogot, tehát az ellenzéki tömegeket eleve kirekesztik a választásokból. Makón négy jelölt indul: Petrovics György kormány-

párti képviselő, Könyves Kolonics József, a Kossuth-párt, dr. Csorba János ügyvéd, a Független Kisgazdapárt és Hubai János, a szociáldemokrata párt jelöltje. Csorba visszalép, mert nem kapja meg az induláshoz szükséges ezer ajánlót. Hubai szociáldemokrata jelölt pedig Könyves Kolonics javára lép vissza. Petrovics mérsékelt győzelemmel újra képviselő lesz, ő 4.164, Könyves Kolonics pedig 3.505 szavazatot kap. Könyves Kolonics győzhetett volna, ha az akkori választási rendszer a munkásság és parasztság alapvető tömegeit nem zárta volna ki a választójegyből.

Könyves Kolonics József később a városi képviselőtestületben mégis győzelmet arat. 1932 december 31-én választják meg a városi főügyészt. Négy jelölt közül ő kapja a legtöbb, vagyis 61 szavazatot. A Makói Friss Ujság így számol be az eseményről: "Négy szavazattöbbséggel Kolonics József lett a városi főügyész. Az eredmény meglepte a Kossuth-pártot is."

A harmincas évek elején az ellenzék erős pozíciókat épít ki magának a helyi államhatalmi, önkormányzati szervekben, a városi képviselőtestületben és a vármegyei törvényhatósági bizottságban. A két-három évenként megtartott városi, illetve megyei időközi választásokon, mikor a választott városi képviselők és megyebizottsági tagok felét választják újjá, az ellenzék - amely a Petrovics-Kotroczó okozta törés után újra igyekszik együttműködni - általában sikert ér el és egyes kivételektől eltekintve tovább növeli befolyását.

A hatalmi testületek ülésein kemény harcot vívnak, nagy hatású szónoklatokban leplezik le a kormány és a helyi szervek néppellenes politikáját. Egy-egy Kossuth-párti és szociáldemokrata szónok beszéde eseményszámba megy, amelyről a kormánypárti lap is kénytelen beszámolni. A város közvéleménye élénk figyelemmel kíséri az ellenzék küzdelmeit és a város szegényei, a hagyományos, a 48-as érzelmű parasztok támogatják az ellenzék vezetőit.

Az ellenzék harci készségét bizonyítja, hogy szembeszáll a hivatalos intézkedésekkel és javaslatokkal. 1931 január 12-én a vármegyei törvényhatósági bizottság ülésén Veszprém megye átiratát vitatják meg, amely felszólítja a vármegyei törvényhatósági bizottságokat, hogy tiltakozzanak a Szovjetunióban lévő állapotok, a "vörös diktatura" ellen. Shabó János baloldali szociáldemokrata, törvényhatósági bizottsági tag az egész kérdés napirendről való levételét javasolja./33/

Az ellenzék haladó, pozitív indítványokkal is előáll. 1932 márciusában Könyves Kolonics javasolja a városi képviselőtestületben, hogy ne ünnepeljék meg március 15-ét, hallgatással tiltakozzanak a kormány nyomorpolitikája ellen. Ez évben a képviselőtestület baloldali többsége elveti a városi költségvetést, hogy felhívja a kormány figyelmét Makó nehéz gazdasági helyzetére.

A mindinkább baloldallivá váló városi képviselőtestület a gazdasági válságra, a tapasztalható nagy nyomorra hivatkozva 1933 augusztusában megvonja a város lelkészeinek járulékait. A város baloldali politikai erői küzdelmük során kihasználják az uri hatalom szerveiben, hivatali apparátusában megtalálható korrupciót, a népellenes politika baklövéseit. 1932 júniusában Könyves Kolonics József méltán fellebbezhetett a közigazgatási bírósághoz amiatt, hogy Petrovics György országgyűlési képviselőt törvénytelenül választották be a városi képviselőtestületbe, hiszen állandó lakása nem Makón volt. A közigazgatási bíróság ezért kénytelen volt megsemmisíteni Petrovics városi képviselőtestületi mandátumát. Az ellenzéki politikai agitációnak jó érveket nyújtott az a korrupciós botrány, ami a csendőrpalota építésénél robbant ki. Az építkezést irányító belügyminisztériumi vezetők ugyanis elsősorban saját hasz-

nukat nézték és ennek érdekében még törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza. A korrupció azonban kitudódott, s 1932 októberében az ítélőtábla Vay Kázmért, a Belügyminisztérium volt osztályvezető miniszteri tanácsosát kénytelen volt egy évre elítélni.

A baloldali ellenzéki erők és az uri hatalom erői közötti küzdelem a vármegyei közéletben is élénk hullámokat vert. A vármegyei törvényhatósági bizottságban a baloldali szociáldemokrata Farkas Imre 1932 októberében az ellenzék nevében indítványt terjeszt elő, hogy a törvényhatósági bizottság feliratban kérje a kormányt az akkoriban elrendelt és a kommunisták ellen irányuló statárium és gyülekezési tilalom megszüntetésére./34/

1933-ban a városi képviselőtestület S.Bálint György, a Gazdasági Egyesület elnöke felsőházi tag helyett 9 szavazattöbbséggel az ellenzéki Fried Armin-t választja meg, hogy a makói gazdaságokat képviselje egy országos értekezleten. Az ellenzék befolyását példázza az 1934-ben megtartott vármegyei főjegyzőválasztás is. Ring Béla kormánypárti jelölt ugyan többséget kapott, de az ellenzék jelöltjére is 75 törvényhatósági bizottsági tag szavazott, sokkal több, mint amennyi az ellenzéki bizottsági tagok száma!

A Kossuth-párti vezetők ezekben az években is politikai bátorságról tesznek tanuságot. Dr.Fried Ármint fogorvos, a Kossuth-párt egyik vezetője például 1933 júliusában a városi képviselőtestületben a nyomorenyhítő akciók vitája kapcsán kijelentette: "A kollektív társadalmi rendben jobban meg lehet oldani a szegénység kérdését." A helyi kormánypárti lap erről szóló tudósításában a szerkesztő gúnyosan megjegyzi: "Ott tudniillik mindenki koldus, kivéve a népbiztosokat." Könyves Kolenics József, a szegények ügyvédje, többszörös képviselőjelölt az ellenség gyűlölködő és rágalmazó

támadásai tüzeiben nem felt megvallani, hogy szocialista érzelmi embernek tartja magát!

Az együttműködés elég szoros és bensőséges a Kossuth-párti vezetők és a baloldali szociáldemokraták, kommunisták között. Mikor Igaz Lajos, az illegális kommunista párt tagja ausztriai párt iskolai tanulmányai után hazajön és letartóztatásából szabadul, akkor Fried Armin, Könyves Kolonics József és a csoportjukhoz tartozó dr. Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvos támogatja, segíti. Igaz Lajos egészségét 1932-33-ra a rendőri üldözés, a börtönökben eltöltött hónapok megviselik. Kórházi kezelésre szorul. Diósszilágyi odaadó orvosi ápolása hamarosan helyreállítja egészségét.

A Kossuth-párti vezetők a baloldali szociáldemokratákkal és illegális kommunistákkal szinte baráti kapcsolatot építenek ki. Könyves Kolonics annak ellenére, hogy városi főügyész, továbbra is jogi tanácsokkal látja el a baloldali szociáldemokratákat, munkásokat, szegényparasztokat, nagymakertészeket, ha hozzá fordulnak panaszukkal, ha összeütközésbe kerülnek a hatalommal. Titokban a Vörös Segély útján anyagilag is támogatja a kommunistákat./35/

Nem ilyen jó a viszony a Makón is lassan erőre kapó kisközpárt, valamint a két másik ellenzéki párt, a szociáldemokrata és a Kossuth-párt között. A kisközpárt makói tevékenységére egyrészt rányomja bélyegét dr. Csorba János ügyvéd, a párt makói és Csanád megyei vezetőjének zavaros, a jobboldali nacionalista fajideológiával keveredő politikai álláspontja. Csorba jól ismeri a makói parasztság életét, hiszen maga is paraszt származású, sőt egy ideig gazdálkodott, ténylegesen is élte a parasztemberek életét. Nézetei alakulására azonban nemcsak a gazdasági válság, a parasztság helyzetének megrendülése, a paraszti gondok hatottak, ha-

nem a Milotay szerkesztette Magyarország faji, nacionalista jobboldali eszméi is.

A kisgazdapártiak tevékenységére azonban még nagyobb befolyással van Eckhardt Tibornak, a párt Gaál Gaszton halála utáni vezetőjének reakciós politikai állásfoglalása. Makó, Csanád megye Eckhardt Tibor szülőföldje, földesúri uribirtokos családból származik, s érthető, hogy tekintélye, befolyása itt a legnagyobb. Apja, s bátyja 48-as politikus volt. Eckhardt Tibornak vitathatatlan tekintélye van az úri politikai körökben, s egyes kisgazdapárti vezetők, s a párt tagjainak egy része is Eckhardt Tibor csatlakozásától, "úri tekintélyétől" várja a párt befolyásának növekedését. Eckhardt Tibor, a fajvédő politikus, Gömbös barátja, a nagyon is lojális ellenzéki útjára vezeti a kisgazdapártot, s minden fontos kérdésben támogatja a kormány, az úri hatalom politikáját.

A Kossuth-párt és a kisgazdapárt között még azért is megromlik a viszony, mert a Kossuth-párt Makón minden invitálás, unszolás ellenére nem olvad be a kisgazdapártba. Ugyanis az országban a legtöbb helyen az történt, hogy a Kossuth-párt helyi csoportjai, a helyi 48-as körök sorra, rendre csatlakoztak az erősödő kisgazdapárthoz, mivel a két párt törekvései megegyeztek. A makói Kossuth-párti vezetők azonban reakciónak, a fennálló rendszer iránt tulságosan lojálisnak tartják a kisgazdapárt politikáját és ezért nem csatlakoznak hozzá.

A kisgazdapárt mind a szociáldemokrata, mind a Kossuth-pártot támadja, sőt a két említett párt együttműködése ellen is fellép. Az 1934 decemberi időközi vármegyei törvényhatósági választások előtt kiadott röpiratukban ezt írták a makói kisgazdapárti vezetők: "A Kossuth-párt már az egész országban beolvadt a kisgazdapártba, annál szomorubb, hogy itt nem szövetkezett velünk a választásokra, hanem szétszaggatva a polgári ellenzéki frontot, a kartellek és az ipari munkásság érdekeit támogató szo-

cialistákhoz csatlakozott." /36/

A röpirat furcsa mód egyenlőségi jelet tesz a kartellek és a munkásosztály érdekei közé, ami akkoriban a munkásosztályellenes paraszt-demagógia egyik legolcsóbb fogása volt. A kisgazdapárti vezetők ezzel akarták a kartellek igáját, zsarolását nyögő paraszti tömegeket szembefordítani a munkásosztállyal.

Az ellenzékiiségüket hangoztató makói kisgazdapárti vezetők támadása annál is inkább elítélendő, mert egybeesett a hivatalos politika támadásaival, sőt sokszor annak hangnemével is megegyezett. A makói kormánypárti lap hangja csak egy árnyalattal durvább és gunyosabb, mint a kisgazdapárti röpiraté: "Fixfizetéses urinód élő pártvigéc nem képviselheti a makói földművest, a földbirtokos fogász a hagymatermesztő kisgazdát, az adjutánsi csodaszerepet játszó bálintó bálint a korakán magyart, s a suttygó ügyvéd ur a kétkezi munkást." Itt valószínűleg Kotroczó József szociáldemokrata párttitkárt, a földdel is rendelkező fogorvos Fried Armin, Márton Báliat és Könyves Kolonics Józsefet támadták.

A cikk egyik jellemző mondata így hangzik: "A nagy ölelkezésben elvesztette elvei szüzességét mindegyik párt, s olyan elvzagyvaság, jobban mondva elvtelenség állott elő, hogy abban se Marx, se Kossuth nem ismeri ki magát." /37/ A kormánypárti vezetőket az hozta ki tehát a sodrúkból, hogy a Kossuth-i eszméket ápoló Kossuth-párt a marxi ideológiát magáénak valló párttal szövetségbe lépett. Bár - meg kell mondani - a jobboldali szociáldemokrata vezetők vonatkozásában találó az elvzagyvaságra utaló megjegyzés. Az nem fért a kormánypárti vezetők fejébe, hogy az internacionalista szocializmus és a nemzeti függetlenség eszméjét össze lehet egyeztetni.

---

36. Eredeti röpirat. H.Szabó Imre makói lakos tulajdonában.

37. Makói Friss Ujság 1934. december 2.

Az újra megszilárduló szociáldemokrata - Kossuth-párti baloldali ellenzéki front a kettős támadás tűzében is bátran harcolt a kishagyományok, a makói agrárproletárok, ipari munkások, dolgozók érdekeiért. A választási harcban a baloldali ellenzéki jeleltek a kormánypárti mecskolódásokra így válaszoltak: "Ha elbukunk is, becsülettel bukunk el!"

A választás mégis a baloldali ellenzék teljes győzelmével végződött. Ezt a Makói Friss Ujság 1934 december 11-én így jelentette be: "A megyében mindenütt óriási fölényrel győzött a nemzeti egység. Makón ellenben a proletár tömegek lehengerelték az indolens polgárságot. Tíz törvényhatósági bizottsági tagot választott Makó, s ez a tíz egytől-egyig a legszélsőségesebb ellenzéki politika képviselője!"

1935 nyarán újabb választási ütközetet vív az ellenzék. A kisgazdapárt árulása azonban meggyőztette, hogy Könyves Kelenács a Kossuth-párt és szociáldemokrata párt közös jelöltje országgyűlési mandátumhoz jusson. A Nemzeti Egység Pártjának, a kormánypártnak jelöltjeként Görgey István miniszteri tanácsos, a kartellek embere indul a választáson, akit Makón nem sokan ismernek, de akinek óriási propagandát csapnak azzal, hogy majd ő a kartellek támogatásával megszerezzi a makói parasztság számára. Innen származik a gunyossá vált jelszó: "Ezután nekünk tejjel a kartell". A kisgazdapárt egy Makón teljesen ismeretlen jelöltet indít, aki az utolsó pillanatban visszalép.

A választás előtt a kisgazdapárt akkori vezére, Eckhardt Tibor, akinek tekintélye van Makón, azt táviratozza, hogy a kisgazdapártiak Görgeyre szavazzanak! Így aztán Görgey 6.849, a szocialistának kikiáltott Könyves Kelenics pedig csak 3.481 szavazatot kap.

A kisgazdapárt árulása nagy felháborodást okozott a városban, hiszen a kisgazdapártiak állandóan ellenzéki ségüket han-

goztatták, s most ország-világ előtt nyilvánították, hogy a kormánypart szekerét tolják. A makói proletár tömegek, kisparasz-
tok elkeseredése a választást követő hónapokban csak fokozódott, hiszen bebizonyosodott, hogy az új képviselő, Görgey István nem-
csak, hogy nem teljesíti a választások előtt tett nagyhangu ígé-
reteit, hanem még Makót is messzire elkerüli.

1933-34-re a gazdasági válság végetért, a mezőgazdaság-
ban is bizonyos konjunktúra kezdődött, de az agrárproletáriátus,
sőt a kis- és középparasztság helyzete nem sokat javult. A nép-
tömegek elégedetlensége Csanád megyében nem csökkent, bár a Göm-
bös-féle demagógia itt is éreztette hatását. A néptömegek köve-
telései azonban továbbra is kielégítetlenek maradtak, s ha az
1929-30-ban elkezdődött forradalmi fellendülés a rendőrségi csa-
pások, a statárium, valamint az opportunistá szociáldemokrata ve-
zetés fékező hatására meg is tört, a harmincas évek közepén a
tömegek harca új lendületet vett. Illetve egyes helyeken az tör-
tént, hogy a tömegek kielégületlen forradalmi energiáját az akkor
már szervezkedő nyilas mozgalmak nyergelték meg.

Sajnos Csanád megyében is elsősorban ott ütötték fel
a fejüket a nyilas csoportok, ahol a rendőrség és csendőrség
szétverte a szociáldemokrata és a földmunkás szervezkedést. Az
első nyilas csoportok elsősorban Kelet-Csanádban kezdtek működ-
ni, ahol nagyobb számban voltak nagybirtokok, s ahol a földre-
áhitózó nagylétszámú napszámos réteg körében ért el bizonyos
eredményt a földreformról beszélő nyilas demagógia. Makón Meskó
Zoltán csoportja próbált szervezkedni, de kevés sikerrel. A ma-
kói baloldal befolyása alatt tartotta a tömegeket és erőteljes
tevékenységével nem hagyott teret a jobboldali ellenzékiiség szá-
mára.

A jelentkező nyilas veszély méginkább arra kénysze-
rítette a baloldali ellenzéket Makón, hogy jobban rendezze so-

rait és még eredményesebben fogjon össze a veszély elhárítására. Másrészt a kielégítetlen tömegkövetelések és maguknak a néptömegeknek a harca is a baloldali ellenzéki front kialakulásának irányába hatott. A tömegnyomás a kisgazdapártot is arra kényszerítette Makón, hogy a fokozottabb ellenzéki útjára lépjen, hiszen bebizonyosodott, hogy a Görgeyre adott szavazataikkal rossz ügyet szolgáltak.

A makói baloldali szociáldemokraták, kommunisták ezekben a nehéz években is igyekeztek megtartani kapcsolataikat az illegális párttal. A legfőbb kapcsolatot továbbra is Igaz Lajos jelentette, akit ugyan 1935-ben a rendőrség kitiltott Makó területéről. Márton Bálint, a Kossuth-párt egyik vezetője azonban tanyáján munkát és lakást adott Igaz Lajos és egész családja számára. Igaz Lajos így tovább folytathatta szervező munkáját.

Azok, akiknek már korábban kapcsolatuk volt a párttal, akik már korábban résztvettek kommunista szervezkedésben, ezekben az években is tovább folytatták a munkát. Miután kiszabadult a börtönből, Diós Sándor is bekapcsolódott a politikai életbe és a szociáldemokrata pártszervezetben a baloldal egyik vezetőjeként harcolt Kotroczó és a felső szociáldemokrata vezetés opportunizmusa ellen. Tévékenyen dolgozott a szociáldemokrata és Kossuth-párt együttműködésének erősítésénél.

4. A szociáldemokrata, a Kossuth- és a kisgazdapárt szövete- kezése. Harcuk a dolgozók, a hágyamakertészek érdekeiért

Noha a harmincas évek közepére a gazdasági válság végetért, a szegényparaszttság helyzete semmit sem javult. A napszám-
rek emelkedés helyett tovább csökkentek és továbbra is igen magas volt a munkanélküli mezőgazdasági munkások száma.

A mezőgazdasági munkanélküliek számának alakulása /or-
szágos adatok/:

	Január	Julius
1935	260.034	73.208
1936	266.481	48.828
1937	243.097	34.566
1938	228.917	22.206

Tovább csökkent, illetve csak 1937-től kezdett lassan emelkedni a napszámbérek vásárlóértéke. Egy napi férfi napszámbér vásárlóértéke a következőképpen alakult:

Év	Buza	Kenyér	II. oszt. m. hus	Disznó- zsír	Tej
1935	4,2 kg	8,2 kg	0,91 kg	0,78 kg	4,9 l
1936	3,1 "	8,5 "	0,73 "	0,80 "	5,1 "
1937	4,9 "	9, - "	0,78 "	1,06 "	6,2 /38/

Az adatok azt bizonyítják, hogy az agrárproletáriátus és kisparaszság még a harmincas évek közepén is a gazdasági válság súlyos következményeit nyögte. A szociális feszültség falun nem csökkent, hanem fokozódott. 1935-36-ban a paraszti tömegek körében egyre hatástalanabbá vált a Gömbös-féle demagógia. A parasztság kiábrándultsága fokozódott és az ellenzéki politikai áramlatok megerősödtek a vidéki lakosság körében.

Makón a szociáldemokrata - Kossuth-párti ellenzéki front igazának tudatában bátran bírálta a kormánypolitikát, szilárdan tartotta pozícióit és az 1935-ös országgyűlési választások után erkölcsi, politikai szilárdságával újabb tekintélyt vívott ki magának. A közvélemény rokonszenve fokozottabb mértékben fordult feléje, mert a választás után eltelt hónapok egyre egyértelműbben bizonyították, hogy Görgey István, a kormánypárt demagógiája a legcsunyább parasztfogás céljait szolgálta. A választások előtt ígéretekéről már a választás másnapján elfeledkeztek, s a makói hagyományok, napszámosok felháborodása csak fokozódott.

A kisgazdapárti vezetők ebben a helyzetben belátták, hogy a város közelében a párt csak akkor játszhat szerepet, ha

38. Az adatok a Földmunkás- és szegényparaszti mozgalmak Magyarországon című kötetből.

az igazi ellenzékiiség álláspontjára helyezkedik, ha ténylegesen hangot ad a makói kis- és középparasztság, a szegény rétegek törekvéseinek. Ekkor kezdődtek meg a tárgyalások a kisgazdapárti vezetők, valamint a két másik ellenzéki párt vezetői között az együttműködés szorosabbá fűzésére. A tárgyalásoknak az adott közvetlen időszakos jellegét, hogy a pártok újra készülődtek a sorra kerülő időközi városi képviselőtestületi választásokra.

A Kossuth-párt és a szociáldemokrata párt vezetői nem tagadták, hogy örülnek a kisgazdapárt szándékának, azonban nem rejtették véka alá, hogy elítélik a kisgazdapárt átváltozását az országgyűlési választások idején. Különösen elítélték azt, hogy a makói kisgazdapárti vezetők közt volt olyan, aki még tevékenykedett is a kormánypárt sikere érdekében. Mindez nehézségeket okozott a tárgyalásoknál. Végül is úgy döntöttek, hogy nem tárgyalnak olyan személyekkel, s ezek nem is játszhatnak vezetőszerepet a szövetkezett ellenzéki pártok irányításában, akik a közelmúltban az ellenzékkel szemben állottak. Ezeket az embereket nem is vették fel az ellenzéki front közös városi jelöltlistájára./39/

A tárgyalások eredményre vezettek, s létrehozták a három ellenzéki párt közös választási intézőbizottságát. A meg egyezés azonban magában foglalta azt is, hogy a későbbiekben is együttműködnek, s ennek érdekében 1935 december elején létrehozták a szövetkezett ellenzéki pártok közlönyét, az évente 8-10 alkalommal megjelenő Várospolitikai Szemlét. Az ellenzéki lap indításához azért is folyamodtak, mert a hivatalos szervek megrettentek az ellenzéki politika erősödésétől és az ellenzéki pártok választás előtti gyűléseit nem engedélyezték. Az ellenzék először röpiratokat akart kiadni, a rendőrség azonban ezekre sem adott engedélyt. Így határozták el az ellenzéki időszakos lap megindítását.

tását, amelynek első számát a rendőrség mindjárt el is kobozta, néhány nap múlva azonban némi változtatással újra engedélyezték az első szám kinyomatását.

A felső szociáldemokrata vezetés nem nagyon helyeselte a makói pártszervezet szoros együttműködését a két polgári párttal és a közös lap kiadásának gondolata sem szerzett örömet neki. Azonban elsősorban a baloldali szociáldemokraták, s kommunisták törekedtek az egységfront létrehozására és a lap kiadására, mert felismerték, hogy a baloldali ellenzéki erők tömörítése új lendületet adhat a Horthy-rendszer elleni küzdelemnek. A kommunistákat s baloldali szociáldemokratákat ugyan az új Tanácsköztársaságért való harc lelkesítette, de a gyakorlati politikai harcok tüzeiben, a gyakorlati politikai tapasztalatok nyomására megértették: a tőkés- földbirtokos urak rendszere, a fasiszta államhatalom elleni küzdelem az összes baloldali erők összefogását, együttes cselekvését követeli meg. /40/

Egy olyan baloldali ellenzéki választási szövetség jött létre Makón, amely jelentős tömegeket tömörített és amelynek nagy befolyása volt a lakosság körében, a város közéletében. Ekkor legnagyobb erővel és befolyással minden bizonnyal a Kossuth párt rendelkezett, amely a Justh-hagyományból, a makói 48-as Kossuth-i ellenzékiiségből táplálkozott. A pártnak szervezetei nem voltak, illetve tagságát tulajdonképpen a nagy multra visszatekintő 48-as körök tagjai alkották. A körök nem kifejezetten politikai egyesületek, szervezetek voltak, hanem a művelődés, a paraszti felvilágosítás, a népművelés feladataival is foglalkoztak, s a kormányzat ilyenirányú tevékenységük szorgalmazásával háttérbe akarta szorítani ellenzéki politikai szerepüket.

Makón azonban a 48-as körök híven őrizték a 43-as szellem, Justh Gyula szeméinek örökségét és különösen a választások idején elsőrendű politikai szerepet játszottak, mégpedig mint a Kossuth-párt megtestesítői. Különösen jelentős szerepet játszott az V.kerületi és a Honvéd városrészi 48-as kör, amelyekben politikai gyűlések idején többszázan is hallgatták a nagy tekintélynek örvendő Kossuth-párti vezetők, Könyves Kolonics József, Fried Armin, Márton Balint, Löwenbach Benedek és mások szenvedélyes politikai szónoklatait. A városban és a nagykiterjedésű tanyavilágban mintegy tíz 48-as kör működött váltakozó, egyenként 50-200 főnyi tagsággal. A Kossuth-párt taglétszáma tehát hozzávetőlegesen ezer fő körül lehetett, s befolyása mintegy 3-4 ezer emberre terjedt ki. /41/

A választási front másik erőssége a szociáldemokrata pártszervezet volt, amelynek taglétszáma erre az időre az 1930-32-eshez képest valamelyest lecsökkent, de politikai szerepe, főleg a szociáldemokrata baloldal erősödése következtében tovább növekedett. A makói ipari és mezőgazdasági munkásság, a hágyások kisparasztok érdekeit ugyanis a baloldali szociáldemokraták képviselték következetesen. A pártszervezet taglétszáma 200-300 között váltakozott, s befolyása a kevés számú ipari, valamint a kisipari és mezőgazdasági munkások és a hágyások egy részénél volt erős. /42/

A kialakult ellenzéki front leggyengébb pártja ekkor még az alig lábra kapó, s az árulások, következtelenségek buktaíval viaskodó kispazdapárt volt. Befolyása elsősorban a középparasztok, valamint a vagyonosabb gazdák egy részénél volt érezhető.

---

41. H. Szabó Imre közlése.

42. Kallós Lajos közlése.

A Kossuth-párt országosan már a huszas évek elejétől kezdve nem játszott szerepet, Makón azonban hallatlan vitalitásról és politikai erőről tett tanúságot. A Függetlenségi és 48-as Kossuth-párt programja, amely a múlt században született, s amely az önálló vánterület, a magyar függetlenség megteremtését, az általános és titkos választójog kiharcolását célozta, részben már megvalósult. Különben is a párt programjában, szervezési elveiben, politikai stílusában erősen magán viselte a múlt század bélyegét. A makói Kossuth-párti vezetők azonban radikális elveikkel a szegényebb néprétegek életéhez való közelségükkel sok tekintetben helyileg korszerűsítették, továbbfejlesztették a Kossuth-párt programját, célkitűzéseit és stílusát.

Már a huszas években is felvetődött a kérdés a makói politikai életben, hogy szükség van-e a Kossuth-pártra, s ez az időnként fellángoló vita végigvonult a harmincas évek politikai küzdelmeiben is. Sokan történelmietlennek, idejétmúltnak tartották a Kossuth-pártot, amely Makón hosszú éveken keresztül a legerősebb ellenzéki erőnek bizonyult. A Kossuth-párti vezetők mindig határozottan kiálltak pártjuk védelméért, s érvekkel bizonyították a párt történelmi jogosultságát. Tény az, hogy a Kossuth-párt Makón igazi baloldali ellenzéki politikát folytatott és küzdelmeivel a hagyások, a dolgozó rétegek alapvető érdekeit védte és törekvéseiknek adott hangot.

A Kossuth-párt elméletileg a magántulajdon alapján állt ugyan, de a társadalmi egyenlőségért, igazságosságért küzdött, s ennek érdekében helyesebb jövedelemelosztási politika megvalósítását követelte. Fried Ármin egy, a Várospolitikai Szemlében megjelent cikkében a következőképpen jellemezte a pártot: "...A Kossuth-párt minden dolgozó pártja, nem egyoldalúan kizsáldapárt, nem keresztény vagy keresztényen, egyáltalán nem felekezeti párt, hanem a kis- és törpebirtokos, a mezőgazdasági napszámos, az iparos és kereskedő, az értelmiségi osztály pártja... Justh Gyula

idejében Zászlós Nagy Mihály mellett Lélek István ipartestületi elnök, Bittó Gyula kalapasmester, s mások voltak a párt kimagasló tagjai... A Kossuth-párt kispolgári párt, a magántulajdon alapján áll... törvényes eszközökkel követeli a jövedelmek igazságos elosztását. Küzd a nagytőke tulkapásai ellen, s az olyan földbirtokpolitikáért, amely az önálló kisegzisztenciák létesítését előmozdítja..." /43/

Erdei Ferenc pedig, aki maga is parasztszülők gyermeke, s aki a harmincas évek elején Könyves Kolonics oldalán és a Kossuth-párt kebelén egészen fiatalon bekapcsolódik a makói politikai küzdelmekbe, egyik cikkében a következőket írta a Kossuth-pártról: "A komolyan radikális polgári pártok közül egyedül a Kossuth-párt roncsai léteznek még, s ahol úgy is él, mint Makón, csudájára járnak a jövőbenézők." /44/

A Kossuth-párt tehát, amely országosan a magyar nagybirtokos osztály kiegyezés ellenes szárnyának pártjaként született, s amelynek Justh Gyula vezette balszárnya a szociáldemokrata párttal is szövetséget kötött, Makón éppen Justh politikai örökségéből kék kifolyólag a Horthy-rendszer idején haladó, radikális kispolgári párttá fejlődött. Vezetői művelt, haladó, népi-kispolgári értelmiségiek voltak, némi romantikus népbaráti színezettel. A népbarátságot ők azonban komolyan vették, s ez náluk elsősorban a makói hagyományok gondjaival való azonosulást, a szegény rétegekkel való sorsközösség vállalását jelentette.

A párt társadalmi bázisát elsősorban a hagyományok alkották, s életereje éppen az amerikai típusú agrárfejlődéssel állt összefüggésben, amely Makó gazdasági-társadalmi életét a

---

43. Várospolitikai Szemle III.évf. 3.sz.1938.május 1.

44. Várospolitikai Szemle II. évf. 5.sz. 1937 aug. 22.

mult század 60-70-es éveitől kezdve jellemezte. A vállalkozó szellemű, szélesebb látókrű paraszti réteg, a hagymakertészek rétegének létezése, törekvései, valamint a polgári agrárfejlődésen alapuló demokratikusabb társadalmi viszonyok teremtettek kedvező talajt a Kossuth-párt fennmaradása, haladó dinamizmusa számára.

A magyar társadalmi fejlődést a századforduló idején és utána az jellemezte, hogy a polgári forradalom elvetélése, a polgári átalakulás felülről és felemás, következtelen módon való részbeni megoldása, a hűbéri viszonyok továbbélése következtében nem alakultak ki a kispolgári demokrácia radikális haladó pártjai, amelyek jelentős szerepet tölthettek volna be az ország demokratikus fejlődéséért vívott küzdelemben. Egyes helyeken azonban éppen az amerikai típusú polgári agrárfejlődés gazdasági-társadalmi talaján a meglévő hagyományos pártok helyi részlegei, csoportjai kezdtek ilyen szerepet betölteni. Véleményem szerint ez történt Makón is. Azzal, hogy a Kossuth-párt makói vezetői a konkrét makói gazdasági-társadalmi ellentmondásoknak, feladatoknak megfelelően megreformálták az országosan talaját vesztett, kivénhedt párt célkitűzéseit, politikai harci módszereit és ébren tartották a hivatalossal szemben az igazi, az ellenzéki Kossuth-i 48-as szellemet, olyan pártot, helyi politikai csoportosulást teremtettek, amely rendkívül pozitív szerepet játszhatott és játszott is a Horthy-rendszer, a fasizmus elleni küzdelem során.

Hogy a 48-as ellenzéki, függetlenségi, szabadságharcos szellem a fasizmus, a nyilas mozgalmak térhódítása, a hitleri Németország terjeszkedése idején ideológiai forrást jelentett az új, a fasisztaellenes nemzeti szabadságharc számára, azt a fiatal Erdel Ferenc is megérezte. 1935-ös külföldi tanulmányutja során a következőket írta egy, Münchenből keltezett cikkében:

játszhatott és játszott is a Horthy-rendszer, a fasizmus elleni küzdelem során.

~~Hogy a 48-as ellenzéki, függetlenségi szabadságharcos szellem a fasizmus, a nyilas mozgalmak térhódítása, a hitleri Németország terjeszkedése idején ideológiai forrást jelentett az új, a fasiszta ellenes nemzeti szabadságharc számára, azt a fiatal Erdei Ferenc is megérezte. 1935-ös külföldi tanulmányútja során a következőket írta egy, Münchenből keletezett cikkében:~~

"...Most érzem én, hogy mit jelentett a mi városunk életében a pusztíthatatlan függetlenségi érzés és mozgalom, most tudom csak, hogy miért tartotta Ady Justh Gyulát a 48 utáni idők nem világraszóló, de egyetlenül mélységekből táplálkozó politikusának. Most tudom csak, hogy az a függetlenségi harc, ha meddő és céltalan volt is, de nem volt oktalan, mert az az életösztön táplálta, amelynek igazsága ma már nyilvánvaló, s nyilvánvaló az is, hogy ugyanazok a források lehetnek újabb életmentési kísérletünknek kut fejei, amelyekből ez az életösztön táplálkozott." A cikket a kormánypárti lap, a Makói Ujság /elődje a Makói Friss Ujság/ nem közölte, ezért a Várospolitikai Szemle 1937 augusztusi számában jelent meg.

Erdői sorzi politikai hitvallásként hangzottak, s tulajdonképpen a Kossuth-párt és az egész makói szövetkezett ellenzék legfőbb nemzeti programját is jelentették. Az ellenzéki front választási pártszövetségként indult, azonban küzdelmeivel, törekvéseivel jóval túlnőtt kezdeti feladatkörén.

A szövetkezett ellenzék hangot adott a makói dolgozó rétegek követeléseinek és erőteljes agitációval igyekezett leleplezni az uralkodó osztályok dolgozóellenes, nemzetvesztő politikáját. Állandóan felhívják a figyelmet arra, hogy Görgey István kormánypárti képviselő ígéretei és tettei, a hiúsított és megva-

lősitott kormánypolitika között áthidalhatatlan szakadék, ellentét van. Görgey például megígérte választási agitációjában, hogy 15 pengő lesz a buza ára, ezzel szemben 14 pengő lett és állandó csökkenő tendenciát mutatott. Felháborodást váltott ki Görgeynek az országgyűlésen tett javaslata, hogy az eladatlan borkészleteket öntsék a Dunába, így érjék el a magasabb árakat. A közvélemény előtt kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a kormánypárti Görgey egyáltalán nem a makói parasztság érdekeit képviseli.

Az ellenzéki képviselők a vármegyei törvényhatósági bizottságban és a városi képviselő testületben élesen bírálták a helyi hatalmi szervek politikáját. Rámutattak: az inségmunkások bére nevetségesen alacsony és az például óriási igazságtalanság, hogy egy inségmunkás két hét alatt csak 4.50 pengőt keres, amikor egy agglegény városi főtisztviselő évi fizetése 7.650 pengő. Egy sokgyermekes családfenntartó fizikai munkásnak ezért az összegért 20 évig kell dolgoznia! Leleplezték a kartellek parasztságot sújtó, szipolyozó tevékenységét.

Az ellenzéki agitációnak a hatóság, a rendőrség úgy próbált elejét venni, hogy az ellenzéki vezetőket rendőrségi megfigyelés alatt tartották és semmiféle gyűlést nem engedélyeztek, mert "lázongástól" tartottak. A kormánypárt az 1935 decemberi városi választások előtt 4.500 választó polgárnak akarta megvonni szavazati jogát, ami részben sikerült is, ezzel elérték, hogy az ellenzéki tömegek nagy része nem járulhatott az urnákhoz. Ezzel magyarázható az is, hogy az ellenzék ekkor viszonylag mérsékelt eredményt ért el: a 29 mandátumnak csak a felét szerezte meg. Mindez nem törte meg az ellenzék erejét, hanem tovább növelte harci kedvét.

1936 közepén az is kedvezően hatott az egyesült ellenzék összekovácsolódására, hogy Kotroczó Józsefet, a szociáldemokrata pártszervezet titkárát sikkasztás, valamint más üzemei miatt

kizárták a pártból. A pártszervezet titkárának a szociáldemokrata baloldal egyik vezetőjét, Kallós Lajos bognársegédet választották meg. Ez nemcsak egyszerűen a baloldal befolyásának növekedését eredményezte, hanem azt jelentette, hogy a pártszervezetben tulajdonképpen a baloldal vette át a vezetést.

Ettől kezdve a szociáldemokrata- és Kossuth-párt együttműködése még zavartalanabbá vált és a szövetkezett ellenzék politikai küzdelme méginkább a makói dolgozó tömegek törekvéseit szolgálta. Ezekben az években különösen fellendült a makói hagymásság harca létérdekei érvényesítéséért, s a hagymakertészek gazdasági és az ellenzéki front politikai küzdelme összefonódott, sokszorosan átszötte egymást. Különben is a Kossuth-párt vezetők már a huszas években szorgalmazták hagymaszövetkezet megalakítását, Könyves Kolonics egy ilyen szövetkezetnek elnöke is volt.

A harmincas évek közepén is mintegy háromezer család foglalkozik hagymakertészettel, s számuk a harmincas évek második felében a kezdődő hagymakonjunktúra /1935-re épül fel a Hagymaház!/eredményeképpen lassan növekedni kezd. A hagymások többsége földnélküli /köztük erős a szociáldemokrata befolyás is !/, akik bérelt földön termelik a hagymát. Legnagyobb gondot számukra a bérleti díjak emelkedése jelenti. 1935-ben még 200-230 pengő egy hold bérleti díja, 1939-ben pedig már 270-300 pengő.!

A hagymások állandó szövetkezési kísérleteinek egyik célja éppen a bérleti uzsora elleni harc, másik pedig az értékesítés megszervezése. Az I.világháború előtt és után sok hagymásszövetkezet alakul Makón, de néhány évi működés után mindegyik felbomlik.

Ezeke a szövetkezetek kereskedőket bíznak meg a felvásárlással, és a hagyma értékesítésével, de a kellő kerekkedő rugalmasság hiánya miatt legtöbbször ráfizetéssel működnek, amit a szövetkezet fedez. Időnként a makói hagymakereskedők társulást, szindikátust alakítanak

egyrészt a felvásárlási árak leszorítására, másrészt tőkéjük egyesítésére és a kereskedelmi kockázat közös vállalására. Így a hagymások és a szindikátus elkeseredett harcot vívnak egymással.

1931-ben valamivel életképebb kertésszövetkezet jön létre, amely az időnkénti ráfizetés, kudarc ellenére mégis valamilyen eredményt ér el. Az 1935-36-os üzletévben tagjainak száma elérte a 3.000-et, üzletrésztőkéje pedig a 24.000 pengőt. A szövetkezet egyik jelentős vállalkozása az, hogy bérelt földön hagymakísérleti telepet rendez be, ahol dr. Erdei Ferencet alkalmazzák, aki mint parasztszülők gyermeke, s mint kezdő falukutató író behatóan foglalkozik a makói hagyma és hagymások problémáival. 1935-ben a szövetkezet költségén nyugat-európai tanulmányuton vesz részt, tanulmányozza az ottani hagymatermesztés és értékesítés helyzetét. Erdei ezeket a tapasztalatait és báloldali felfogásából következő haladó nézeteit igyekszik megvalósítani a szövetkezet működésében, különösen azután, hogy Diós Ferenc elnök mellé a szövetkezet ügyvezető elnökévé választják.

Legfőbb elvei: a szövetkezetet termelő szövetkezetté kell fejleszteni olyan értelemben, hogy egységes földbérletet harcoljon ki, védje a kishagymások érdekeit és segítse elő a hagymakertészet kultúrájának növelését. Célul tűzi ki a hagyma mellett más zöldségfélék meghonosítását is és meg akarja szervezni a szövetkezeten keresztül a termés bizományi értékesítését. Fontosnak tartja azt is, hogy érvényesüljön a szövetkezet autonómiája, demokratikus önkormányzata.

Ezeknek az elveknek érvényesítéséért erőteljes harcot indít, s erre felhasználja az 1937 májusában induló Makói Független Ujságot is, amely Eckhardt Tibor támogatásával ellenzéki kisközpárti lapként működik /kiadótulajdonos: dr. Csorba János ügyvéd, megyei kisközpárti vezér/. A lap erőteljes ellenzéki hangot üt meg, élesen bírálja a kormány politikáját és szószólója a föld-

reformnak, Erdei rendszeresen ír a lapba, harcol a kishagymások érdekeiért. A medgyesegyházi gyümölcstermelő szövetkezet példáján azt bizonygatja, hogy az az igazi szövetkezet, amely a termelésben is segítséget, támogatást nyújt a kisparasztoknak.

A szövetkezett ellenzéki pártok közlönye, a Várospolitikai Szemle is fontos feladatának tartja a hagymások ügyének támogatását. Szabó János hagymakertész, baloldali szociáldemokrata, illetve kommunista a Szemlében írt cikkében megállapítja: "Amint a dolgok alakulása mutatja, a hagymakérdésnek gyökeres megoldása is egy demokratikusabb rendszerre vár, nekem az a szerény véleményem, hogy helyes földreform nélkül ez a kérdés meg nem oldható." Ez az álláspont már egybevág a népfrontpolitikával.

A magas taglétszámú makói kertésszövetkezet nemcsak gazdasági szervezet - amely különben már létével is dühödt ellen-szenvet vált ki a "Gazdasági Egyesület és a Metesz gazdaszövetkezet vagyonos parasztjaiból -, hanem ellenzéki politikai fórum is, amely mozgósító hatással van a parasztság demokratikus tömegeire. A szövetkezet működését nemcsak Makó, hanem szinte az egész környező vidék demokratikus paraszti közvéleménye érdeklődéssel figyeli. Erjesztő hatással van az abban az időben megerősödő paraszti szövetkezeti törekvésekre, kezdeményezésekre.

II. A MAKÓI SZÖVETKEZETT ELLENZÉK SZEREPE AZ ORSZÁGOS NÉPFRONTTÖREKVÉSEKBEN

L;

1. A kommunista népfreontpolitika érvényesülése Makón. A szövetségelt ellenzék a fasizmus térhódítása ellen

Az ellenzéki pártok makói helyi szervezeteinek szövetekezése a korábbi ilyen irányu törekvéseknek betetőzése volt és a helyi baloldali erők küzdelmének új, magasabb szakaszát nyitotta meg. Az, hogy Makón a demokratikus erők tömörítésére irányuló határozott törekvés már a harmincas évek elején jelentkezett, a Justh hagyományoknak és a Kossuth-párt helyi radikalizmusának volt köszönhető. A Kossuth-párt ugyanis, amely polgári párt volt, sok konzervatív vonással, helyileg túllépett saját programján és politikáján és a radikális demokratikus paraszti követeléseknek adott hangot.

A Kossuth-párt haladó értelmiségi vezetői felismerték a munkásosztállyal és a munkásosztály életéhez kapcsolódó szociáldemokrata párttal, s külön a balszárnyával való együttműködés szükségességét. A gyakorlati politikai küzdelem során azonban sok olyan közvetlen célkitűzést is magukéva tettek, ami a hivatalos szociáldemokrata politika túlhaladását jelentette. Éppen ebből kifolyólag igen jó volt a Kossuth-párti vezetők és a baloldali szociáldemokraták, sőt kommunisták kapcsolata. A Kossuth-párt Makón a néptömegek demokratikus jogainak megteremtéséért, az ország demokratikus átalakításáért, a földreformért, a nagytőke, a kartellek hatalmának megnyirbálásáért, a nagy vagyonok megadóztatásáért, az igazságos jövedelemelosztásért küzdött. Igaz, ezt a harcot a Kossuth-párti vezetők az adott helyzetből kiindulva elsősorban a horthysta parlamentarizmus keretei között akarták megvívni, de nem riadtak vissza a tömegakciók, tömegmozgalom szervezésétől sem, sőt nem álltak szemben a demokratikus forradalom gondolatával sem.

Haladó, radikális álláspontjukat bizonyítja, hogy példá-

ul Könyves Kolonics József nyilvános politikai gyűléseken azt vallotta, hogy ő szocialista érzelmű. Konkrét politikai megnyilatkozása azonban arra mutattak, hogy eszméi, nézetei a harmadikutas kispolgári "parasztoszocializmus"-hoz kapcsolódnak. Ennek ellenére gyakorlati politikai kiállásának haladó, pozitív volta elvitathatatlan.

Nos, már a huszas évek végén a gyakorlati politikai szükségletek arra kényszerítették a huszas évek közepén létrejött és alig megerősödő szociáldemokrata pártszervezetet, hogy ezzel a párttal működjön együtt. Az együttműködés a gazdasági válság kitörése idején kezd kialakulni, mikor a nyomorgó tömegek elégedetlensége meg növekszik. A tömegek rendszerellenes állásfoglalása, elkeseredett megmozdulásai előtérbe állítják mind a Kossuth-, mind a szociáldemokrata pártot. A munkanélküliség, a Horthy-rendszer elleni tömegmozgalom hozza vissza a makói politikai életbe a volt tanácsköztársasági vezetőket, kommunistákat, ekkor kezd megerősödni a szociáldemokrata pártszervezet baloldala.

Ebben az időszakban az 1929-es vármegyei választásokon jön létre a szociáldemokrata és Kossuth-párt első nagyobb szabásu együttműködése. Ez, valamint az elért választási siker alapot és lendületet ad a további közös küzdelemhez. A két párt együttműködésének jelentőségét természetesen nem szabad túlértékelnünk, hiszen ebben az időben több helyen előfordult, hogy a helyi választásokon a szociáldemokrata párt más polgári pártokkal vagy azok helyi csoportjaival közös listával vett részt. A makói együttműködés pozitív és bizonyos fokig kiemelkedő voltát abban látom, hogy a Kossuth-párt helyileg radikális kispolgári, kisparaszti politikát alakított ki és különösen a baloldali szociáldemokratákkal, sőt kommunistákkal is kereste az együttműködést. Ez lehetőséget és bizonyos kezdeti alapot teremtett a későbbi fasisztaellenes demokratikus összefogásra, a népfrontpolitika helyi kialakítására.

A makói baloldali szociáldemokraták, kommunisták, akiket az 1929-32-es forradalmi hullám a helyi politikai harcok élvonalába

emelt, támogatták a Kossuth-párttal való együttműködést, sőt ők voltak azok, akik fő szervezői voltak ennek. Saját tanácsköztársasági élményeikből és a KMP többé-kevésbé ismert elvi álláspontjából kiindulva a szocializmusért való harcot tekintették fő feladatnak, de a helyzet arra kényszerítette őket, hogy ebben a harcban felhasználják a helyi radikális kispolgári politikai erőket is.

A KMP politikája a huszas évek végén, a harmincas évek elején sok szektás vonást tartalmazott. A proletárdiktatúráért, a második Magyar Tanácsköztársaságért való harcot szabta meg közvetlen feladatként, és ezért az ellenzéki pártokkal, ellenzéki politikai erőkkel való együttműködést nem tartotta lehetségesnek. A KMP politikájában a változtatásra irányuló törekvések azonban már 1933-tól kezdtek megmutatkozni. Már ezekben az években kezdték felismerni a fasiszta veszélyt és bizonyos fokig kísérletek történtek a munkás-egységfront taktikájának átfogóbb alkalmazására és a szegényparaszt-sággal, kispolgári rétegekkel való politikai kapcsolatok kiépítésére. Véleményem szerint ösztönösen ezt tették a makói kommunisták, baloldali szociáldemokraták is.

A Kommunista Internationálé VII.kongresszusa után a párt felülvizsgálta politikáját és megváltoztatta stratégiai célkitűzését. Továbbra is fontos céljának tartotta a szocializmus győzelméért való küzdelmet, közvetlen stratégiai célként azonban a fasizmus elleni harcot, az ország demokratikus átalakítását, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra kiharcolását és ennek érdekében a demokratikus, fasisztaellenes erők tömörítését tűzte ki célul.

Az 1936 januári "elvtársi levél" már körvonalazta ezeket a célkitűzéseket. A levél az ellenzéki pártokkal való együttműködés szükségességét és lehetőségét a következőkkel indokolta: "Amikor a népfront megteremtésének útját a dolgozó népmilliók mozgalmának a proletáriátus vezetése alatt való kifejlesztésében jelöljük meg, nem becsüljük le és nem hagyjuk számításán kívül azt az erőt sem, amelyet a parlamenti pártok egyike vagy másika jelent a parancsuralomra ké-

szülő kormány elleni harcban. Ezért - ha e pártok parlamenti taktikájával és módszereivel nem is értünk egyet - támogatjuk őket küzdelmükben, ha e küzdelem valóban a fasizmus ellen irányul.

Támogatunk minden olyan pártot és törekvést, amely a polgári demokráciáért harcol és demokratikus csoportosulást akar létrehozni Magyarországon, mert azt tartjuk, hogy a proletáriátus érdekében áll ma minden olyan szervezkedés, amely gyülekezteti a fasizmus ellenségeit és kész harcolni a parancsuralmi törekvések ellen, a demokratikus követelésekért, valamint az imperialista háberu ellen./45/

A párt ideiglenes vezetősége a Kommunista Internacionálé segítségével kidolgozta a párt új programját, amely az antifasiszta, demokratikus rendszer megteremtéséért folytatott küzdelmet tűzte ki közvetlen és legfőbb feladatul. A program részletes kidolgozásában és megismertetésében nagy szerepet játszott a párt központi lapja, a Dolgozók Lapja.

Az új politikai irányvonal nem vált egyszerre uralkodóvá a párt tagjai és vezetői között. Noha ebben az időben a makói baloldali szociáldemokraták, kommunisták kapcsolata nem volt olyan szoros az illegális párttal, mint 1929-1932 között, mégis tudomást szereztek a pártban folyó vitákról, megismerték a párt népfrontpolitikáját.

A harmincas évek közepén és második felében a következő kommunisták működtek Makón: Igaz Lajos, Szűcs József, Hack Ádám, Sarkadi István, Krémer Antal, Fodor Ferenc, Diós Sándor, Szabó János. A névsor, amely elsősorban visszaemlékezéseken alapul, feltehetően nem teljes. A makói rendőrség ebben az időben a következőket tartotta rendőrségi megfigyelés alatt, mint kommunistákat, illetve

---

45. Idézi Kállai Gyula A magyar függetlenségi mozgalom, Kossuth Könyvkiadó, 1965, című művében. 32-33. old.

kommunista gyanús személyeket: Hack Ádám bognármester, Igaz Lajos bognársegéd, Szabó János hagymakertész, Diós Sándor hagymakertész /46/

Ezek a kommunisták, valamint a baloldali szociáldemokraták a következő csatornákon keresztül tartottak kapcsolatot az illegális kommunista párttal: Az eszperantó mozgalmon keresztül. Az eszperantó mozgalomban a következő makói kommunisták, illetve baloldali szociáldemokraták vettek részt: Szabó János, Szabó Jánosné, Sulyok József, Kallós Lajos, Kovács Károly. Ezenkívül Szabó Jánosnapi rokonai kapcsolatain keresztül megszerezték a Dolgozók Lapja néhány példányát és hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait. Főleg Bokányi Dezső beszédeire emlékeznek. /47/

Ezek a kapcsolatokon keresztül megismerték a kommunista népfrontpolitika fő vonásait, amit - már a makói tapasztalatok alapján is - helyeseltek és igyekeztek megvalósítani.

Figyelemreméltó dolog, hogy Erdei Ferenc, aki ezekben az években fejlődött falukutató íróvá, s aki a népi írók mozgalmának balszárnyához tartozott és aki aktívan részt vett a makói politikai harcokban, kapcsolatot tartott a baloldali szociáldemokratákkal, kommunistákkal. Eljárt hozzájuk a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak meghallgatása céljából, eszmecserét folytatott velük és így többé-kevésbé ő is megismerte a KMP politikáját. /48/. Ez minden bizonnyal hatással volt politikai fejlődésére és arra, hogy elméletileg már ezekben az években igen közel jutott a marxizmus-leninizmusához.

---

46. SZÁL Makói Államrendőrség iratai 30/1938. bizalmas!

~~46.~~ Igaz Lajos és Szabó János közlése.

47. Szabó János közlése.

48. Szabó János közlése.

Ennek alapján elmondható, hogy noha a makói politikai küzdelmekben a kommunisták, baloldali szociáldemokraták nem töltöttek be kifejezetten vezetőszerpet - a vezetőszerp a Kossuth-párti vezetők és Erdei Ferencé volt - mégis döntő hatást gyakoroltak ezekre a mozgalmakra. Az is kétségtelen, hogy Erdei Ferenc tevékenységében, állásfoglalásaiban bizonyos fokig tükröződtek a kommunista népfrontpolitika bizonyos felismerései, igazságai. /49/

A harmincas évek közepétől kezdve főleg a népi írók tevékenysége nyomán az ország közvéleményének figyelme a falu, a parasztság megoldatlan gazdasági, szociális problémái felé fordult. Ekkor megerősödtek a parasztság földreformkövetelései, s hovatovább az egész ország a különböző földreformtervektől lett hangos. Az ellenzéki pártok azonban - noha elvileg nem álltak szemben valamiféle földreform gondolatával - tétovaságukkal, határozatlanságukkal mégis gátolták a demokratikus ellenzéki parasztmozgalom kibontakozását.

A parasztság legnagyobb ellenzéki pártja, a kisgazdapárt és vezetője, Eckhardt Tibor egészen 1938-ig lényegében ellenállt a paraszti földreformtörekvéseknek és más vonatkozásban is a kormánypárt, az egymást követő kormányok reakciós politikáját támogatta. Az ellenzéki pártok opportonizmusa, következtelensége kiábrándítólag ernyesztőleg hatott a tömegekre.

A makói ellenzéki vezetők éppen a fasiszta ^{ellenes} ellenzék demokratikus összefogására és a saját maguk értelmezte demokratikus népfrontpolitika kialakítására való törekvésből, valamint a parasztság érdekeiből kiindulva, bírálták az ellenzéki pártok politikáját.

Erdei Ferenc a következőképpen jellemezte a két ellenzéki párt, a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt politikáját 1937-ben a Várospolitikai Szemlében megjelent cikkében: "A kisgazdapárt

viszont programot ad és kiáltványt bocsát ki. A diktatura ellen hadakozik és óvatos duhajként veri az asztalt, szónokolván föld-reformról, titkos választójogról, nehogy azért eljátssza öfömél-tósága jóindulatát sem. Azért le nem lehet tagadni, hogy külön-legesen fontos szerepnek a betöltője most ez a párt. Valóban van jelentősége a mai látszatalkotmányosság fenntartásában, s a titkos választójog megszülése körül is bábaság vár rá. Állapotunk-ra jellemző, hogy ennek is örülni kell és a bábára jellemző, hogy minekutána az elhajtási kísérlet nem sikerült, olyan lesz majd a gyerek, amilyen lesz.

A szociáldemokrata párt most is, mint annyi év óta, állóharcot folytat. Az állóharc vereségnek az előjele rendsze-rint, de lehet fölpanaszolni a vereség kockázatát ott, ahol az sem lenne csodálatos, ha régen elpusztult volna minden védősereg, amely az ember szabadságáért küzd? Mindenesetre nincs más mene-déke ma az ember és gondolat szabadságának, mint a szocialista sajtóorganumok megtépázott lapjai." /50/

Akkor tehát, mikor politikai kezdeményezésre, határozot-t küzdelemre lett volna szükség, az ellenzéki pártok bizonytalan-ságról tettek tanuságot. Mindez a nyilas demagógia térhódítását és a különböző nyilas csoportok megerősödését eredményezte, hiszei a nyilas propaganda teljes hangerővel kiabált a földreformról, a javak igazságos elosztásáról és a tájékozatlan tömegek hittek is neki.

A nyilas demagógia országos méretű erősödése arra kész-tette a makói ellenzéki frontot, hogy határozottabban szembefor-duljon a fasiszta ideológia térhódításával.

A szociáldemokrata pártszervezet aktivistái többször meg-zavarták a szervezkedni kezdő nyilasok gyűléseit. A Várospolitikai Szemle pedig erőteljes nyilas- és pángermán-ellenes agitá-

cióba kezdett. A Kossuth-párti és szociáldemokrata vezetők írásaikban felhívták a figyelmet a nyilas- és pángermán veszélyre. Egyik cikk /"Mi van puccs hírek mögött?"/ leleplezi a különféle nyilaskeresztes és más "keresztes"-mozgalmak igazi célját: "Ezek mögött a jelvények mögött politikai akarnokok, zavarosban halászók és kalandorok huzódnak meg.. A nyilas gróf Károlyi minden áramlat sodrában felbukkant. Rengeteg pénzt költött arra, hogy vezér lehessen. Egyelőre azonban tehetséget, rátermettséget és politikai okosságot pénzen nem lehet megvásárolni. Csak néhány mindenre elszánt legényt, akik a politikát füttykössel és alkohol mámorral akarják gyakorolni. Emlékszünk azokra a "keresztes vitézekre" is, akik Böszörményt akarták megtenni Magyarország diktátorává és tábornoki egyenruhákat vásároltak a Teleki téren, hogy diszesebben vonulhassanak be a "bűnös" Budapestre... Szembe kell nézni ezekkel az áramlatokkal és nem szabad egy pillanatig sem szem elől téveszteni, hogy ezek mind a szocialista tömegekre vetik ki hálójukat. Mind ugynevezett "népies" jelszót hangoztat. Mind az általános elkeseredésre és elégedetlenségre spekulál. Mind füt-fát ígér. És mind mögött az embertelenség, a diktatura, a szabadságjogok elnyomásának szelleme lapul, hogy adott esetben előtörjön és végigtiporjon az egész országon." /51/

A cikk a szocialista tömegek szervezettségét, felvilágosultságát és öntudatos bátorságát állítja szembe a fasizmussal. Jellemző azonban az, hogy még a baloldali vezetésű szociáldemokrata pártszervezet vezetőinél is ebben a tekintetben ideológiai bizonytalanság uralkodott / a cikk valószínűleg a pártszervezet állásfoglalása volt/s a szovjetellenességet sem tudta teljesen leküzdeni. A cikk alcíme ugyanis ez: "Tiltakozunk a

fehér bolsevizmus ellen!" Bár lehet, hogy az akkoriban szokásos opportunistá szociáldemokrata szóhasználatot alkalmazták anélkül, hogy átgondolták volna, mit is tesznek. A szociáldemokrata álláspont ugyanis egyenlőségi jelet tett a hitleri fasiszta és a "vörös diktatura" közé. A makói baloldali szociáldemokraták azonban ebben a kérdésben is igyekeztek érvényesíteni elfogadható álláspontjukat, amit bizonyít, hogy a Várospolitikai Szemle időnként reális tudósításokat, összefoglalókat közöl a Szovjetunió életéről, helyzetéről és antikommunista hangú vagy szovjetellenes cikk nem található benne.

H.Szabó Imre újságíró, a Kossuth-párt egyik vezetője, aki a Várospolitikai Szemle első szerkesztője lett, szenvedélyes hangú cikkben igyekszik felrázni a közvéleményt: "Nem tudjuk, mit hoz a jövő. A magyar nemzet ezer esztendősi állami életének legválságosabb korszakába jutott. A NEP-párturalom a germanizált értelmiség segítségével fokról-fokra csempészi be hazánkba az új germánberendezéseket, amivel természetesen botorul elősegíti a nagynémet tervek megvalósulását is. Berlinben térkép jelent meg, amelyen a Duna vonaláig ér Németország és ugyancsak egy berlini rádió-előadásban már német városként szerepelt Budapest.

Szembeszállni ezekkel az áramlatokkal, küzdeni a diktatura ellen és a magyar államiséget veszélyeztető törekvés ellen, ma minden magyarnak mindenek felett álló kötelessége. A mi lapunk és ennek munkásai is ezt a célt tűzték maguk elé. A cél nagy és az erő kicsiny. Igaz! De előbb volt a gyufa és csak azután az ezer gyertyafényű reflektor. Ma a gyufa szerepét töltjük be csupán. A gyufa fellobbanó fényével világítunk rá a magyar bajok feltornyosuló fekete hegyeire. A szerepünk addig tart, amíg a hatalom szeleki nem olt bennünket, vagy amíg fel nem vált a magyar lelkek sugárzó reflektora." /52/

A Szemle rendszeresen beszámolt arról, hogy a pángermán propaganda hogyan, milyen módon igyekezett elősegíteni a német hódító törekvések ideológiai előkészítését. H.Szabó Imre, aki egyben a kisgazdapárti Makói Független Ujság szerkesztője, 1937.őszén a lap hasábjain cikksorozatban támadja a fasizmus szolgálatában álló német "szellemi terjeszkedést". A cikksorozatra egy sajnálatos makói esemény ad okot. A szegedi egyetemen tanuló makói Bogár László tanárjelöltet 1937 nyarán tanulmányutra, illetve nyári egyetemre Németországba küldik. A német nyelvszakos gyanutlan diák néhány nap múlva rájön, hogy álcázott pángermán agitátor iskolára, vagyis fasiszta politikai főiskolára került, amelynek fő feladata hogy fasiszta agitátorokat képezzen a Németországgal szomszédos országokba.

A főiskola előadásának szinte állandó témája a magyar nép alacsonyabbrendűségének "bizonyítása". Bogár László felszólal a magyarság védelmében. Erre vége-hossza sincs a zaklatásoknak, igyekeznek megfélemlíteni. Először zsidónak, aztán kommunistának kiáltják ki, kollegái mindent megragadnak terrorizálására, megfenyegetik, állandó rettegésben tartják. Mikor hazamenekül, itthon is elárasztják fenyegető levelekkel. Az a meggyőződése, hogy végezni akarnak vele, itthon se érezheti magát biztonságban, családját is félti. Nem tud hova menekülni, az öngyilkosságot választja.

H.Szabó Imre cikkeivel felfedi az öngyilkosság hátterét és bátor hangon támadja a német fasizmus szellemi aknamunkáját. A cikkeknek nagy visszhangja támad, országos lapok is foglalkoznak az ügyel, sőt még a határokon kívül is felfigyelnek rá. Gárdos Sándor későbbi szegedi ujságíró például 1937 szeptemberében a Brassói Lapok című ujságban ezzel a címmel ír cikket: "Bogár László a "láthatatlan front" első magyar hősi halottja." /Idézi a Dél-Magyarország 1945.január 10-i számában./ Az eset híre eljut a német fasizmus vezető sajtóorganumához, A Völkischer Beobachterhez is, amely követeli, hogy "a magyar kormány rendszabályozza meg a

magyar sajtónak azt a részét, amely németellenes irányban működik." A Független Újság válaszol. Ezt írja többek között: "A V.B. meglepő és egészen nyers támadását - azt hisszük - még sokan nem értik meg ebben az országban... A magyar sajtót nem lehet kívülről dirigálni és nem lehet ilyen leckéztető hangon kioktatni!... Egészen felesleges az is, hogy a V.B.tanácsokat adjon a magyar kormánynak." /53/

2. Az antifasiszta küzdelem megerősödése és a Márciusi Front makói találkozója

Az ellenzéki pártszövetség főleg Erdei Ferencen keresztül kapcsolatba kerül a népi írókkal és szoros együttműködés alakul ki közöttük. Erdei Ferenc ekkorra országosan is elismert falukutató íróvá fejlődik, aki továbbra is elsőrendű szerepet játszik a makói baloldali front politikai küzdelmeiben. Ő lesz a Kossuth-párt makói titkára és átveszi H.Szabótól a Várospolitikai Szemle szerkesztését.

A falukutató írók irodalmi és politikai, közéleti tevékenysége nyomán az egész országban megerősödnek a demokratikus paraszti törekvések, s mivel az ellenzéki pártok cserbenhagyták a parasztságot, a népi írók mozgalma kezd bizonyos társadalmi-politikai jelleget is nyerni. A falukutató írók hatása túllepi az értelmiségi körök, a szellemi, kulturális élet határait és a parasztság egyes rétegeire is kezd befolyást gyakorolni. S ez a befolyás igen erős Makón, ahol az ellenzéki front valóban tömegeket tömörít és sokat tesz azért, hogy a makói parasztság megismerje és megértse a népi írók könyveit, irodalmi törekvéseit és küzdelmük lényegét, céljait.

Ekkoriban vetődik fel a baloldali népi írók körében az a gondolat, hogy mozgalmuknak határozottabb politikai jelleget

kellene adni, éppen a fasizmus elleni harc és a parasztság tömörítése érdekében. Erről egyes népi írók tanácskoztak is a makói ellenzéki front vezetőivel, amit azok helyeseltek és támogattak. Sőt, úgy fogták fel, hogy ez tulajdonképpen a Kossuth-párt országos méretekben való újjászervezését és programjának korszerűsítését jelenti, hiszen a célkitűzések szinte azonosak voltak a Kossuth-párt és az ellenzéki front makói célkitűzéseivel.

1937 február 28-án irodalmi estet tartottak Makón a Korona Szálló nagytermében, amelyen Féja Géza már vázolta a megalkítandó Márciusi Front programját. A Várospolitikai Szemle 1937 március 21-i száma az estről és a március 15-i budapesti ünnepségről ilyen alcimmal számolt be: "Féja Géza bejelentette a Kossuth-párt új programját. Új országos szervezkedésre indul a párt." A tudósításban ez olvasható:

"A makói Kossuth-párt életében fordulópontot jelent az az irodalmi est, amelyet február hó 28-án tartottunk a Korona Szálló nagytermében. Az est központjában Féja Géza Irodalom és társadalom címen megtartott előadása állott, amely a Kossuth-front teljes szemléletét tartalmazza úgy a történelemről, mint a társadalmi problémákról és a magyar irodalomról is. Kiindulója volt ez az előadás annak a szervezkedésnek, amelyet országos vonatkozásban indít meg a Kossuth-párt és amelynek a mai élethez simított programját Márciusi Front címen Féja Géza jelentette be azon márciusi ünnepségen, amelyet a pesti Nemzeti Múzeum előtt rendezett a pesti ifjuság, pontosan azon a helyen, ahol valamikor a magyar szabad sajtó első példányait mutatták fel."

A lap ismerteti a Márciusi Front 12 pontból álló programját, amely a következő követeléseket foglalta magában: Az ország demokratikus átalakítását. A gondolat-, szólás-, sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadságot. Az általános egyenlő és titkos, minden korrektívum nélküli választójegget. Az országgyű-

lési képviselők összeférhetetlenségének legteljesebb betartását: országgyűlési képviselő ne vállalhasson igazgatósági, érdekképviselői, stb. tagságot. Az 500 kat.holdon felüli birtokok kisajátítását, a bankok, kartellek és monopóliumok magyarságsorvasztó uralmának megszüntetését, a progresszív adórendszer bevezetését. A munkát minden dolgozni akaró magyar számára: a 40 órás munkahét bevezetését a szellemi és fizikai munkában egyaránt, az álláshalmozás és a mammut jövedelmek megszüntetését. A minimális munkabérek megállapítását a ~~mag~~ biológiai létminimum felett. A dolgozók gazdasági vonatkozású szervezkedésének szabadságát. Az alsóbb néposztályok érdekében a közép- és főiskolákon a progresszív tandíjrendszer és a minőségi szelekció bevezetését. A magyar revíziót: a Duna-völgyi népek számára a hovatartozandóság kérdésében az önrendelkezési jog tiszteletben tartását. A pánszláv és pángermán imperialista törekvésekkel szemben a Duna-völgyi öncéluság és konföderáció gondolatának megvalósítását.

Ez az program fő vonásaiban tartalmazta a magyar parasztság, a magyar néptömegek legfontosabb gazdasági, társadalmi és politikai követeléseit, kifejezésre juttatta a legfőbb fasisztaellenes, demokratikus népi törekvéseket. Az akkori körülményekhez mért demokratikus antifasizta népfrontmozgalom, a népfronttörekvések első megjelenési formájának lehet tekinteni. Kállai Gyula A magyar függetlenségi mozgalom című könyvében a következőket állapítja meg a Márciusi Frontról: "Ez nem csupán a "népi írók" mozgalma, hanem a kommunisták részvétele folytán az antifasizta front megjelenésének első formája volt Magyarországon." /54/

A pozitívumok mellett a Márciusi Front programja sok következetlen és politikailag hibás álláspontot is tartalmazott. Nem hangsúlyozta eléggé a fasiszmus minden formája elleni harc

szükségességét, nem ismerte fel a munkásosztály vezetőszeropét az antifasiszta küzdelemben és a harmadikutas ideológia hatása kifejezésre jutott abban, hogy nemcsak a pángermán, hanem a pánszláv imperialista törekvések ellen is harcra szólított, amelynek a Szovjetunió részéről nem volt semmi alapja, ezt azonban nem vették figyelembe.

Mindezen hibák ellenére azonban ez a program alkalmas volt arra, hogy harcra mozgósítsa a magyar nép demokratikus erőit. A Front vezetői arra törekedtek tehát, hogy kiépítsék kapcsolataikat a parasztság, a dolgozó lakosság tömegeivel, hogy valóban tömegbefolyásra tegyenek szert. A "népi írók" mozgalmának s az általuk létrehozott Márciusi Frontnak csak laza kapcsolata volt a demokratikus érzelmi tömegekkel, hiszen a Front maga is csak laza csoportosulás, kibontakozó mozgalom volt minden különösebb szervezet nélkül. A Front s a népi írók elsősorban folyóiratokon, a Válasz-on keresztül tartottak kapcsolatot a tömegekkel, amely ilyenformán nagyonis esetleges és vérszegény volt. Felhasználhattak még más, demokratikus orientációjú lapokat, folyóiratokat, s az időnként megrendezett irodalmi esteken keresztül közelebbi kapcsolatba kerültek a tömegekkel. Ez azonban nagyon kevésnek bizonyult.

A demokratikus antifasiszta célkitűzések megvalósításáért folytatott küzdelem azt követelte, hogy a Márciusi Front baloldali ellenzéki politikai szervezetekkel, csoportokkal működjön együtt ezekre támaszkodjon, s így teremtsen politikai tömegbázist magának. A Front több ilyen helyi baloldali csoportosulásra támaszkodhatott. "A Márciusi Front legradikálisabb szárnyát a debreceni fiatalok csoportja képezte. Ez a csoport kommunisták kezdeményezésére jött létre, s a legszorosabban együttműködött a Kommunista Párttal. Lapjuk a Tovább - amelyből mindössze három szám jelenhetett meg -, antifasiszta nemzeti egységfrontot hirdetett, s röpcédulájukon először jelent meg a későbbi idők általánosan elfogadott tömegjelszava: "Föld, kenyér, szabadság!", valamint a további fejlődés irá-

nyát mutató követelés: a népi demokrácia." - írja Kállai Gyula./5

A makói ellenzéki frontnak nem volt ilyen szoros kapcsolata a kommunistákkal. Azonban azzal, hogy a város ellenzéki tömegeit fel tudta sorakoztatni a Front programja, célkitűzései mögé, a Márciusi Front egyik vidéki, s nem lebecsülendő politikai tömegbázisát próbálta megteremteni. Mind a Várospolitikai Szemle, mind a Független Ujság sokat tett a Márciusi Front programjának megismertetéséért, megmagyarázásáért. A Márciusi Front ~~programjának~~ vezetői, a "népi írók" sokszor felkeresték Makót, tanácskoztak, eszmecserét folytattak az ellenzéki front vezetőivel. A makói szövetkezett ellenzék harcát mindinkább a Márciusi Front programjának szellemében vívta.

A makói baloldali ellenzéki pártok a fasizmus elleni harcban való együttműködésük során megőrizték önállóságukat. Az együttműködés azonban nemcsak néhány akcióra, néhány közös célkitűzésre szorítkozott, hanem ennél több volt. S ez a többlet éppen a Márciusi Front programja alapján való, hosszabb időn át megvalósuló együttműködés, a fasizmus elleni politikai egységfront megvalósulása volt. Ez azt is jelentette, hogy a kisközpárt, amelynek országos politikája lojális ellenzéki volt, helyileg mindinkább igazi ellenzéki politikát alakított ki, s helyi lapja, a Makói Független Ujság az egész makói szövetkezett ellenzék szócsövévé válhatott. Az ujság, főleg H.Szabó radikális álláspontja/következtében mindinkább a Márciusi Front politikai célkitűzéseinek szolgálatába állt. Már 1937 májusától, megindulásától kezdve a földreform szükségességét hangoztatta, bátran harcot hirdetett a földbirtokrendszer ellen, élesen bírálta a kartellek működését, politikai vonalát egyre jobban a Márciusi Front programja határozta meg.

Bár az igazság kedvéért azt is meg kell mondani, hogy a lap tulajdonos, dr.Csorba János időnként írásával enyhítette a

lap éles ellenzéki hangját, s azzal, hogy sűrűn közölték Eckhardt Tibor beszédeit, megnyilatkozásait, bizonyos fokig ellensúlyozták a lap radikális ellenzéki állásfoglalásait. Végeredményben azonban az ellenzéki pártok együttműködése bizonyos fokig a lapon keresztül is megvalósult, hiszen a Független Ujság helyt adott a másik két ellenzéki párt megnyilatkozásainak, politikai célkitűzéseinek is. A makói ellenzéki vezetők, köztük elsősorban Erdei Ferenc szinte állandóan írnak a lapba, s igen sok írás jelenik meg a Márciusi Front vezetőinek, s a többi "népi írónak" tollából.

A lap szívügyének tekinti a hagymakertészek gazdasági küzdelmének támogatását, amely abban az időben kezdett mindinkább politikai jelleget ölteni. A háromezer tagu, nagy kertésszövetkezet szála volt a hatalom urainak szemében, hiszen mind eredményesebbé váló tevékenységével nagy tekintélyt vívott ki a vidék szegényparasztságának körében. A kormányzat joggal tartott attól, hogy a makói hagymásszövetkezet sikerei nyomán megerősödik a haladó radikális elvek alapján működő, politikai tekintetben ellenzéki jellegű szövetkezeti mozgalom. Ezért azután a kormánytámogatta nagygazdaszövetkezet, a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezete, a Metesz a hivatalos szervek támogatásával ellentámadásba ment át 1937 közepén. A Független Ujság 1937 június 22-én jelentette: "Megszületett a hagymaegykéz. A vöröshagyma exportjára három évre kizárólagossági jogot kapott a Metesz." Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a nem Metesz-tagok nem értékesíthetik hagymájukat.

A támadással a kormányzat szét akarja venni az ellenzéki hagymaszövetkezetet, a másik célja pedig az, hogy Erdei Ferenc tevékenységét lehetetlenné tegye a hagymakertészek között. Azért, mert Erdei Ferenc az, aki világosan felismerte a makói hagymások gazdasági harcának, szövetkezeti mozgalmának ellenzéki politikai jellegét és ő az, aki éppen ezt akarja erősíteni és a bal-

oldali politikai küzdelem szolgálatába akarja állítani. A támadás tehát egyik oldalról kifejezetten Erdei Ferenc ellen irányul.

A hagymaegykéz létrejötte válaszut elé állítja a hagymásokat: vagy átlépnek a Meteszbe, vagy ha kitartanak az ellenzéki kertésszövetkezet mellett, akkor gazdaságilag tönkremennek. Lehetőség van arra is, hogy az egész kertésszövetkezet belépjen a Meteszbe. A Metesz azonban Erdei eltávolítását követeli a kertésszövetkezet éléről. Erdei ennek nyomán a Makói Független Ujságban nyílt levéllel fordul a hagymakertészekhez: "Olyan kézzelfoghatóan egyszerűvé vált most a kérdés, hogy csak a vak nem látja a választani valót és a gyáva nem meri a feleletet megadni. Teljes hatalommal monopóliumot kapott a Metesz a hagymaértékesítésre és egykézüzeméből teljesen kizárták a hagymakertészek szövetkezetét. Erre a szövetkezet megriadt vezetői kérésre fogták a dolgot és bocsáttatást kértek. A Metesz vezérlői pedig azt felelték: amíg az a dr. Erdei ott van a hagymások között, addig nem számítson kedvezésre a szövetkezet. A szó fogott, s a híres hagymásvezérek kegyelemre megadták magukat, s engem arra kértek, hogy én is adjam meg magam vagy álljak félre. A feleletet akkor is megadtam az igazgatóság előtt, s most itt a legnagyobb nyilvánosság előtt is világosan megadom: én soha magamat meg nem adom sem a Metesz, sem más hatalmasság előtt. Azt senki el nem veheti tőlem, hogy küzdjek soha meg nem tagadott fajtáért és osztályomért." /56/

Ez egyben politikai programként is hangzik. A sarokba szorított hagymakertészek a júliusban megtartott szövetkezeti közgyűlésen Erdei Ferencet kibuktatják a vezetőségből, illetve látva a közgyűlés hangulatát, ő vonja vissza jelölését. A szövetkezet csatlakozik a Meteszhez. A kormányzatnak, a helyi hatalmasságoknak sikerült tehát elérniök céljukat: megfojtották a kishagymásokat.

veszélyessé váló szövetkezetét és Erdei Ferencet is eltávolították az ellenzéki érzelmű hagymakertészek mozgalmának éléről.

A vereség nem töri meg az ellenzéket: Erdei aktívabban bekapcsolódik a Márciusi Front munkájába és helyileg még erőteljesebben folyik a politikai agitáció a Metesz, a kartellek ellen a kormányzat parasztságellenes politikájának leleplezéséért. A Független Ujság ezekben a hónapokban naponta közölt cikket a Metesz tevékenysége, a hagymásokat sújtó árpolitikája ellen. A Metesz ugyanis monopolhelyzeténél fogva botrányosan alacsony áron vásárolja fel a hagymát, amit aztán jóval drágábban értékesít és busás haszonra tesz szert. A Független Ujság számítása szerint már július végén egy vagon hagymán 600 pengő a haszna. /57/. Augusztus elején már a városi képviselőtestület is foglalkozik a hagymaproblémával /58/. A Metesz a külföldi piac lehetőségeit sem jól méri fel, s alacsonyabb áron exportálja a hagymát, mint lehetne. A Független Ujság Erdei Ferenc külföldi kapcsolatai útján összeköttetést tart fenn az európai hagymapiac központjaival és naponta közli az ottani árakat. Kiszámítja, hogy milyen kár éri a Metesz meggondolatlan üzleti politikájából az egész országot. Számításai szerint már augusztus 10-ig 2 millió pengő az ország vesztesége /59/. Szeptember 1-i számában meg is állapítja, hogy "nemzeti csapás lett a hagymaegykez üzleti politikájából /60/

Az általános elégedetlenség hatására szeptember végén hagymaértekezletet hívtak össze. A kishagymások a hagymaexport szabaddá tételét követelték. Azonban az értekezlet nem határozott semmit. A Független Ujság a külföldi árfolyamok alapján

---

57- Makói Független Ujság július 23.

58. Makói Független Ujság augusztus 3.

59. Makói Független Ujság augusztus 10.

60. Makói Független Ujság szeptember 1.

ezekben a hetekben folyamatosan közölte, hogy mennyi lehetne a vöröshagyma felvásárlási ára. A Metesz ennél jóval kevesebbet fizetett, azonban kénytelen volt engedni az általános követelésnek. Október elején a lap kiszámította, hogy a külföldi árak alapján 6.30 pengőt lehetne fizetni a hagymáért. A Metesz azonban ekkor még csak 4 pengőre emelte a hagyma árát. Ebben az évben külföldön kedvező értékesítési lehetőségek nyíltak a vöröshagyma számára. Nagy hagymakonjunktura kezdődött, s az őszi folyamán fokozatosan emelkedett a felvásárlási ár. 1937 karácsonyán már 2p pengőért vásárolták a vöröshagymát Makón. /61/

A hagymakonjunktura a Metesznek kedvezett, s elejét vette annak, hogy a makói kishagymások gazdasági harca mégjobban kibontakozzék. Politikai tekintetben azonban a hagymásság továbbra is az ellenzéki front legfőbb tömegerejét képezte.

A Metesz tevékenysége, a hagymaprobléma éles vitája országosan is port vert fel, s ez méginkább Makóra irányította az ország demokratikus közvéleményének figyelmét. 1937 nyarára Makón széles körben megismerték a Márciusi Front célkitűzéseit, programját, s a város demokratikus tömegei élénk érdeklődéssel figyelték a "népi írók" irodalmi és politikai tevékenységét. Ekkorra az ellenzéki front jelentős erőket tudott felvonultatni a Márciusi Front programja mögé. Az újonnan indult Makói Független Ujság példányszáma 1938 elejére például elérte az 1000-1100-at, vagyis példányszám tekintetében néhány hónap alatt utolérte az évtizedes multa visszatekintő kormánypárti lapot, a Makói Ujságot /62/.

Az ellenzéki tömegek radikalizálódását nemcsak ilyen tények bizonyítják, hanem az is, hogy fokozódott az ellenzéki front fasisztaellenes állásfoglalása. 1937 májusában a baloldali szociáldemokrata Farkas Imre az egész szociáldemokrata pártszervezet nevében deklarációt terjesztett a vármegyei törvényhatósági bi-

61. Makói Független Ujság december 23.

62. SZÁL, Makói Államrendőrség iratai, 30/1938. bizalmas/

zottság elé. A deklarációz követelte a teljes jogegyenlőség megadását, az általános és titkos választójog megvalósítását és leszögezte, hogy a szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagok mindenféle háborus törekvés ellen szót emelnek, mivel "háboruval sohasem lehet igazságos módon megoldani a vitás kérdéseket." Hangzottatták, hogy ellenségei azoknak, "akik különböző kereszttek égisze alatt új isteneket hirdetve parancsuralmat akarnak...félre akarják tolni a magyar alkotmányt és pángermán ideológiájukkal odáig jutottak, hogy az eleki országzászló letépése és sárba tip-rása lett az eredmény."/63/

A Márciusi Front baloldali vezetői 1937 nyarán Makó demokratikus, ellenzéki politikai légkörét alkalmasnak találják egy újabb találkozó megrendezésére, és arra, hogy kifejtve programjukat, erőfeszítéseket tegyenek a Front tömegbázisának kiterjesztésére. A találkozót Erdei Ferenc kezdeményezte, aki elgondolását Sárközi Györgyhez írt levelében fejtette ki: "...Itt Makón szeptember 5-11-ig nagy kiállítás, vásár etc.lesz, ezt az alkalmat felhasználhatjuk egy márciusi találkozásra. Itt van egy olvasókör, amelyet H.Szabóval, /derék agitátor/ vezetünk, ez rendezhetne 5-én vas.egy Válasz-estet és utána 8-ig mindennap d.u. egy "praktikumot" csinálhatnánk: szöv.kertgazdaságok, tanyák megismerlése és utána este ankét-szerű megbeszélés a Kör helyiségében. Témák lehetnek: 1.Szövetkezet, 2.a magyar termelés strukturája, 3. választójog. - Hogy eredményes legyen ez a találkozó, az kell hozzá, hogy az egész márc.front itt legyen, azonkívül vidéki egyetemek emberei, s azok a vidékiek, akik számba jöhetnek /Gyula,Kőrös, Kecskemét,Vásárhely/. Ezenkívül Pestről kat. és prot.reformerek, Gondolat-ék és a szocialisták rendes emberei." /64/

63. SZÁL, alispáni iratok, 12.042/1937.

64. K.Nagy Magda: A Válasz 327-328. oldal.

Az írói előadóestet, a Márciusi Front találkozóját mégis október elején tartják meg. A Korona Szálló nagytermét zsúfolásig megtöltötték az érdeklődők. Az írói esten a Márciusi Front vezető írói léptek fel, többek között Sárközi György, Erdői Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter. Az írók nemcsak műveikből olvastak fel, hanem irodalmi, politikai törekvéseikről is beszéltek, magyarázták a Márciusi Front célkitűzéseit.

Az írói est mellett a Márciusi Front vezetői dr. Kiss Károly Kossuth-párti ügyvéd lakásán megbeszélést tartanak a makói szövetkezett ellenzék vezetőivel. A megbeszélésen a makói ellenzéki vezetők közül részt vesz többek között Könyves Kolonics József és Kallós Lajos, a szociáldemokrata pártszervezet akkori vezetője /65/. A tanácskozáson azt vitatják meg, hogy a makói ellenzéki front hogyan kapcsolódhatna be aktívabban a Márciusi Front munkájába, másrészt felmerül az a gondolat, hogy a Front alakuljon politikai szervezetté, politikai párttá. E gondolatot Kovács Imre és Erdői Ferenc támogatja, s a makói ellenzéki vezetők is mellette vannak. Azonban mégis az az elhatározás ke-
rekedik felül, hogy a Front maradjon meg mozgalomnak, de elhatározzák, hogy konkrétabb és határozottabb akciókat kezdeményeznek céljaik elérésére.

Kidolgozzák a Makói Kiáltványt és az akciók szervezésére és vezetésére létrehozzák a Front bizottságát Erdői Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter részvételével. A Kiáltványt, amelyet végleges formában később fogalmaznak meg, baloldali vezetőknek, szervezeteknek, ujságoknak küldenek meg és vitát indítanak a Front programjának megismertetéséért, illetve megvalósításáért. A nagysikerű makói találkozóról a következőképpen számol be a Makói Független Ujság: "Makón, Justh Gyula városában fogadalmát megerősítette és programját kibővi-

tette a Márciusi Front /66/. A Kiáltványt a Várospolitikai Szemle 1937. november 12-i száma közli. A Kiáltványban a Front vezetői utalnak arra, hogy programjukat 1937. március 15-én közzölték. A program pontjai sok támadást és ellentmondást váltottak ki, de még több helyesléssel találkoztak, különösen az ugynevezett utód-államok magyar ifjúságában. Hangoztatják, hogy október 6-ának előestéjén levonhatják a márciusi kiállítás tanulságait. Támadók három kifogást emeltek, mégpedig azt, hogy népi demokráciát akarnak, továbbá a dunai népek összefogását hirdetik és a társadalmi átalakulás hirdetésével a zsidó-kérdésről elterelik a figyelmet. Válaszuk az, hogy valóban népi demokráciát akarnak. & "Azért mert meggyőződésünk és tapasztalataink szerint csak a dolgozó néposztályoknak az állam életébe való hatásosabb bekapcsolódásától remélhetjük a megpróbált magyar nemzet szellemi és anyagi megizmosodását... Nem vagyunk hajlandók a magyar nép sorsát kétes parancsuralomra, túlekvő diktátorokra bízni. E népet érettnak és hivatottnak tartjuk arra, hogy önmagát kormányozza."

Hangoztatják a dunai népek összefogásának szükségességét, mert: "...A germán és szláv hódító törekvések közé szorulva így menekedhetünk meg attól, hogy bármelyik nagyhatalom gyarmatává süllyedjünk."

A zsidó-kérdésről is kifejtik véleményüket: "...bizonyos zsidó rétegek ártalmas szerepet játszanak, amelyek a magyar dolgozók gazdasági érdekeivel és szellemiségével szemben állnak. A zsidóságnak a nemzetre nézve kártékony elemeit egy percre sem védjük, de a nemzeti közösséget vállalókat nem vagyunk hajlandók a nemzet életéből kitaszítani."

A Front munkájának eddig két nagy eredménye született, mégpedig az, hogy sikerült felrázni az ország lelkiismeretét, sikerült érdeklődést támasztani a nemzet sorskérdései iránt. Bevittek a köztudatba azt, hogy súlyos aránytalanságok vannak a birtok- és jövedelemelosztásban, hogy a pángermán behatolás veszélye

fenyeget a Dunántúlon, hogy a parasztság élete hovatovább tart-
hatatlan lesz. Harcot indítottak az ipari és mezőgazdasági mun-
kásság egységéért és felszították a magyar ifjúság legjobbjai-
nak hitét a jobb jövő iránt. "A magyar dolgozók törekvéseit fe-
jezzük ki!" - hangoztatják a Kiáltványban. Utálnak arra, hogy a
Front továbbra is harcol az összes szabadságjogok kivívásáért,
az általános és titkos választójog azonnali megadásáért. Beje-
lentették: "A Márciusi Front makói összejövetelén elhatározta,
hogy működését kiterjeszti és elveinek megvalósítására gyakorla-
ti feladatokat is vállal." Közlik, hogy a választójogról röp-
íratot adnak ki, s külön kiadványokban magyarázzák meg a Front
programjának minden pontját. Azokkal vitába szállnak, akik nem
értенek velük egyet, akik pedig helyeslik célkitűzéseiket, azo-
kat kéri, hogy segítsenek. A kiáltványt a Márciusi Front nevé-
ben Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres
Péter írta alá /67/

A kiáltvány előrelépést jelent a márciusban meghirde-
tett programhoz képest, elsősorban abban, hogy felismerte és
hangsúlyozta a munkás-paraszt szövetség szükségességét az anti-
fasizta küzdelemben, s a korábban is hirdetett elvek radikáli-
sabb tartalmat nyertek. A fasizmus elleni demokratikus össze-
fogás programja körvonalazottabbá, konkrétabbá válik a kiált-
ványban, érvényesül az a felismerés, hogy a program megvalósi-
tásáért gyakorlati politikai feladatokat is vállalniok kell,
részét kell venniök a napi politikai küzdelmekben. Büszkén vál-
lalják a vádat, hogy igenis népi demokráciát akarnak.

A harmadikutas, nacionalista nézetek hatása azonban a
Makói Kiáltványban is érezhető, ami elsősorban a zsidókérdésben
elfoglalt álláspontban, és a szovjetellenességben jutott kifeje-

zésre.

A makói találkozó és kiáltvány a Márciusi Front-mozgalmat a határozottabb politikai küzdelem irányába lendítette, ami részben a makói baloldali ellenzéki erők hatásának tudható be. A makói ellenzéki front politikai harcai, sikerei és példája is segítettek abban, hogy a Márciusi Front vezetői leküzdjék a politikai küzdelemtől való elgárgózkodásukat, amiért korábban Révai József bírálta is Féljüket. A makói ellenzéki front légköre baloldali volt, mint a Márciusi Front vezető köréi és ez alapot adott ahhoz, hogy a makói vezetők bírálják, illetve igyekezzenek ellensúlyozni a Front egyes vezetőinek politikai, ideológiai hibáit.

Erdei Ferenc Veres Péter faji nézeteiről a Várospolitikai Szemlében megjelent cikkében például azt írta: "Veres Péter, akiről senki sem mondhatja, hacsak nem elfogult a beszámíthatatlanságig, hogy nem szocialista, minden írásában fajról beszél, amely mint történeti, földrajzi, gazdasági, kulturális, vérségi tényezők által meghatározott csoport, épp olyan valóság, mint az osztály. Mint szocialista állítja, hogy számolni kell a "fajjal"... A marxista szocializmus, amely egyfelől az osztályok gazdasági szembeállításának rideg valóságára és egy legáltalánosabb emberi igazságnak az értékére támaszkodik, valóban nem ismerhet fajt, sem úgy mint valóságot, sem úgy mint követelményt. A jó szocialista arculatának egyik alapvonása az osztálytársadalom kiméletlenül dialektikus materialista kritizálása /68/.

A makói ellenzéki front Kossuth-párti vezetői éppen abból kiindulva, hogy a Márciusi Front politikai mozgalommá, később pedig párttá fejlődik, továbbra is ellenállnak a kisgazdapárti vezetők hívásának, hogy csatlakozzanak a Független Kisgazdapárthoz. A Kossuth-párt Makón a Márciusi Fronthoz tartozónak vallja magát és ellenállása azért is érthető, mert a kisgazdapárt orszá-

gos politikáját továbbra is erősen következetlennek tartja.

A kisgazdapárt 1937 végén, 1938 elején erőfeszítéseket tesz tömegbefolyásának növelésére, ezért látszatra néhány demokratikus követeléssel áll elő /választójogi javaslat, földreform-terv. Ezeknek a kísérleteknek a sorába tartozik, hogy 1937 október 24-én a Makói Független Ujságban megjelenik Csorba János vezércikke: "Eckhardt Tibor hívó szava a Kossuth-pártiakhoz." A cikk más példákra hivatkozva felszólítja a makói Kossuth-párti vezetőket, hogy ők is /69/ lépjenek be a kisgazdapártba, hiszen a Kossuth-párt már elavult.

A cikkekre a Várospolitikai Szemle hasábjain Fried Ármin és Könyves Kolonics József válaszol. Fried utal arra, hogy a Márciusi Front makói találkozója után komoly ellenzéki fellángolás kezdődött, amit az október 20-i népgyűlés is bizonyított. Csorba vádaskodásaira a következőket válaszolja: Amikor a Kossuth-párt és a szociáldemokrata párt együttműködött, akkor sikert ért el és ez mandátumot hozott Csorbának is. Mikor a két párt külön indult a választásokon, akkor nem született siker. Bírálja Eckhardt Tibort is, aki a makói népgyűlésen azt állította, hogy a kisgazdapárt ugyanazokért a célokért küzd, mint Justh Gyula vezérlete alatt a Kossuth-párt. Fried azt hangsúlyozza, hogy a Kossuth-párt igazi népi politikáért, a földreformért harcol és visszautasítja Eckhardtnak azt a kísérletét, hogy meghamisítja a kossuthi program ellenzékiiségét/70/.

Könyves Kolonics még élesebben válaszol a "Nem lépek be a kisgazdapártba" című cikkében: "A Makói Független Ujság minden nyájas invitálása, burkolt gyanúsításai és szerepet ígérő ajánlatai dacára sem lépek be a kisgazdapártba. Még akkor sem, ha általam minden fenntartások és kétségek nélkül őszintén népi politikusoknak ismert és elismert dr. Juhász Nagy Sándor, dr.

69: "Eckhardt Tibor hívó szava..." Makói Független Ujság okt. 24.

70. Várospolitikai Szemle II. évf. 7. sz. 1. old. 1937. XI. 12.

Horváth Zoltán és Kun Béla /debreceni, kiskunfélegyházi és hódmezővásárhelyi volt Kossuth-párti vezetők/ márkázzák is előttem a pártot és a főként politikai múltjánál arra nagyon is reá szoruló pártvezért.

A makói Kossuth-pártiakkal éppen a vezért akarják márkáztatni... Nem tudok lelkesedni olyan vezérért, akit a múltja nem igazol és aki egész életén mást tett, mint amiket most hirdet.

Népi politikus csak az lehet, aki a parasztságot nem a legitimista mágnásokkal akarja összeházasítani, mert abból nem a nép üdvössége, hanem csak cifra lakodalom keletkezhetik... A parasztságnak a munkássággal kell összefognia, így lehet erős és biztosan győzedelmes a népi politika frontja." /71/

A Kossuth-párti vezetők tehát mikor bírálják a kisgazdapártot és vezetőit, éppen a népi politika frontjának erősítésére törekednek. Ők, valamint a baloldali szociáldemokrata vezetők elvi politikát folytatnak és nem hajlandók együttműködni azokkal, akik az uralkodó osztályok szekerét tolják, akik egész életükben mást tettek, mint amiket most hirdetnek. Könyves Kolonics cikkében a Makói Kiáltvány legfontosabb politikai állásfoglalásai fogalmazódnak meg: a munkás-paraszt szövetség, a népi politika és a Horthy-fasizmus elleni ingadozás nélküli harc gondolata. A cikk méltóságteljes hangja egyben képet is ad Könyves Kolonics egyenes emberi és politikai jelleméről. Az ellenzéki front vezetői Eckhardt októberi beszédéről azt állítják, hogy "olyan volt, mintha Görgey István kormánypárti képviselő mondta volna." Kijelentik, hogy Makón "legitimista kossuthi politikát nem lehet hirdetni." /72/

A kiújuló vita kissé meglazítja a kisgazdapárt és a másik két párt kapcsolatait, együttműködésük problematikusává válik.

71. Várospol.Szemle II.véf.7.sz. 5.old. 1937.XI.12.

72. "Eckhardt Tibor Makón" 1937.nov.12.Várospol.Szemle II.éf.7.s.

Ez azonban csak kismértékben gyengíti az ellenzéki front erejét, hiszen a kispapárt tekintélye továbbra sem nagy Makón, másrészt a párt tagjai támogatják az ellenzéki frontot és állásfoglalásuk baloldalibb, mint az országos vezetőké. A kispapárti lap, a Független Ujság olvasóinak többsége is a Kossuth-pártiak, a szociáldemokraták, az ellenzéki front támogatói közül kerülnek ki.

A baloldali front amellet, hogy bírálja a kispapárt országos politikáját, a Márciusi Front egyes vezetőinek következetlenségeit, erőteljes harcba kezd a Makói Kiáltványban lefektetett politikai célokért. Fokozódik az agitáció a földbirtokrendszer ellen, az igazságos földreformért, a munkás-parasztszövetségért és élesen támadják a kormány választójogi tervezetét is.

A Kossuth-párt és szociáldemokrata párt együttes intéző bizottsága 1938 január 16-án a Munkásokthonban nagyszabású népgyűlést rendez a kormány választójogi törvényjavaslata ellen. A gyűlést a Kossuth-párt¹ Biró Sándor nyitja meg, majd Farkas Imre a szociáldemokrata párt nevében mond beszédet. Erdei Ferenc szakaszonként bírálja a törvényjavaslatot és a baloldali szociáldemokrata, illetve kommunista Szabó János is felszólal. A gyűlés shónokai egyöntetűen a tervezet ellen foglalnak állást, s megállapítják: "Hátrább vagyunk ezzel a javaslattal, mint bármikor voltunk eddig... Azoknak előnyös az új választójog, akiknek jó ez a társadalmi rendszer - köztisztviselőknek, nagygazdáknak, egyhelyben lakó iparosoknak-, de nem lesz sem titkos, sem nyílt választójoga a magyar dolgozók millióinak."

A gyűlésen bírálják Eckhardt Tibort is, aki azt állította korábbi beszédében, hogy "a választójogi tervezetet nem szabad elgáncsolni, hanem csak javítani kell." "Hát, mi szívesebben elgáncsoljuk" - szögezik le - "minthogy szemfényvesztő javításokért ágáljunk. Ennek a javaslatnak egész szel-

leme és minden rendelkezése telítve van a nép nagy tömegei ellen való irtózáttal és idegen félelemmel az igazi demokrácia és a haladás iránt. Ha javítani akarunk a javaslaton, akkor azt ki kell cserélni!" A gyűlés 800 résztvevője viharosan tiltakozott a törvényjavaslat ellen és egyhangulag a következő tiltakozó határozatot fogadta el: "A makói Kossuth-párt és a makói szociáldemokrata párt közös népgyűlésen foglalkozott a kormány által beterjesztett választójogi törvényjavaslattal. A népgyűlés megdöbbenéssel állapította meg, hogy a javaslat a magyar dolgozók nagy tömegét kizárja a választójogból és ezzel ismételten elvágja az utját az ország demokratikus fejlődésének.

A népgyűlés a leghatározottabban és legélesebben tiltakozik a javaslat törvényerőre való emelése ellen és tiltakozását a két párt közös organuma révén eljuttatja az országos sajtó és a két párt országgyűlési képviselői elé. A népgyűlés egyhanguan követeli az általános, egyenlő és nőkre is kiterjedő titkos választójogot, mert meggyőződése, hogy a magyar társadalom égetően sürgős megoldásra váró kérdéseit nem a kiváltságos kisebbség képviselői, hanem a magyar dolgozók összessége által választott népképviselők segíthetik csak a megoldáshoz." /73/

A Márciusi Front makói találkozója után tehát fokozódott a városban az "ellenzéki fellángolás", hiszen olyan nagyszabású és egyben forró hangulatú ellenzéki politikai gyűlésre nem volt példa, mint az új választójog elleni tiltakozó népgyűlés.

A baloldali ellenzéki mozgalom helyzetét erősítette, hogy Makón a harmincas évek második felétől kezdve növekedni kezdett az ipari munkásság és ennek nyomán a szakszervezeti mozgalom is izmosodott. Az 1930-as népszámlálás 246 gyári munkásról tud, számuk 1936 elejére 350-re növekedett. Ekkor öt

---

73. "Tiltakozunk!" Várospol.Szemle III.évf.1.sz.1.old.
1938.január 22.

és félezer földmunkás és mezőgazdasági munkás él a városban, s jellemző, hogy még 1938 áprilisában is 232 a munkanélküliek száma, annak ellenére, hogy márciusban 45 férfi és 55 nő utazott el Németországba mezőgazdasági időnymunkára! 1932-ben még csak 4 szakszervezet működött a városban összesen 122 taggal, 1938 áprilisában pedig már a rendőrségi jelentés 7 szakszervezetről beszél, az építő-, famunkás és bőrmunkás szakszervezet mellett létrejön a szállítómunkások, ruházati, malomipari és élelmezési dolgozók szakszervezete / a vasas szakszervezet időközben megszűnt Makón/, s a szakszervezeti tagok száma már 274. /74/ A földmunkás szakszervezetnek továbbra sincs helyi csoportja Makón, ennek ellenére azonban magának a szakszervezetnek szintén több százan lehetnek a tagjai.

Az ellenzék továbbra is szilárdan tartja pozícióit a helyi hatalmi szervekben. 1938 elején a Csanád vármegyei törvényhatósági bizottság 216 tagja közül 23 ellenzéki /13 Kossuthpárti 5 szociáldemokrata és 3 kisgazdapárti/. A bizottság tagjainak több mint fele virilis jogon és hivatalánál fogva tag, a makói körzetekben megválasztott tagok azonban mind az ellenzék soraiból kerülnek ki. A városi képviselőtestület 104 tagu, a választott, tehát nem virilis jogon bekerült városi képviselnek több mint a fele, szám szerint 29 ellenzéki, akik közül 15 Kossuth-párti, 8 szociáldemokrata és 6 kisgazdapárti /75/.

Az áldatlan vita ellenére a Makói Független Ujság a Kossuth-párti szerkesztő, H.Szabó tevékenysége nyomán tulajdonképpen az egész ellenzéki front politikai orgánuma maradt továbbra is és sikeresen szolgálta a Makói Kiáltványban lefektetett célokért való küzdelmet. Féja Géza, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Veres Péter, Szabó Pál, Kerék Mihály írásai sűrűn fel-

74: SZÁI Makói Államrendőrség iratai - 30/1938.bizalmas!
75: SZÁI Makói Államrendőrség iratai - 30/1938.bizalmas!

tűnnek a lap hasábjain.

1938 első felében különösen kiéleződök a politikai küzdelem Makón is a választójog kérdésében. Az ellenzék minden erőt megmozgat. A kormányzat fel is emeli a csendőrség és rendőrség létszámát Makón /76/. Mikor az új választójog alapján megtörténik az összeírás, akkor kitűnik, hogy Makó korábbi 11.211 szavazójából mindössze 6.415 maradt /77/.

Az előbbieken felsorolt adatok bizonyítják, hogy igen erős Makón a baloldali ellenzék befolyása. A Márciusi Front makói találkozájának jelentősége abban is áll, hogy mozgósította ezt a jelentős baloldali politikai erőt és bevonta az országosan kibontakozó demokratikus, antifasiszta népfrontküzdelembe. A makói ellenzéki front a Márciusi Frontnak figyelemreméltó helyi politikai támogatójává nőtt.

3. Az ellenzéki front felbomlása, a parasztpárt megalakulása

Az ellenzéki front vezetőire is hatnak a faji, nacionalista eszmék, s ez egyeseknél nem marad politikai következmények nélkül. H.Szabó Imre, a Független Ujság Kossuth-párti szerkesztője a lapban 1938 december 13-án nagy cikket jelentet meg ezzel a címmel: "Igy látom én a zsidókérdést." /78/Ebben elég éles antiszemita agitációt kezdeményez, ami eléggé ellentmond a lap addigi politikai vonalának és hangjának.

Antiszemita álláspontjának megfelelően H.Szabó keresztülviszi, hogy a Kossuth-párt zsidószármazású vezetői az esedékesé vált időközi városi képviselőtestületi választásokon nem léphetnek fel a Kossuth-párt jelöltjeiként. Közli is lapjában, hogy "Dr.Fried Ármin és Löwenbach Benedek nem a Kossuth-párt jelölt-

---

76. "Felemelik a csendőrség és rendőrség létszámát" Makói Füg. Ujság, 1938.július 7.

77. "Kész az új névjegyzék" Makói Füg.Ujság 1938.aug.14.

78. "Igy látom én..." Makói Füg.Ujság 1938.december 13.

jei. /79/. Ezzel tulajdonképpen a Kossuth-párt és az egész ellenzéki front bomlásának előidézője lesz, s ettől kezdve politikai szerepe ellentmondásossá válik..

A decemberi választásból az ellenzék ugyan szintén győzelemmel kerül ki, s éppen H.Szabó az, aki kibukik a közvélemény, a tömegek felháborodásának eredményeképpen. Érdekes, hogy éppen ebben az időben tűnik fel újra a politikai élet porondján Kotroczó József, akit 1936-ban kizártak a szociáldemokrata pártból. Kotroczó a vármegyei törvényhatósági bizottság ülésén a Kossuth-pártot és a szociáldemokrata pártot támadja /80/. 1938 végén belép az egységes pártba, vagyis a kormánypártba /81/.

Az antiszemita térhódítása következtében kezdenek különböző nyilas csoportok feltűnni Makón. 1938 elején még csak az Egyesült Nemzeti Szocialista Párt helyi csoportja működik Szabó Ferenc géplakatos segéd vezetésével /82/, akit azonban városszerte lumpen, munka nélkül élő, komolytalan fiatalembernek tartanak. Csoportja is ilyen emberekből tevődik össze.

A városban a nacionalista, sovinszta, irredenta és faji uszításnak másik központja a Toldi Miklós Bajtársi Egyesület amely egyetemi, főiskolai fiatalokat tömörít. Az egyesület "vezére" Szöllősi /Naszluhác/ Jenő diplomával rendelkező gyógyszerész és bornagykereskedő. Szöllősi érdekes figurája Makó közéletének. Már a huszas évek végétől fel-feltűnik a politikai küzdelmekben. Bejáratos az uri körökbe, viszonylagos műveltséggel rendelkezik. Politikai módszereihez tartozik, hogy időnként az ellenzékkel flörtöl, ellenzéki szólamokat hangoztat és a szegény emberek barátjának vallja magát. Megnyerőnek látszó viselkedése mögött azonban hatalomra éhes kalandor rejtőzik.

---

79. "Dr.Fried Ármán és Löwenbach Benedek..." Makói Füg.Ujság 1938.december 16.

80. "Kotroczó József a vármegye..." Makói Füg.Ujság 1938.jul.7.

81. "Kotroczó József egységes párti lett!" Makói Füg.Ujs.1938. december 18.

82. SZÁL Makói Államrendőrség iratai - 30/1938.bizalmas!

A Toldi Miklós Bajtársi Egyesület "vezéri" székében nemsokára Török István ügyvéd váltja fel Szöllősit. Török egyben a Magyar Nemzeti Szocialista Párt Hungarista Mozgalom időközben létrejött helyi csoportjának is a vezetője /83/. 1939 közepére a Nyilaskeresztes Párt /Hubay Kálmán/ is betör Makóra. Helyi vezetője dr. Gera József nyugalmazott körorvos, a budapesti nyilasház későbbi hírhedt vezetője. Szöllősi Jenő ekkor még egyik nyilas csoporthoz sem tartozik.

Az ellenzéki front felbomlását az is elősegíti, hogy a kormányzat határozottabban fellép a Márciusi Front vezetői, a baloldali "népi írók" ellen. Erdei Ferencet, Féja Gézárt és másokat bíróság elé állítanak. Maga a Márciusi Front is szétesik.

Az 1939-es választások előtt H. Szabó meggondolatlan tevékenysége nyomán tovább mélyül az ellentét a Kossuth-párt makói vezetői között. H. Szabó továbbra is saját antiszemita vonalát követi, nem hallgat a Kossuth-párt többi vezetőjére és Szöllősi is befolyása alá vonja. Szöllősi ezekben a hónapokban energikus politikai tevékenységet fejt ki. Támadja a kormányt, ellenzéki programot hirdet, a szegény néprétegek legfőbb szószólójának kiáltja ki magát, de emellett agitációs kelléktárának legfőbb elemeit, a nacionalista, sovinszta és irredenta eszmék szolgáltatják.

A választási küzdelem elején felmerül a kérdés, hogy a hagyományos együttműködésnek megfelelően a Kossuth- és szociáldemokrata párt kit jelöljön képviselőnek. A szociáldemokraták egyelőre nem nyilatkoznak, a Kossuth-pártban pedig kiújul az egészségtelen belső vita. Könyves Kolonics József nem vállalja a jelöltséget, visszavonul a nyitabb politikai szerepléstől. Elkekerítik a kormány erőszakos intézkedései, aggodalommal tölt

el a jobboldali erők előretörése. A választást komédiának tartja, s nem hajlandó benne részt venni. Másrészt elkedvetlenítik a párt belső vitái, civakodásai is.

H.Szabó Biró Sándort is szeretné megnyerni arra, hogy vállalja a képviselőjelöltséget, azonban Biró Sándor addig nem nyilatkozik, míg nem kapja meg a többi Kossuth-párti vezető, s főleg Könyves Kolonics beleegyezését. Könyves Kolonics, meg a többi vezető elítélően nyilatkozik az egész kísérletről.

H.Szabó lapjában egyre inkább teret ad Szöllősi propaganda szövegeinek, támogatja demagóg agitációját. Könyves Kolonicsék óvják H.Szabót Szöllősitől, mivel ismerik Szöllősi kalandor természetét, tisztességtelen politikai erkölcsét. H.Szabó azonban az intellektus ellenére Szöllősi mellé szegődik, s rá akarja venni az egész pártot, hogy támogassa a pártonkívüli Szöllősi Jenő képviselőjelöltségét. H.Szabó állásfoglalását a Kossuth-párti vezetők többsége elítéli, s nyilvánosan is támadják. Kétségbe vonják, hogy ő egyáltalán a Kossuth-párt nevében cselekszik, sőt azt állítják, hogy H.Szabót ilyen alapon nem is lehet igazi Kossuth-pártinak tekinteni. H.Szabó sértődötten válaszol, azt állítja, hogy egész életében soha más pártnak nem volt tagja, csak a Kossuth-pártnak /84/. Emellett azonban lapjában Szöllősi programját reklámozza, s továbbra is azt állítja, hogy a Kossuth-párt támogatja Szöllősit az országgyűlési választásokon és felszólítja a párt tagjait, hogy Szöllősiire szavazzanak.

A szociáldemokrata pártszervezet is elítéli H.Szabó manipulációit és úgy dönt, hogy külön jelöltet állít a választásokra, mégpedig Földes Mihályt, a Népszava újságíróját. Az 1939 májusi országgyűlési választásokon négy jelölt indul Ma-

kón: Szöllősi Jenő, mégpedig pártonkívüli független ellenzéki programmal, Tamásy András ügyvéd, a kormánypárt jelöltje, Görgey István volt képviselő, akit időközben kizártak a kormánypártból és ezért pártonkívüliként indul, valamint Földes Mihály. A választások idejére tehát az ellenzéki front teljesen felbomlik, ami meg is látszik a választási eredményeken.

A makói egyéni választókerületben Szöllősit 2577 szavazattal képviselővé választják. A kormánypárti Tamásy 1.446, a pártonkívülivé vedlett Görgey 973, a szociáldemokrata Földes Mihály 363 szavazatot kap. /85/ Szöllősinék H.Szabó segédletével sikerült megtévesztenie a tömegeket, amelyek akkor még benne csak éles hangú ellenzéki politikust láttak, aki nem fogyott ki a helyzetük megjavítására vonatkozó ígéretek hangoztatásából. Csak egy év múlva, 1946 nyarán hozzák nyilvánosságra, hogy Szöllősi belépett a nyilaskeresztes pártba! Szöllősi maga vall politikai kalandorságáról 1946-os népbíróági tárgyalásán:

"Elnök: Ha nyilas programmal lépett volna fel, megválasztották volna?

Szöllősi: Nem.

Elnök: Hogyan egyeztetni ezt össze képviselői erkölccsel?

Szöllősi nem válaszol." /86/

Makó és a vidék lakosságának ellenzéki hangulatát bizonyítja, hogy a vármegye területén a 33 ezer szavazatból 15.900-et kapott a kisgazdapárt és csak 14.200-at a Magyar Élet Pártja, a kormánypárt /87/. Mindebből az tűnik ki, hogy noha a nyilas csoportok felütötték fejüket, befolyásuk még igen gyenge volt ebben az időben és a demokratikus ellenzéki politika továbbra is jelentős tömegerővel rendelkezett Makón és környékén.

Noha ezekben a hónapokban H.Szabó Imre az antiszemita hirdetésével, a Kossuth-párt szétbomlasztásával és Szöllősi

85. Makói Független Ujság 1939. május 31.

86. Makói Népujság 1946. febr. 15.

87. Makói Független Ujság 1939. május 31.

támogatásával a reakciós politikai erőknek tett szolgálatot és politikai tevékenységét ezért negatívnak kell itélnünk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy magatartása, munkája más vonatkozásban továbbra is pozitív. Ő az, aki megszervezi a harmincas évek közepén a Makói Gazdák Ünsegélyző Egyesületét amely formailag a tüzesetek elleni biztosításra alakult, de amelynek az Erdei vezette kertész-szövetkezet megfojtása után egyre nő gazdasági és politikai szerepe. Az egyesületnek 1939 elején már 777 tagja van. A tüzesetek elleni biztosítást teljesen önállóan oldják meg. A biztosítási díj egy holdra az első évben 20, a következőben 10, aztán pedig 5 fillér. Az egyesület ezzel kivonja magát a biztosító kartellek uzsorája alól és politikai szervező szerepet is kezd betölteni.

H.Szabó ugyan a makói politikai küzdelmekben Szóllósit támogatja, de továbbra is fenntartja a kapcsolatot a baloldali "népi írókkal", sőt a Szabó Pál szerkesztette Szabad Szóval is érintkezésbe lép. A Makói Független Ujság 1939 elejétől kezdve heti mellékletként adja olvasóinak a Szabad Szót és kombinált előfizetéseket gyűjt mind a két lapra. 1939 március 5-én megszervezik a Szabad Szó irodalmi délutánját a Korona Szálló nagytermében, amelyen fellép Féja Géza, Erdei Ferenc, Kovács Imre és Szabó Pál. A lapudósítás szerint szűknek bizonyult a nagyterem, olyan sok volt az érdeklődő./88/

A Kossuth-párt felbomlása nyomán felötlik H.Szabóban az a gondolat, hogy szükség lenne a parasztság politikai szervezése érdekében egy igazi, korszerű parasztpártra. Ennek indokoltságát abban látja, hogy a Márciusi Frontot, amely első sorban a parasztság demokratikus küzdelmeit akarta szervezni, a kormány szétverte és így azok a demokratikus paraszti erők, amelyek hajlandók voltak a Márciusi Front programjában lefek-

tetett politikai célkitűzésekért harcolni, politikailag szervezetenek maradtak. Ugy véli, hogy a makói ellenzéki hagymások, szegényparasztok, az önsegélyző egyesület tagjai képezhetnék a parasztpárti szervezkedés egyik gerincét, a másikat pedig a "népi írók", illetve a Szabad Szó levelezői és olvasói.

Ennek érdekében 1939 tavaszán lázas levelezésbe kezd a "népi írók"-kal, a Szabad Szó körével. Levelaiben kifejti elgondolásait és kikéri a megkérdezettek véleményét. Nemcsak az írókhoz fordul, hanem a Szabad Szó parasztlevelezőihöz is. 1939 május 31-én a Független Ujságban nagy cikket ír, amelyben sürgeti a "48-as parasztpárt" megalakítását és vázolja az új párt programját, legfontosabb politikai célkitűzéseit. /89/

Mikor leveleire bátorító válaszokat kap, újabb levéllel fordul a következő "népi írók"-hoz és parasztpolitikusokhoz: Féja Gézához, Szabó Pálhoz, Kovács Imréhez, Darvas Józsefhez, Veres Péterhez, Juhász Géza dr.-hoz, Szabó Lajoshoz, B.Szabó Istvánhoz, dr. Erdei Ferenchez és Simándi Pálhoz. Különböző kérdéseket tesz fel nekik, amelyek legfőbb ideológiai, politikai elképzeléseit tartalmazzák és meghívja őket a párt megalakítása érdekében Péter-Pál napján Makón tartandó értekezletre. Ekkor a "népi írók" körében is megérlelődik a parasztpárt megalakításának gondolata.

H.Szabó leveleiben a harmadikutas nacionalista ideológia legtipikusabb eszméi tükröződnek. Ugy látja, hogy a választások után keletkezett új helyzetben, vagyis a jobboldali erők előretörése és a hitleri Németország terjeszkedése idején nagy jelentősége van azon erők megszervezésének, amelyek teljes biztosítékot nyújtanak a nemzet függetlensége tekintetében, másrészt utat vágunk a nemzet jobb jövője számára. Ez az erő szerinte csak a kisparaszság rétege lehet, "amely egyözdül faji és törzsanysága a nemzetnek". Ezért "olyan paraszti szervezetet kell lét-

rehozni, amelynek erejével új demokráciában középosztállyá emeljük a parasztságot." Két dolgot hangoztat: "I. a népi erők helyes irányban való megszervezésének elmulasztása halált jelenthet, II. a magyar parasztmilliók felemelése és megszervezése nélkül magyar nemzeti életünk egy lépést se tehet előre".

Ugy véli, hogy a nemzeti önállóság pusztulásának veszedelme lappang az országban, mert olyan mozgalmak teremnek, amelyek idegen hatalmak kétséges jóindulatára és várható barátságára akarják alapozni a nemzet jövőjét. Végül azt hangsúlyozza, hogy a magyar parasztság bizonyosságot szolgáltatott tekintetben, hogy a nemzetfenntartó szerep vállalására alkalmas és hajlandó is /90/

Az alapeszme H.Szabónál tehát a parasztság nemzetfenntartó és vezető szerepe, illetve az, hogy a parasztság éppen új parasztmozgalom, parasztpárt segítségével új középosztállyá emelkedhet. Konceptiója körvonalazásánál azonban bizonyos fokig számba veszi a jobboldali, fasiszta, nyilas erők előretörését és az ellenük, valamint a nemzet függetlenségét veszélyeztető külső erők elleni harc szükségességét.

A romantikus "parasztszocializmus"-on alapuló, osztályok felett álló egyetemes néppárt-, magyarságpárt-elméletet elsősorban Szabó Pál támogatja. H.Szabóhoz küldött levelében ezt írta: "... az eredményes és megtartó munka érdekében olyan paraszti szervezetre lenne szükség, amely természetesen magához tudná ölelni a magyar néptömegek teljességét. Osztályjellegét elveszítene azáltal, ha benne a magyarság lényege teljesen kifejezésre juthatna."/91/ Ugyanez a gondolat megtalálható a Szabad Szóban írt vezércikkében is /92/.

---

90. H.Szabó Imre levele.H.Szabó Imre tulajdonában.

91. Szabó Pál levele H.Szabóhoz. H.Szabó tulajdonában

92. Szabad Szó. 1939 júl. 16.

Ezt a koncepciót azonban kisebb-nagyobb mértékben többen is bírálják és kifejezésre jut az a törekvés, hogy a megszervezendő párt a szegény- és kisparaszság radikális pártja legyen. Veres Péter például válaszlevelében figyelmezteti H.Szabót, hogy a kisparaszság nagyon passzív réteg, élő mozgalmat csak a földmunkássággal együtt lehet csinálni. Hangoztatja, hogy a paraszság nem emelkedhet középosztályá. Ugy véli, hogy írók sohasem csinálhatnak pártmozgalmat, ahhoz elsősorban parasztok kellenek. Elhamarkodottnak tartja a pártszervezést, mert a tömegek megszervezése pillanatnyilag nem lehetséges, erre szerinte a következő években nyílik lehetőség, amikor a tömegek kiábrándulnak a nyilasokból és a kormánypártból. Veres Péter óvatosságra és tárgyilagosságra intette H.Szabót: "Nem kell elsietni a dolgot, a lélektani pillanat megválasztása nagyon fontos. Most várakozás van a megtévedtekben, közöny és letargia az öntudatosokban/93/

Az illegálításban tevékenykedő, de a legális lehetőségeket mindjobbban kihasználó KMP nem helyeselte még egy második parasztpárt megalakítását, mert attól tartott, hogy ez gyengíti a fasiszmuval szembenálló demokratikus erők együttműködését. Ezért a kommunisták arra ösztönözték a baloldali "népi írókat", baloldali parasztpolitikusokat, hogy a kisgazdapártban próbáljanak kialakítani erős paraszti baloldalt és a kisgazdapárt adta lehetőségeket használják ki a demokratikus parasztmozgalom szervezésére. Annál is inkább ez volt az álláspontjuk, mert tartottak attól, hogy a fasiszta kormányzat egy igazán radikális parasztmozgalom elindítását a legdurvább rendőrségi eszközökkel is meggátolta volna. A "népi írók" megismerték a kommunisták álláspontját, amit azonban nem tettek magukévá.

Ezt bizonyos fokig megmagyarázza az, hogy a parasztpárt megalakításán munkálkodó írók és parasztpolitikusok egy része úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a választási kudarc után mély válság kezdődött a kisgazdapártban, amelyik így közel jutott a felbomlás állapotához is. Ezt bizonyítja Kovács Imre levele, amelyet 1939 július 21-én H.Szabóhoz írt. Ebben a következőképpen vázolja a kisgazdapártban kialakult helyzetet:

"...Eckhardt Tibor külföldön van, de egyik bizalmas barátja felvette velünk a kapcsolatot, az az érzésem, Eckhardt határozott kívánságára és abban valamilyen közös munka, közös együttműködés lehetőségét látom. A kisgazdapárt szétesőben van. Ugy tudom, Nagy Feri, Tilg^y Zoltán, B.Szabó, Varga Béla és Váczi József ki akarnak válni és Független Magyar Párt címmel új pártot alakítani. Nem nagy jövőt jósolok nekik, mert mindnyájan fáradt emberek és nem látják világosan a problémákat. Akik visszamaradnak, azok is reménytelen emberek: úgy hogy valóban csak Eckhardt jöhet számításba. Amint Eckhardt megjön, azonnal éritkezésbe lépek vele, s igyekszem őt valahogy megnyerni az ügynek és rehabilitálni a parasztság előtt /94/.

Szabó Pál ugyancsak alkalmatlannak találta a kisgazdapártot arra, hogy segítségével szervezzék a parasztság demokratikus erőit. "...magam részéről két év óta foglalkozok ezzel a gondolattal, amióta a Független Kisgazdapárt mindegyre nyilvánvalóbban cserbenhagyta az igazi népi gondolatot. Félreértés elkerülése végett ez a kijelentés nem kizárólag Eckhardt Tiborra vonatkozik, hanem arra a beözönlő intellektuális rétegre, amely végképpen meghamisította és elkente a paraszti gondolat színét és ízét és lényegét a pártban. De természetes, hogy az azóta be-

következett politikai anarchia méginkább tisztultabb és kiállóbb paraszti mozgalmat kívánna, mint ezek előtt két vagy csak egy évvel." - írta H.Szabóhoz küldött levelében /95/.

Kovács Imre sorai írójának nagyratörő politikai ambíciójáról, másrészt pedig végeredményben jobboldali állásfoglalásáról árulkodnak, amelynek során még Eckhardt Tibort is hajlandó lett volna rehabilitálni a parasztság előtt. Kovács Imre a kisgazdapártnak nem demokratikus álláspontra hajló vezetőivel, hanem éppen izig-vérig reakciós beállítottsága "vezérével", Eckhardt Tiborral akart együttműködni. Szabó Pál viszont elsősorban Eckhardt Tibort ítélte el. Mindezekből kitűnik tehát, hogy a parasztpárt szervezői között elég nagy zűrzavar uralkodott a megalakítandó párt ideológiai-politikai arculatát és a kisgazdapárthoz való viszonyát illetően.

H.Szabó hívó levelére azonban a legtöbben bejelentették, hogy részt vesznek a Péter-Pálkor tartandó alakuló értekezleten. H.Szabó a Makói Gazdák Ünsegyélyző Egyesülete nevében kér engedélyt Péter-Pál napjára egy szövetkezeti kongresszus megtartására, amely egyben a parasztpárt alakuló kongresszusa is lenne. Az értekezletre nemcsak írókat, parasztvezetőket hív meg, hanem az ország minden részéből több száz parasztot. A rendőrség a gyűlésre először engedélyt ad, az utolsó percben azonban ezt visszavonja.

Péter-Pál napján a rendőrség lezárja a gyűlés helyét, ezért a több száz résztvevő, hogy elterelje a rendőrök figyelmét, három csoportra oszlik. Egyik csoport a városháza, a másik a vásártér felé igyekszik, a harmadik pedig egy kibérelt motoros homokszállító dereglyén kirándul a Maroson. Itt zajlik le a parasztpárt alakuló értekezlete, amelyen - többek között - részt vesz Erdei Ferenc, Kovács Imre, Szabó Pál, Darvas József és a kommunisták két képviselője. A megbeszélésen Erdei Ferenc elnökölt, aki röviden vázolta az új párt megalakulásának célját és programját.

95. Szabó Pál levele H.Szabó Imréhez, H.Szabó tulajdonában.

A résztvevők egyhangulag a párt megalakítása mellett döntöttek.

Az alakulás után megindul a párt szervezése és programjának részletes kidolgozása. A kommunisták nem hagyják magukra az új párt szervezőit, hanem baráti tanácsokkal, javaslataikkal elő akarják segíteni, hogy a parasztpárt valóban a szegény-paraszság radikális, demokratikus pártja legyen. Ez többé-kevésbé egybeesik a baloldali parasztpárti vezetők /Erdei Ferenc, Darvas József / elgondolásával, akik a romantikus, ködös néppárt, magyarságpárt eszméje helyett inkább arra törekedtek, hogy konkrét, a társadalmi, politikai szükségleteknek megfelelő és a szegény-paraszság követeléseit magában foglaló programot dolgozzanak ki.

Ez a törekvésük sikerrel is járt, ami tükröződik a megalakulás után nem sokkal nyilvánosságra hozott programnyilatkozatban. A programot a Szabad Szó 1939 július 23-i száma közölte és 100 ezer példányban különlenyomatként is terjesztették /96/. A 10 pontból álló program a következő célkitűzéseket tartalmazta: 1. független Magyarországot; 2. magyar országvezetést; 3. népuralmat: általános, egyenlő titkos választójog, sajtó-, gyülekezési, szervezkedési, jog, népi önkormányzat; 4. igazságos adózást; 5. a munka becsületét: rokkantsági, öregségi és munkanélküli segély, minimális munkaidő megállapítása, általános társadalombiztosítás; 6. földreformot: a feudalizmus teljes lebontása, az 500 holdon felüli nagybirtokok kisajátítása, tagosítás, vagy szövetkezeti termelőüzemek létesítése, a mezőgazdasági termelés korszerűsítése, addig is a mezőgazdasági munkásság és cselédség életszínvonalának intézményes emelése; 7. a nagytőke uralmának letörése: a kartellek és monopóliumok megszüntetése, a kamatláb leszállítása, népbankok felállítása; 8. az ország iparosítását; 9 gazdasági szervezkedést: az álszövetkezetek és egykézrendszer helyébe termelő

és fogyasztási szövetkezeteket; lo. egyetemes népnevelést /97/.

A program az akkori időkhöz viszonyítva demokratikus, haladó program volt, bár hiányzott belőle a fasizmus, a faji megkülönböztetés elleni harc vállalása és bizonyos fókig még éreztették hatásukat a harmadikutas nacionalista nézetek, amelyek elsősorban a faji szemléletben és a parasztság idealizálásában jutottak kifejezésre.

A fasiszta kormányzat kezdettől fogva megnehezítette a parasztpárt szervezőinek munkáját. A Makói Független Ujságot, H. Szabó parasztpárt megalakítását sürgető, már említett cikkének megjelenése után betiltják és H.Szabó ellen íbirósági eljárás indul. A rendőrségi és csendőrségi nyomás mégcsak fokozódik, mikor kezd nyilvánvalóbbá válni, hogy a parasztpárt a szegényparasztság pártjaként kezd tevékenykedni. A kommunisták értelme nem volt tehát alaptalan.

H.Szabót "a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló, sajtó útján elkövetett vétség" /98/, valamint a városi képviselőtestületben elmondott beszéde miatt hat heti börtönre ítélték, amit a szegedi Csillag börtönben le is töltött. Kiszabadulása után rendőri felügyelet alá helyezték, választójogától megfosztották, a Sajtókamarából törölték és az ujságírástól örökre eltiltották.

A második világháború kitörésekor hozott rendkívüli fasiszta intézkedések meggátolták, hogy a parasztpárt megerősödjön és a politikai élet, a politikai küzdelmek jelentős tényezőjévé váljon. A parasztpárt vezetői és sajtóorganuma, a Szabad Szó azonban tovább folytatták a falu nincstelenjeinek és a szegényparasztok politikai szervezését. Később pedig a Nemzeti Parasztpárt részesévé és szervezőjévé vált az antifasiszta nemzeti függetlenségi küzdelemnek. A parasztpárt makói szervezőinek harca tehát végső fokon nem volt hiábavaló.

4. Küzdelem a negyvenes években

Az 1939-es országgyűlési választások azt tükrözték, hogy a szélsőjobboldali erők, a különböző nyilas mozgalmak a néptömegek elégedetlenségét megnyergelve, jelentős befolyásra tettek szert. A különböző nyilas csoportokhoz tartozó képviselők száma az új parlamentben elérte az ötvenet. Mindez azért következhetett be, mert a hagyományos ellenzéki pártok, a szociáldemokrata és a kisgazdapárt nem álltak ki következetesen a magyar dolgozó néprétegek, a munkás osztály és parasztság alapvető érdekeiért, nem folytattak következetes harcot a népi követelések megvalósításáért.

Azok a demokratikus erők, amelyek jórészt a KMP küzdelméhez kapcsolódva valóban a dolgozó tömegek érdekében léptek fel és kísérletet tettek igazi népi politika kialakítására, elszigeteltek maradtak éppen a rendőrségi nyomás és belső pszmei-politikai gyengeségeik következtében. A makói ellenzéki front is, amely a demokratikus és antifasiszta mozgalom egyik jelentős vidéki góciává vált, a belső - ideológiai gyengeségekből származó - ellentétek miatt felbomlott. Az 1939 Péter-Pál-i makói szervezkedés pedig csak elindítója lehetett a parasztpárt megalakulásának és küzdelmeinek, de a továbbiakban nem gyakorolt hatást a párt és vezetőinek tevékenységeire.

Az ország politikai életében tapasztalható jobboldali hullám azonban a választások után megakadt, később pedig meg is indult a megtévesztett tömegek kiábrándulása. A dolgozó nép legkülönbözőbb rétegei tapasztalhatták ugyanis, hogy a nagyhangú nyilas és kormánypárti ígéretekből nem lett semmi. Csanád megyében a Makói Független Ujság két éves erőteljes ellenzéki agitációjának és a kisgazdapárti választási sikernek hatására a tömegek elég következetesen kitartottak követeléseik, demokratikus célkitűzéseik mellett. Mindez lehetőséget nyújtott arra, hogy a demokratikus ellenzéki mozgalom Makón és környékén ne szakadjon meg, hanem tovább

folytatódják.

A kisgazdapárti vezetők ezt többé-kevésbé fel is ismerték. A betiltott Makói Független Ujság helyébe megjelent a kisgazdapárt új makói, illetve megyei lapja, a Délvidéki Független Hírlap. Laptulajdonos továbbra is dr.Csorba János, a kisgazdapárt megyei vezetője volt, aki a vád alá helyezett H. Szabóól átvette a lap szerkesztését is. A lap politikai vonala mérsékeltebbé vált, bár az is igaz, hogy a szélsőséges faji uszításnak, antiszemitizmusnak nem adott helyt. Csorba szerkesztői tevékenysége óvatosabb volt, mint H.Szabóé és Csorba különösen is minden tekintetben a kisgazdapárt politikájához tartotta magát.

A kisgazdapárt választói és támogatói nemcsak kis- és középparasztokból álltak. A pártot támogatták a falvak nyomorgó nincstelenjei, a napszámosok és földmunkások is, akik - más demokratikus ellenzéki párt nem lévén - a kisgazdapárttól várták követeléseik kiharcolását. Azok a nyomorgó paraszttömegek, amelyek a nagy gazdasági válság idején a Horthy-fasizmus elleni megmozdulások fő erejét képezték és sorra létrehozták a szociáldemokrata pártszervezeteket a falvakban is, a harmincas évek végén Csanád megyében a kisgazdapárt felé fordultak. Erről tanuskodik az is, hogy a Délvidéki Független Hírlap megindulása után nem sokkal Makó, s a megye legolvasottabb lapja lett. Időközben ugyanis a Makói Ujság mellett egy másik kormánypárti lap is idnul, Marosvidék címmel. A Marosvidék 1939 közepén 750, a Makói Ujság 1500, a Délvidéki Független Hírlap pedig 1800 példánban jelent meg /99/.

A tömegek harckészségét bizonyítja az 1939 közepén a Nagylaki Kendergyárban lezajlott sztrájk is. 1939 június 20-án

32 pár tótkomlósi kenderáztató munkás sztrájkba lépett. Mivel abban az évben silány kenderkóró termett, az áztatás munkája sokkal nehezebbé vált. Az áztatók ezért 50 százalékos béremelést követeltek. A gyártulajdonos azonban nem tett eleget követelésüknek, ezért a munkások a gyárat el is hagyták /100/.

Az a tény, hogy a megye lakosságának többsége a demokratikus ellenzéki politikát támogatta, megnehezítette a szociális és nacionalista demagógiával felszínre került Szöllősi helyzetét. A harmincas évek végén mégcsak néhány nyilas csoport működött Kelet-Csanádban és Makón. A választások után nem mert színt vallani Szöllősi, hiszen a tömegek - amelyek hittek ellenzéki szólamainak és ígéreteinek - elfordultak volna tőle. Tudatában volt annak, hogy szavazói részben a Kossuth-párt korábbi híveiből kerültek ki, akiket H.Szabó biztatott arra, hogy^s szavazzanak rá. Ezek pedig igazi ellenzéki politikát vártak tőle.

Szöllősi egészen 1940 júniusáig várt a nyílt színváltással. Ekkor alakult meg országosan a Magyar Nemzeti Szocialista Párt, amelybe mint országgyűlési képviselő, ő is belépett, de csak feltételesen /101/. Július 9-én Matolcsy Mátyással Makóra látogatott, ahol megalakították a párt makói csoportját és létrehozták 100-as nagybizottságát /102/. 1940 végén Szálkasi vezetésével egyesült a nyilaskeresztes párt és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt. Szöllősi és a nyilas csoportok egyesítésével igyekezett tömegbefolyását növelni Makón. Helyzetét némileg megkönnyítette, hogy az ellenzéki front felbomlása után a Kossuth-párt is szétesett, s a szociáldemokrata pártszervezet ereje sem volt elég ahhoz, hogy a demokratikus, ellenzéki értelmű tömege-

100. SZÁL Alispáni iratok - 11.716/1939. A nagylaki szolgabírói kirendeltség jelentése.

101. Délvidéki Független Hírlap, 1940. június 29.

102. Délvidéki Független Hírlap, 1940. július 9.

ket összefogja és megszervezze. A kisgazdapárt ilyen irányú tevékenységét akadályozta, hogy nem rendelkezett országgyűlési képviselővel Makón és az is baj volt, hogy a régi ellentétek miatt nem alakult ki együttműködés a Kossuth-pártiak és a kisgazdapártiak között.

A harmincas évek végén az uralkodó osztályok is egyre inkább törekedtek arra, hogy befolyásukat elmélyítsék a tömegek között. Ezzel a demokratikus ellenzéki pártok és a nyilasok befolyását akarták ellensúlyozni. Egyre inkább kiépitik az uralkodó párt, a Nemzeti Egység pártjának, később pedig a Magyar Élet Pártjának helyi szervezeteit a községekben. Egyik jelentés arról számol be, hogy 1939 októberében Ambrózfalván 25, Apátfalván 160, Csanádalbertin 35, Deszken 35, Ferencszálláson 10, Földeákon 110, Királyhegyesen 20, Kiszomboron 110, Magyarcsanádon 60, Pitvaroson 55, Püspöklélén 40, Szőregen 120 darab tagsági jegyet osztottak el /103/. A főispán elnök az egész megyébe négyezer darab jelvényt igényelt /104/.

Az uralkodó párt erősödő politikai tevékenysége és a nyilas mozgalom előretörése ellenére az elszigetelten működő makói ellenzéki erők időnként hallatnak magukról és határozott baloldali állásfoglalásukkal felhívják magukra a figyelmet. A városi képviselőtestületben és a vármegyei törvényhatósági bizottságban a demokratikus ellenzék képviselői továbbra is felléptek a tömegek érdekeit sértő intézkedések, a reakciós politika ellen. A Szovjetunió elleni hadüzenet élénk megütközést váltott ki a város demokratikus közvéleményéből és a vármegyei törvényhatósági bizottság ellenzéki tagjai ennek hangot is adtak. 1941 szeptember 10-én a törvényhatósági bizottsághoz

---

103. SZAL Nemzeti Egység Pártja iratai 87-MÉP/1939.

104. SZAL Nemzeti Egység Pártja iratai 95-MÉP/1939.

javaslatot terjesztettek be. A javaslat kérte: "...irjon fel a Tekintetes Törvényhatósági Bizottság a Magyar Királyi Kormányhoz olyan értelemben, hogy kívánja hadseregünknek, különösen a védelem szempontjából való rohamos és minden célra alkalmas eszközök, anyagi és szellemi erőforrások igénybevételével való gyors fejlesztését és ugyanettől a szemponttól vezéreltetve kívánja, hogy hadseregünk a mainál nagyobb mértékben /ugy számban, mint felszerelésben/ semmiesetre se hagyja el az ország területét, hanem határainkon belül minden eshetőségre számítva, örködjön a magyar határok felett /105/.

A javaslat a vármegyei urak között és a vezető körökben megütközést váltott ki, ennek ellenére mégis nyolcan szavaztak rá /106/. A javaslat tanúbizonyság arra, hogy a makói ellenzéki vezetők legjobbjai - híven korábbi álláspontjukhoz - felismerték a magyar dolgozó nép igazi nemzeti érdekeit és volt elég bátorságuk hozzá, hogy ezt kifejezésre is juttassák.

A Szovjetunió elleni háború a jobboldali nacionalista eszmék, a fasiszta szellem térhódítását segítette elő. Ez a légkör kedvezett a nyilas mozgalomnak is, amely kezdett újra tért hódítani a tömegek körében. A Virradat című lap 1941 augusztus 11-i száma arról írt, hogy 1941-ben gyors ütemű a nyilaskeresztes párt taglétszámának emelkedése. Ebben az időben kezd növekedni a nyilasok befolyása Csanád megyében is, elsősorban a megye keleti részében. A Magyar Élet Pártja megyei vezetőinek jelentése erről így számol be: "Végegyházán, Medgyesegyházán, Magyardombegyházán, Nagykamaráson, Almáskamaráson, Ambrózfalván nincs ellenzéki mozgólódás, Kövegyen a kiszagzdapártiak fenekednek, míg a vármegye

---

105. A benyújtott javaslat iktatószámmal ellátott másolata/alis-páni iratok.16.009/1941./H.Szabó tulajdonában.

106. H.Szabó Imre közlése.

többi községében kisebb-nagyobb nyilaskeresztes mozgolódás észlelhető. Helyenként, mint pl. Kúhagotán, Nagybánhegyesen, Magyarbánhegyesen és Mezőkovácsházán igen erős ez. /107/

Egy másik jelentés a nyilasok befolyásának erősödését a következő okokkal magyarázza: Leventék és tisztviselők is beléphetnek a nyilaskeresztes pártba. "A munkásság a maga külön szervezkedési hajlamát nem tudván és nem mervén kiélni a volt szociáldemokrata párt keretében, önkénytelenül a harciasabb és hangosabb nyilaskeresztes párt felé sodródik." A nyilasok kihasználják a közellátási panaszokat, élénk agitációt fejtenek ki. A vármegyék túl sűrűn lakott, ezért megélhetési nehézségek vannak, elégedetlenség tapasztalható, amit a nyilasok megnyergelnek /108/.

A háborús évek alatt a makói demokratikus ellenzék helyzete még nehezebbé válik. Könyves Kolonics Józsefet 1942-ben nyugdíjazzák a városi főügyészi állásából, majd később rendőrségi felügyelet alá helyezik. H. Szabó Imre elköltözik Makóról, Márton Bálint öngyilkos lesz, a zsidó származású Kossuthpárti vezetőket üldözik. A szociáldemokrata pártszervezet és a szakszervezet helyiségeit egy időre katonai céllakra igénybe veszik /109/.

A kisgazdapárt tevékenységében Eckhardt Tibor 1941 végi külföldre távozása után lassu és mérsékelt demokratikus irányu fejlődés áll be. Csorba János megyei kisgazdapárti vezető Eckhardt Tibor megüresedett helyét elfoglalva, bekerül a parlamentbe. A Parasztszövetség szervezése a megyében is megindul, amely itt igyekszik tartania magát ahhoz, a Nagy Ferenc-i elgondoláshoz, hogy a szövetség nem politizáló szervezet.

---

107. SZÁL Csanád megyei főispáni iratok - IV./18-1942.

108. SZÁL Csanád megyei főispáni iratok - IV./18.-1942. A főispán elnök jelentése 1941 augusztus 27-én.

109. SZÁL Makói Államrendőrség iratai - 5/1940. bizalmas!

Ezekben az években Makó és a vidék demokratikus ellenzéki erői nem tudtak tényleges, tömegeket megmozgató akciókat szervezni a fasizmus ellen, az ország függetlenségének megvédéséért folyó küzdelemben. A szociáldemokrata pártszervezet munkája ugyan 1943 második felében megélénkül. A szovjet fronton, a Don kanyarban elszenvedett katasztrófális katonai vereség után az uralkodó osztályoknál is hangulatváltozás következik be, s a "hintapolitika" időszakában a makói szociáldemokrata pártszervezet is szabadabban tevékenykedhet. Az országos szociáldemokrata pártvezetőség 1943 novemberében és decemberében vezetőképző szemináriumot szervez Makón, majd megyei pártértekezletet tartanak, amelyen mintegy hatvanan-hetvenen vesznek részt. 1944 januárjában, februárjában és márciusában gyűléseket rendeznek, amelyen többek között Szakasits Árpád is mond beszédet. Ezeken a gyűléseken többszázan vesznek részt, de van olyan gyűlés is, amelyen a hallgatók száma közel jár az ezerhez /110/.

A németek bevonulása után az összes demokratikus ellenzéki politikai szervezetet felosztatják. Az alispáni jelentés szerint a következő szervezeteket oszlatták fel Makón és környékén: 1. Munkásegysületek /szakszervezetek/ Makón: Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetségének makói csoportja, a famunkások, vas- és fémmunkások, a bőripari munkások szakszervezetének makói csoportja. Csanádpalotán: Munkásképző és Önszegélyező Egyesület. Kövegyen: Földmives és Munkáskör. 2. A Független Kisgazdapárt szervezetei: Püspöklalén, Földeákon, Csanádpalotán, Ambrózfalván és Csanádalbartin. 3. A Parasztszövetség egyletei: Kiszomboron, Ferencszálláson, Klárafalván, Deszken, Kübekháza és fiókegyletei: Apátfalván, Magyarcsanádon, Földeákon

---

110. Gy. Varga Sándor közlése. Gy. Varga Sándor ebben az időben a pártszervezet elnöke volt.

és Királyhegyesen. A jelentés megjegyzi, hogy 1939-ig Kevermesen és Mezőkovácsházán is működött helyi kisgazdapárti szervezet. /111/

Április elején 22 kommunistát és kommunistagyarmas embert, baloldali vezetőt internálnak Makóról. Az internáltak között van többek között: Diós Sándor, Diós István, Siket Imre, Pallagi Ferenc, Farkas Imre, Kallós Lajos, K.Szabó Mihály, Lukács Pál, Dragon János, Szűcs Pál, Igaz Lajos, Gy.Varga Sándor, Galamb János, Szabó János, Sulyok József, Kiss Ernő, Kiss Imre. Legtöbben a ricsei internáló táborba kerülnek. Négyük a kistarcsai tábor lakója lesz, s van, aki Nagykanizsára kerül /112/.

Az ország német megszállása és a baloldali, a haladó és demokratikus erők kiméretlen üldözése betetőzte azt a nemzetvesztő, hazaáruló politikát, amelyet a horthysta magyar uralkodó osztályok több mint két évtizeden át folytattak. A magyar nemzet demokratikus, fasiszta ellenes erőire várt a feladat, hogy harcot hirdessenek és szervezzenek az országot megszállva tartó német fasizmus, valamint hazai kiszolgálóik ellen és a Szovjetunió segítségével kivívják nemzeti szabadságunkat, népünk felszabadulását.

---

111. SZÁL Főispáni iratok 480/1944.

112. Gy.Varga Sándor közlése.

III. MAKÓ FELSZABADULÁSA, HARCI A NÉPI DEMOKRATIKUS FEJLŐDÉSÉRT

1. A kommunisták, a polgári városparancsnokság tevékenysége a felszabadulás heteiben

A német megszállás, a haladó, baloldali pártok tagjainak üldözése méginkább megnehezítette a fasisztaellenes demokratikus küzdelmet. A demokratikus pártok, a magyar nép tömegei lényegében ekkor döbbsentek rá, hogy nemzetünk jövője a németekkel való határozott szembefordulást követeli meg. A Jurcsák-féle kegyetlen begyűjtési rendszer fokozta a parasztság elkeseredését. Csanád megyében a kisgazdapárt korábbi politikai agitációjának eredményeképpen eléggé németellenes hangulat uralkodott, ami összefüggésben állt azzal, hogy Eckhardt Tibor külföldi tevékenysége nyomán, az itteni kisgazdapárti tömegek korábbi Eckhardt-kapcsolatai következtében az angolszász orientációnak is volt befolyása.

A németellenes és háborúellenes hangulat ellenére azonban a német megszállás idején Makón és környékén a tömegek demokratikus, antifasiszta harca nem tudott kifejlődni. A Lakatos-kormány megalakulása idején a kormányzati és helyi igazgatási szervek tevékenysége bizonytalanná vált. A hatalom urai már szeptember elején óvatosan készülődni kezdtek a menekülésre, kezdett felrémlelni előttük, hogy uralmuk összeomlás előtt áll.

A Lakatos-kormány augusztus végén az internáló táborok egy részét feloszlatta, s a makói kommunisták, baloldali vezetők szeptember első napjaiban haza is érkeznek Makóra. Az internáló táborban az ismert és ismeretlen harcostársaikkal való találkozás bátorítást ad nekik és megerősíti szocialista, kommunista meggyőződésüket. A táborokban az örök, a katonai parancsnokok magatartásán le tudják mérni a horthysta hadsereg hangulatában beállott változást. A ricsei táborban augusztusban már munkások, indulókat is énekelnek, az örök nem szólnak érte. Ebből

arra is tudnak következtetni, hogy milyen közel jutott a szovjet hadsereg az ország határaihoz./113/

Az internáltak hazaérkezése a város demokratikus érzelmi elemeinek magatartására, állásfoglalására kedvező hatással van. Ezekben a napokban időnként találkoznak, eszmecserét folytatnak egymással, latolgatják a helyzet alakulását. A kommunisták, a baloldali szociáldemokraták, az internálásból hazatértek ekkor már meg vannak győződve arról, hogy a gyűlölt Horthy-rendszer véglegesen összeomlik, hogy a Szovjetunió felszabadítja hazánkat, s lehetőség nyílik sok éves bátor küzdelmük gyümölcseinek beérlelésére /114/.

A debreceni 6. honvéd kerület parancsnokának kiűritési parancsa már szeptember 8-án Makóra érkezik, ~~amely~~ amely méginkább előidézi a helyi közigazgatás zűrzavarát. A főispán egy bizalmas értekezleten ki is dolgozza a kiűritési tervet. A Horthy-rendszer urai a nép várható felelősségrevonásától megrettenve, megkezdik a menekülés előkészítését. Kirabolják a várost, a pénzkészletet magukhoz veszik, mentik a nép verejtéke árán szerzett vagyonokat. Szeptember 22-én a honvéd állomásparancsnokság közli az 5. honvéd kerületi parancsnokság távbeszélőn érkezett rendeletét: 19-50 éves korig a hadköteles férfiak, továbbá tartalékos tisztek és hasonállásuak 60 éves korig azonnal gyülekezzenek a városházán és induljanak Szegedre /115/~~amely~~ E parancsra azonban a volt internáltak egyike sem tett eleget.

Szeptember második felének napjaiban a 2. Ukrán Front Erdélyben gyorsan előretörő csapatai elérik Magyarország határát. A horthysta magyar katonai hadvezetést a szovjet csapatok gyors előretörése váratlanul érte, hiszen ezekben a napokban egészen

113. Gy.Varga Sándor közlése.

114. Gy.Varga Sándor közlés.

115. SZÁL Csanád megyei főispáni iratok, 44/1944.

elenyésző és elszórtan elhelyezkedő katonai egységek tartózkodtak Makó térségében. Jellemző, hogy Makó katonai parancsnokának Dávid József nyugalmazott ezredes, levante főfelügyelőt nevezték ki, aki tulajdonképpen semmiféle katonai erő felett sem rendelkezett. A felsőbb parancsnokság képviselőjében Légrády alezredes vett részt a védelem megszervezésében.

Szeptember 24-én, vasárnap behívott leventékből 60 főnyi karhatalmi egységet állítottak fel, amelyet levante puskával, kevés tölténnyel és néhány kézigránáttal szereltek fel. Parancsnokaiul néhány polgári foglalkozású tartalékos tisztet neveztek ki. Az egységet két részre osztották, az egyik csoport a város délkeleti részén a Csanádpalota-apátfalvi utkeresztződést, a másik pedig a Maros-hidat zárta le/116/.

A vidéken máskülönben semmi sem mutatta, hogy a front közeleg. Katonai egységeket nem igen lehetett látni. A környező községekben és a határon csak a esendőr- és határőr őrsők, valamint a határmenti légvédelmi figyelők voltak riadókészültségben. Messziről ágyudörgés hallatszott, A községekben ekkorra megjelentek a kiűritési falragaszok is, az iratokat elszállították, az urak utra keltek, de az élet különben rendes medrében folyt.

Szeptember 23-24-én a szovjet csapatok Csanádpalotánál és Uj-Nagylaknál átlépték a határt, s anélkül, hogy különösebb ellenállásba ütköztek volna, háborítatlanul törtek előre Királyhegyes, Földeák, Hódmezővásárhely irányába. Az ujságok napokig erdélyi harcokról irtak. A szeptember 24-i, vasárnapi ujságok első oldalán ezt lehetett olvasni: "Arad-Nagyvárad térségében súlyos harcok folynak" /117/.

---

116. Makói Népujság I.évf. 169. sz.1945.aug.19.

117. Szegedi Friss Ujság. 1944 szept. 24.

A keddi, szeptember 26-i lapok meg sem említik a szovjet csapatok előretörését. Az ujságok szerint a front valahol Erdélyben huzódott. Ime néhány cím: "Nyugat-Erdélyben helyi harcok. - Tordánál sikeres ellentámadások."/118/ Szeptember 27-én szerdán már így szólt a jelentés: "A honvédezerkar főnöke közli: a Makótól-Nagyváradig huzódó országhatár mentén súlyos harcok folynak /119/. Végül 28-án, csütörtökön az ujságok belső oldalán eldugott helyen megjelent a hivatalos jelentés a Makó körüli harcokról: "A Magyar Távirati Iroda jelenti: illetékes katonai helyről közlik: A Makó és Nagyvárad közötti teljesen nyílt és természeti akadályokkal nem rendelkező határszakaszon a tegnapi jelentés kiegészítéseként közölték, hogy ide-oda hullámzó harcok tovább folynak... Egyes helyeken az ellenség támadása az országhatáron túl jutott. Így kedden átmenetileg az ellenség kezére került Makó és Földeák./120/

Ennyi a hivatalos hadijelentés. Mintha számára Csanádpalota, Nagylak, Magyarcsanád, Apátfalva, Királyhegyes és Kövegy nem is létezne, amelyek akkorra szintén felszabadultak már. A gyors ütemben előrenyomuló szovjet csapatok kitűnően ismerték a határőrsök, a légvédelmi figyelők helyét, a gyér számban található, sebtében összevont magyar csapatok helyzetét.

Az elszórt magyar katonai és határvadász egységek megadták magukat, vagy elmenekültek. Csanádpalotán a néhány tagu esendőrőrs tüzet nyitott a községbe bevonuló szovjet katonákra, majd Makó irányába elmenekült. A szovjet lovas- és gépkocsizó egységek szeptember 24-én, vasárnap és 25-én, hétfőn Királyhegyes, Makó-Rákos, Földeák és Hódmezővásárhely irányába törtek

---

118. Szegedi Friss Ujság 1944 szept. 26.
119. Szegedi Friss Ujság 1944 szept. 27.
120. Szegedi Friss Ujság 1944 szept. 28.

előre. Egészen Hódmezővásárhelyig nem ütköztek komolyabb ellenállásba, csak Hódmezővásárhelynél találkoztak megszervezett védelemmel. Ezért visszafordulva, elfoglalták Földeákat. A Makóról menekülő vezetők, hivatalnokok egy csoportja Hódmezővásárhely irányába akart eltávozni. Ez a csoport azonban az említett szovjet csapatokba ütközött. Sokan visszatértek köhülük, egyesek életüket vesztették /121/.

Szeptember 25-én, hétfőn, a csanádpalota - apátfalvi utkereszteződésnél védelemre berendezkedett levették, mikor az ezen az uton visszavonuló csendőrök és határőrök utolsó csoportja is elhagyta őket, visszavonultak a vasuti megálló melletti téglagyárhoz, majd a városszéli Czene-kocsmához. Hétfőn este a századparancsnok parancsot adott a teljes visszavonulásra, erre a csoport szétoszlott és a levették hazamentek. /122/ A helyi katonai parancsnokság Dávid József ezredes vezetésével nem gondolt a védelemre. Dávid hétfőn este maga is átváltott polgári ruhába és elhagyta a várost. Hétfőn este Makó keleti és északkeleti peremén feltűnnek a szovjet járőrök.

A szovjet csapatok szeptember 26-ára, keddre virradó éjjel, illetve hajnalban váratlanul vonulnak be a városba. A város határában és a főtéren lévő kisebb magyar katonai egységek nem fejtenek ki említésre méltó ellenállást, sebesültjeik hátrahagyásával visszavonulnak Kiszombor, illetve Tápé irányába. Szeptember 26-án, kedden reggel Makó már szabad volt. Hazánk városai közül elsőnek szabadította fel a Szovjetunió Vörös Hadserege.

Az első magyar város felszabadítása után a szovjet hadsereg parancsnoksága felhívást intézett a lakossághoz, amelyben igyekezett megmagyarázni küldetését. "Semmi okotok a félelemre" - szólt a kiáltvány. - "A Vörös Hadsereg nem mint hódít

121. Makói Népujság I.évf.169.sz.1945.aug.19.

122. Makói Népujság I.évf.169.sz.1945.aug.19.

jött Magyarországra, hanem mint a magyar nép felszabadítója a német fasiszta iga alól"./123/

A város lakossága több-kevesebb félelemmel fogadta a szovjet hadsereget. A 25 éves szovjetellenes propaganda hatását nem lehetett egycsapásra megszüntetni. Az azonban tény, hogy a város lakosságából mindössze 66-an menekültek el, egytől-egyig a Horthy-rendszer exponensei, helyi képviselői. S az is tény, hogy az elemenkült tisztviselők egy része már szeptember 28-án s a későbbi napokban visszatért a városba. A város kommunistái, baloldali munkásmozgalmi vezetői, a volt internáltak, a demokratikus érzelmű emberek a felszabadultság érzésével fogadták a szovjet csapatokat. S az első napok ijedelme után Makó ipari és mezőgazdasági munkássága, kizsákmányolt és elnyomott proletárjai mindinkább kezdték felismerni, hogy a szovjet hadsereg tulajdonképpen a szabadságot, az igazi felszabadulás lehetőségét hozta meg számukra.

A város baloldali, demokratikus erőinek évtizedeken át folytatott kemény küzdelme a felszabadulással ért be. A korábbi nehéz harcok tapasztalatai képessé tették a város baloldali erőit arra, hogy az új helyzetben is feltalálják magukat és élére álljanak az új, demokratikus élet megteremtésére irányuló küzdelemnek. Szeptember 27-én, a városban lezajlott harcok másnapján már néhány munkásmozgalmi vezető felkeresi Könyves Kolonics Józsefet, a város köztisztviselőiben álló Kossuth-párti politikusát, s együtt tárgyalást kezdenek a szovjet parancsnoksággal.

Igaz, a megbeszélés egyik indítóoka az, hogy a harcok okozta zűrzavart felhasználva, fosztogatni kezdtek a város-

---

123. A Vörös Hadsereg röplapja a makói József Attila Múzeum tulajdonában.

ban, s ezt akarták megakadályozni. A megbeszélés fő célja azonban az, hogy a város polgári igazgatását, a rend fenntartását, az élet folyamatosságát biztosítsák. A szovjet katonai parancsnokság Könyves Kolonics Józsefet azonnal kinevezte polgári városparancsnokká, aki még aznap délutánra összehívta a volt interáltakat és a munkásmozgalmi, demokratikus érzelmi vezetőket. A megbeszélésen a következők vesznek részt: Könyves Kolonics József városparancsnok, Gy.Varga Sándor, Diós Sándor, Diós István, Pallagi Ferenc, Kallós Lajos, Háló József, Szabó József, Szűcs Pál, Igaz Lajos, Galamb János, K.Szabó Mihály, Galamb Ferenc, Lukács Pál, Széll István, Farkas Imre, Dragon József, Cser József, Háló Jánosné, Kiss Imre, Rozsnyai Gyula, Herczeg József, és Kiss Ernő. A megbeszélésen megalakítják az öttagú polgári városparancsnokságot, majd megszervezik a város új közigazgatását. A városházán a legfontosabb teendők intézésére 11 ügyosztályt hoznak létre. A hivatalnokokat munkájuk folytatására szólítják fel, de az egyes ügyosztályok élére a megbeszélésen résztvevők közül megbízottakat állítanak. Létrehozzák a rendészeti ügyosztályt is, vagyis megszervezik a polgárőrséget, amelynek parancsnokává Igaz Lajos illegális kommunista párttagot nevezik ki. A polgárőrség szervezésében részt vesz még Galamb János és K.Szabó Mihály is./124/

A városparancsnokság és a parancsnokság munkáját támogató bizottság, amely állandóan új közreműködőkkel bővült, nagy eréllyel látott a munkához. Könyves Kolonics József városparancsnok működése első órájában már a következő hirdetménnyel fordult a város lakosságához:

"Makó megyei város városparancsnokságától... Elrendelem, hogy az összes gyógyszerárakat a szokásos időben és

---

124. SZÁL Polgári Városparancsnokság iratai. - Könyves Kolonics, Kiss Ernő és Gy.Varga Sándor jelentése.

rendtartással megnyissák. Az iskolákban a tanítás folytatandó. Az összes felekezetek templomaiban az istentiszteletek szabadon tarthatók és senkit vallása gyakorlásában háborgatni nem engedek. A város külterületén a mezőgazdasági munka zavartalanul folytatható és folytatandó. A Maroson túli területre az átjárás tilos.

Makó, 1944. évi szeptember hó 26-án.

Könyves Kolonics József
városparancsnok." /125/

A hirdetmény szeptember 26-i dátummal jelent meg, amit azonban - minden bizonnyal - később nyomattak, hiszen Könyves Kolonicsot csak szeptember 27-én délelőtt bizta meg a szovjet katonai parancsnokság a polgári városparancsnoki teendők ellátásával. A szeptember 26-i dátummal Könyves Kolonics - valószínűleg - rendeletének szeptember 26-ától kezdődő érvényességét akarta aláhuzni, vagy pedig egyszerű elírásról van szó. Annak ellenére, hogy a harcok a város alatt folytak, a városparancsnokság már az első napokban biztosította a közigazgatás zavartalanságát, s az élet többé-kevésbé visszazökkent rendes kerékvágásába. Már az első napokban működni kezdett a polgárőrség, amelynek tagjai szovjet katonákkal együtt teljesítettek szolgálatot.

A rend fenntartása, a közigazgatás elindítása a polgári városparancsnokságnak vitathatatlan sikere volt, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy a polgári városparancsnokság, valamint a tanácsadó bizottság tagjai tekintélyes emberek voltak, akiket a korábbi politikai harcok során megismert a város lakossága és bizalommal viseltetett irántuk. Különösen nagy tekintéllyel rendelkezett Könyves Kolonics József, aki az egész

---

125. Hirdetmény. A makói József Attila Múzeum tulajdonában.

Horthy-rendszer idején a makói ellenzék egyik legbefolyásosabb vezetője volt. Neki az az előnye is megvolt, hogy korábbi tevékenységéből kifolyólag jól ismerte a közigazgatási munkát, amit most hasznosított és a városi tisztviselői kar tagjai is elismerték vitathatatlan politikai és szakmai tekintélyét.

A városparancsnokság munkája azonban nem lehetett zavartalan. Szeptember végén a horthysta 3. magyar hadsereg egységei német csapatok támogatásával ellentámadást indítottak a Makó térségében előretört szovjet csapatok ellen. A fasiszta csapategységek elkeseredett kísérletet tettek Makó visszafoglalására. Szeptember 30-án a Maros felőli oldalról a Szegedi utcán át be is törtek a városba, a támadást azonban a szovjet egységek visszaverték. Tizenkét napon át folytak a harcok Makó körül. Mindez megnehezítette a városparancsnokság munkáját. Ha német repülőtémadás érte a várost, vagy erősödött a tüzérségi tűz, a tisztviselők szétszaladtak a városházáról. A városparancsnokság tagjai azonban kitartottak, a legsúlyosabb harcok idején sem hagyták el posztjukat, a városházát. /126/

A szeptember 29-30-i fasiszta támadás idején, mikor úgy tűnt, hogy a horthysta magyar csapatok visszafoglalják a várost, a polgárőrség épületét valakinek utasítására bezárták és a polgárőröket hazaküldték. Mikor Gy. Varga Sándor, a városparancsnokság tagja tudomást szerzett erről, azonnal parancsot adott Igaz Lajosnak, a polgárőrség parancsnokának, aki ekkor már szovjet tisztí egyenruhában részt vett a harcokban is, hogy azonnal nyitassa ki a polgárőrség épületét és szervezze újjá a polgárőrséget /127/.

A városparancsnokság, a tanácsadó bizottság tagjai, a volt internáltak a város szorongatott helyzetében a szovjet pa-

---

126. SZÁL, a makói polgári városparancsnokság iratai. Kiss Ernő, Könyves Kolonics és mások jelentése.

127. SZÁL, a makói polgári városparancsnokság iratai. Kiss Ernő, Könyves Kolonics és mások jelentése.

rancsnoksághoz fordultak. Felajánlották, hogy részt vesznek a város védelmében és fegyvert kértek. A szovjet parancsnok megnyugtatta őket, hogy a fasiszták nem tudják visszafoglalni a várost, de megígérte: ha szükség lesz rá, fegyvert ad nekik és részt vehetnek a védelmi harcokban. Megígérte, hogy akik el akarnak menekülni Aradra, azokat elszállítja. Csak néhányan vették igénybe ezt a segítséget, a vezetők többsége a legközelebbi napokban is a városban maradt /128/.

A város körüli hadműveletek október 7-én értek véget, mikor kibontakozott a 2. Ukrán Front csapatainak október 5-6-án indult nagy támadása, amelynek során szétmorzsozták a Tiszántul déli részén védekező fasiszta német és magyar csapatokat és néhány nap alatt felszabadították Hódmezővásárhelyt, Szentest, Szegedet és más városokat.

A 12 napig tartó hadműveletek során összesen 260-an vesztették életüket Makón, akik közül 30 volt a polgári halott /129/. A szovjet hősi halottak száma egy előző jelentés szerint 81 volt, /130/, később azonban összesen 113 elesett szovjet katona holttestét exhumálták és temették közös sírba. /131/ Noha a város körül súlyos harcok folytak, a háború különösebb pusztítást nem okozott Makón. A német repülőtémadások és a várost ostromló horthysta magyar csapatok tüzérségi tüze döntött romba néhány házat, illetve rongálta meg az épületek tetőzetét.

A harcok október 12-re csitultak el Makó körül, illetve a megye területén. Ezekben a napokban a polgári várospa-

---

128. Gy. Varga Sándor és Igaz Lajos közlése.

129. SZAL Makói polgármesteri iratok 20.020/1944. polgármesterhelyettes adatszolgáltatása Kecskemét polgármesterének.

130. SZAL makói polgármesteri iratok 608/1945.

131. SZAL makói polgármesteri iratok 608/1945.

rancsnokság, tanácsadó bizottsága és a városi közigazgatás már újra dolgozott. Legfontosabb teendőjüknek a romok eltakarítását, az élet újra indítását, a közellátás, a termelőmunka megszervezését tekintették. Lázasan munkába indult meg. Október 12-13-17-én a városparancsnokság felhívással fordult a lakossághoz, hogy a félbemaradt mezőgazdasági munkát végezzék el./132/ Megszervezték a hadbavomultak hozzátartozóinak segélyezését, a liszt- és kenyérjegyek beváltását. Mivel a raktárakban megfelelő mennyiségű liszt és buza volt, már október 10-én a városparancsnok és a polgármesteri hivatal elrendelte, hogy "azok részére, akik liszt- és kenyérjeggyel rendelkeznek, a raktárakból készpénzfizetés ellenében buza adassék ki."/133/.

Könyves Kolonics József városparancsnok október 14-én határozatot hozott a zsidótörvény hatálytalanságáról és a visszatérő zsidó származású lakosokról való gondoskodásról. A határozat a következőket rögzítette: "A volt makói zsidó vallású lakosok, akik a város területére visszatértek és még ezután vissza fognak térni a város többi polgárával egyforma polgároknak tekintendők, vallás- és foglalkozásra való tekintet nélkül. Ha a hazatérteknek saját házuk volt, abban az ő választásukra bízva, egy szoba-konyhás lakást kiutalok és hozzá való butorokat a Pénzügyigazgatóság fog kiutalni zárolt butorákból. Ha családjuk is visszatér, ebben az esetben a lakószobák száma ehhez igazodik... A város, mint község, a mai naptól gondoskodik összes élelmiszerjegyeik kiadásáról és erejéhez mérten anyagi segítségről." /134/

Tovább folyt a polgárőrség szervezése is, amelynek létszáma október végére elérte a 100 főt./135/Már október 12-e

132. A városparancsnokság felhívása. A makói József A. múzeumban.
133. SZAL, a polgári városparancsnokság iratai. - Makó megyei város polgármesteri hivatalától 22.443/1944.
134. SZAL, a makói polgári városparancsnokság iratai. Kiss Ernő, Könyves Kolonics és mások jelentése.
135. Megyei pártbiz. archivuma. 39/1. Kiss Imre, a makói pártszervezet titkárának beszámolója az 1944. nov. 9. szegedi értekezletről.

körül megalakították a Makói Köznevelési Bizottságot is, amely minden felső utasítás és minden várakozás nélkül igyekezett megszervezni az iskolai oktatást. Intézkedett a nevelők alkalmazásáról, az iskolaépületek, teremek helyrehozataláról, sőt még arra is maradt ideje, hogy a tantervet a demokratikus követelményeknek megfelelően átdolgozza. A bizottság a városparancsnokság felügyelete alatt működött, s tulajdonképpen az akkor még hiányzó minisztériumi és tankerületi főigazgatósági jogkört is gyakorolta /136/.

Az első napok lázas tevékenysége közepette a kommunistáknak nem is maradt idejük a pártszervezet megalakítására. Minden erejüket az igazgatási feladatok kötötték le, s ezért Makón viszonylag későn került sor a pártszervezet létrehozására.

Pontos adatok nincsenek arra vonatkozóan, hogy mikor történt a pártszervezet megalakulása. Szabó Éva "Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek létrejöttéhez /1944. október - 1945 május/" című, a Párttörténeti Közlemények VI. évfolyamata 1-2. számában megjelent tanulmányában azt állítja, hogy 1944. október 16-án /137/. Polányi Imre pedig "Adatok Makó felszabadulásának történetéhez" című írásában október 13-át említi /138/. A megalakulásról szóló eredeti jegyzőkönyv a Csongrád megyei Pártbizottság archívumában található /139/. E jegyzőkönyvben azonban dátum nincs. Az MSZMP makói városi bizottságán lévő, kézírásos jegyzőkönyveket tartalmazó füzet első jegyzőkönyve pedig, amelynek alján az október 16-i dátum szerepel, a megalakulás eseményének utólagos rögzítése, s a dátum - valóshi-

---

136. Polányi Imre, Adatok Makó felszabadulásának történetéhez. Különlenyomat a Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyvéből 1958.

137. Párttörténeti közl. VI. évf. 1-2 sz. 79 old.

138. Idézett mű, 191 old.

139. A megyei pártbizottság archívuma, 21-E/100. Az MKP makói szervezetének iratai.

nüleg - a jegyzőkönyv megírásának idejét jelenti. Sajnos a megalakulás résztvevői nem emlékeznek a pontos dátumra. Annyi azonban megállapítható, hogy a pártszervezet október 13-án vagy 13-a körül alakult meg, a résztvevők közül többen ugyanis ezt a dátumot tartják valódinak.

A megalakulásról a jegyzőkönyv a következőképpen számol be: "1. jegyzőkönyv. Tárgy: A Kommunisták Magyarországi Pártja makói csoportjának megalakítása. Gy. Varga elvtárs üdvözlí a megjelenteket és felkéri a jelenlévőket, hogy nyilatkozzanak: szükségesnek tartják-e a Kommunisták Magyarországi Pártja helyi csoportjának megalakítását... A jelenlévők egyhanguan igennel válaszolnak. A tagok egyhanguan megválasztják Cser József elvtársat titkárnak. Cser József elvtárs megköszöni a bizalmat és felkéri a jelenlévőket a munkája segítéséhez..." /140/ A jegyzőkönyv felsorolja azokat, akik részt vettek az alakuló ülésen. Ezek szerint a makói pártszervezet 22 taggal alakult meg /141/. A pártszervezet megalakítói között voltak az illegális kommunisták, illetve azok, akik valamilyen kapcsolatban álltak az illegális kommunista mozgalommal és azok, akik hosszú éveken keresztül a szociáldemokrata pártszervezetben tevékenykedtek, mint baloldali szociáldemokraták. A korábbi szociáldemokrata pártszervezetnek szinte minden vezetője a kommunista pártba lépett be. A kommunista pártszervezet alapító tagjai között volt többek között Farkas Imre, Szabó János, Szabó József, Szabó Jánosné, Dragon János, Diós István, Diós Sándor, Kallós Lajos, Szücs Pál, Gy. Varga Sándor, Galamb János, Herczeg József, Igaz Lajos, Cser József, Fiszencó Mihály, Szücs József, Juhász József, Kiss Imre. Érdekes, hogy Könyves Kolonias József is köztük volt.

---

140. A megyei pártbizottság archivuma. 21-E/900. Az MKP makói szervezetének iratai.

141. Kiss Imrének a november 9-i szegedi értekezleten elmondott beszámolója is 22-es alakuló létszámról tesz említést.

A pártszervezet létrejötte kedvező hatást gyakorolt a városparancsnokság, a közigazgatás munkájára. A kommunisták tevékenysége céltudatosabbá vált. Az élet normalizálása, a közbiztonság megszilárdítása, a közellátás megszervezése mellett legfontosabb teendő az üzemek munkájának megindítása volt. A városban két hagymaszárító üzem /a Metesz, illetve a Hangai-féle magáncég tulajdonában /200-400 idénymunkással, néhány malom, legnagyobb a Tóth gőzmalom 50 munkással, a villamostelep 40-50 munkással és a Szeged-Csanádi Vasút Rt.javitóműhelye 50-60 munkással, valamint néhány kisebb üzem működött a felszabadulás előtt. A legtöbb üzemtulajdonos elmenekült, az üzemekbe a munka megindítása érdekében gondnokokat neveztek ki. A polgári városparancsnokság, a legnagyobb üzem a Metesz szárító üzem élére felügyelő és intézőbizottságot állított, amely a munkát megszervezte.

A munka megindítását az segítette elő, hogy a szovjet parancsnokság 500 vagon hagymát rendelt /142/, s a városparancsnok hirdetménye már november 2-án meg is jelent a város utcáin: "A Szovjetunió parancsnokságának utasítása alapján közlöm a Metesz szárító üzem munkásaival és mindazokkal, akik ott dolgozni akarnak, hogy az üzemben folyó évi november hó 3-án az üzemi munka megindul. Akik munkát vállalnak, munkafelvétel végett jelenjenek meg!" /143/

A vasuti javitóműhelyben is megindult a munka, a munkásoknak azonban csak úgy tudták kifizetni a munkabért, hogy egy jómódu embertől 40 ezer pengőt kértek kölcsön. A kommunisták, a városparancsnokság és a tanácsadó bizottság tagjai önfeláldozó munkájukkal elérték, hogy októberben, november elején a legtöbb üzemben megindult a munka. A villanytelep már szeptember végén áramot szolgáltatott, s október 30-ára a SZ.Cs.V.helyreállított vonalain megindult a személyforgalom. /144./

142: Kiss Imre beszámolója a szegedi értekezleten

143: SZÁL, a makói polgári városparancsnokság iratai

A város vezetői november elején megbeszélést tartottak a traktortalajdonosokkal, s kötelezték őket az őszi szántás elvégzésére, mivel a szovjet parancsnokság bizonyos mennyiségű üzemanyagot rendelkezésükre bocsátott. Az őszi munkákat segítette a szovjet parancsnokság azzal is, hogy 600-800 lovat adott a betakarításhoz és vetéshez /145/.

A polgári városparancsnokság a kommunisták hathatós támogatásával erélyes szervezőmunkát végzett ezekben a hetekben, s vitathatatlan tekintélyt vívott ki magának a városban. A legfőbb hatalmat Makón és környékén a városparancsnokság gyakorolta. A szovjet parancsnokság október közepén megbízta azzal, hogy hozza létre a megyei közigazgatást. A városparancsnokság itt is elindította a munkát, az alispáni teendők ellátásával megbízta az árvaszéki elnököt, dr. Páll Endrét és a megyei közigazgatás politikai és mindennemű ellenőrzésére és irányítására öttagu bizottságot nevezett ki. Az ugynevezett vármegyei ötösbizottság tagjai: Szabó János, Farkas Imre, Kiss Imre, Dragon János és Burunkai Sándor makói lakosok lettek. /146/

A polgári városparancsnokság annak ellenére ért el ilyen sikereket az élet normalizálásában, a rend megszilárdításában, az igazgatás és a termelőmunka megszervezésében, hogy működése kezdetén szinte semmiféle anyagi eszközzel sem rendelkezett. A régi horthysta közigazgatás vezetői kifosztották a város pénztárát, s a városparancsnokság mindössze 8.700 pengőt kapott örököül /147/. A városparancsnokság azzal segítette magát, hogy az elmenekült fasiszták élelmiszerkészleteit lefoglalta és kiosztotta a lakosságnak. Külön adót vetett ki a vagyonos polgárokra, s ebből, valamint gyűjtésből fedezte a hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezését /148/

145. Kiss Imre beszámolója a szegedi értekezleten

146. SZÁL, alispáni iratok 22.577/1944.

147. SZÁL, a polgári városparancsnokság iratai. Kiss Ernő és mások jelentése.

148. Kiss Imre beszámolója a szegedi értekezleten.

Elmondható, hogy a polgári városparancsnokság és az általa létrehozott bizottságok, irányítótestületek igazi népi, forradalmi szervek voltak, amelyek sikeresen megbirkóztak az élet, a munka újraindításával. Tevékenységükkel a forradalmi népi öntevékenység kezdődő kibontakozását jelentették, bár igaz, hogy hatókörük csak a dolgozó tömegek szűk, öntudatos rétegére terjedt ki.

A pártszervezet megalakulása után a kommunisták igyekeztek időt szakítani a politikai munkára. Ez azonban vontatottan haladt, a második taggyűlésen új, fiatalabb titkárokat választottak, majd október 24-én tartottak újra taggyűlést. Ezen megtárgyalták a párthelyiség ügyét /a Szöllősi-féle házat foglalták le a párt céljaira /, a szakszervezetek szervezésének, az ujság megindításának és a mozik működtetésének ügyét. A megtárgyalt napirendi pontok bizonyítják: felismerték annak szükségességét, hogy a párt célkitűzéseit meg kell ismertetni a tömegekkel. Szó esett arról, hogy a szakszervezetek munkáját fel kell élénkíteni, ennek során is azonban elsősorban a szakszervezeti helyiség problémájával foglalkoztak. Az ujság indítása nagyon fontos lett volna, azonban ezt akkor még nem sikerült megvalósítaniuk.

November 9-én a pártszervezet három titkára résztvett Szegeden a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának, valamint szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi és makói szervezete vezetőségeinek Szegeden megtartott együttes ülésén. A pártszervezetek vezetői beszámoltak eddigi szervező munkájuk eredményeiről és további terveikről. A makói vezetőség nevében Kiss Imre vázolta a helyzetet. Beszért a nehézségekről, arról, hogy elég élénk a nyilas propaganda. A fel nem szabadított területeken például azt híresztelték, hogy Makón a parkban ötezer női hulla van. Beszért az igazgatás megszervezéséről, az eddig megtett

intézkedésekről, s kedvezően ítélte meg azt a körülményt, hogy a munkások százával lépnek be a szakszervezetekbe és hogy az antifasiszta kiáltványt sokan aláírták az egyházak, az iskolák, a polgári társadalom képviselői közül. A kommunisták kezdeményezését kedvezően fogadta a város közvéleménye /149/

A pártszervezetek megalakulásuk után mindenütt azt az utasítást kapták, hogy a létszámot radikálisan korlátozzák. Most az értekezleten a Központi Bizottság képviselője megállapította, hogy Hódmezővásárhelyen és Makón túlságosan ragaszkodtak ehhez az előíráshoz, Szegeden viszont, ahol már mintegy 600-700 párttag volt, az ellenkező végletbe estek. Leghelyesebben az orosházi pártszervezet járt el, ahol az értekezlet időpontjában 63 tagu volt a pártszervezet. Makón a megalakulás óta nem nőtt a taglétszám, ezért úgy döntöttek, lehet új, megbízható tagokat felvenni.

A Központi Bizottság képviselője ismertette a párt célkitűzéseit, majd bejelentette, hogy létrehozzák a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot, amely tömöríti a nép demokratikus erőit a fasiszmus elleni harcra, az új, demokratikus Magyarország megteremtésére. Birálta a pártszervezetek egyes helytelen intézkedéseit. Rámutatott, hogy lassan halad a szakszervezetek szervezése. Ezt meg kell gyorsítani és létre kell hozni az ifjuság egységes, demokratikus szervezetét is. Legfőbb feladatként a függetlenségi front megalakítását, a demokratikus, fasisztaellenes erők szervezését jelölte meg. Hangoztatta: úgy kell dolgozniuk a kommunistáknak, hogy a kommunista párt az egész nép pártja legyen! /150/

A makói pártszervezet már november 11-én taggyűlést tartott, amelyen a titkárok beszámoltak a szegedi értekezlet-

---

149. Az MSZMP megyei bizottság archivuma 39/1. Az MKP KB-nak valamint a szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi és makói szervezete vezetőinek Szegeden, 1944. november 9-én tartott ülésének jegyzőkönyve.

ről. A jegyzőkönyv azt tanúsítja, hogy a makói kommunisták nem mindenben értették meg a Központi Bizottság politikai irányvonalát. A helyes felismerések keveredtek helytelen értelmezéssel, helytelen nézetekkel. Ugy gondolták, a vezetést és a hatalmat mindenütt nekik kell a kezükben tartaniuk. Éppen ezért az új politika kissé logikátlanak tűnt számukra. Ugy vélték, hogy ezt a politikai irányvonalat a Szovjetunió érdekei követelik meg, hogy ez a politika az új nemzetközi helyzethez való kényszerű alkalmazkodásból következik. "Tehát kettős politikát kell folytatnunk" - állapították meg - "részben meg kell alkudnunk a polgárokkal, papokkal, stb., de célunkat minden eszközzel meg kell valósítanunk."

Sokuk előtt kimondatlanul is a Tanácsköztársaság példája lebegett, mikor egysapásra a kommunisták kezébe került a hatalom. Ez a koncepció azonban nem nyert határozott megfogalmazást, s a taggyűlésen később helyesen hangsúlyozták: "a teljes demokrácián át kell harcolnunk a szocializmus megvalósításáért... Minden németellenes elemmel kezét kell fogoznunk, hogy kiépíthessük a jövő Magyarországot."

2. A kommunisták vezette demokratikus erők a forradalmi átalakulásért

Annak ellenére, hogy a makói kommunisták között volt bizonyos meg nem értés a párt politikai irányvonalával szemben, mégis lényegében helyes célkitűzéseket állítottak maguk elé és hozzáfogtak a fasisztaellenes demokratikus erők tömörítéséhez. Ez a feladat érthetővé vált számukra, mert a harmincas években gyakorlatilag ezt a politikát folytatták és éppen akkor értek el nagy eredményeket, mikor sikerült a demokratikus ellenzéki erők együttműködését, egységét megteremtteniük. Ez a felismerés már legelső fellépésükben is érvényesült, hiszen a Kossuth-párti Könyves Kolonics Józsefet bevonták a munkába, sőt

javasolták is városparancsnoknak. Az első időkben azonban ennél tovább nem mentek.

Törekvéseikben, elgondolásaikban a tanácsköztársasági és a harmincas évekbeli sikeres küzdelmek koncepciója küzdött egymással, anélkül, hogy talán ezt így megfogalmazták volna. A Tanácsköztársaság emléke, az akkori gyakorlat hatása élő volt számukra, hiszen köztük többségben voltak azok, akik a Tanácsköztársaság küzdelmeiben is résztvettek. A harmincas évek népfrontpolitikájának hatását viszont gyengítette, hogy a makói fasisztaellenes ellenzéki front a belső gyengeségek következtében felbomlott s éppen egyes Kossuth-pártiak segítették a nyilassá váló Szöllősi felszínrekerülését.

Noha az első időkben a kommunisták szinte minden feladatot, így az igazgatás feladatát is magukra vállalták, azt már akkor felismerték, hogy nem szabad minden apró-cseprő igazgatási, közellátási ügygel foglalkozniok. Az első hetek dermedtsége után ugyanis százszámra lepték el a városházát a segítséget váró, követelődő, panaszkodó emberek. Érthető, hogy minden kérést nem tudtak teljesíteni, s ezt meg is kellett mondani az embereknek, igazságot kellett közöttük tenni, vissza kellett utasítani a jogtalan vagy teljesíthetetlen követeléseket. Érthető, hogy nem volt könnyű dolog ezekkel az elkeseredett emberekkel bajlódni. Nos, a kommunisták döntése az volt, hogy intézzék csak ezeket az ügyeket a tisztviselők, akik a Horthy-rendszer idején is ezt a munkát végezték. A panaszosok elkeseredése, dühe így nem a kommunisták, a városparancsnokság ellen, hanem azok ellen fordul, akik jórészen előidézői voltak a nehéz helyzet kialakulásának.

Bizonyos fokig ezt a célt szolgálta az is, hogy a polgármesteri teendők ellátásával nem kommunistát vagy más baloldali vezetőt, hanem tisztviselőt bíztak meg. A pártszervezet dr. Szűcs Zoltán városi főjegyzőt javasolta erre a posztra,

akit a városparancsnokság október közepén helyettes polgármesterként meg is bizott ezzel a feladattal. Itt mindjárt meg kell jegyezni, hogy ebben az esetben a pártszervezet döntése nem volt éppen helyes, hiszen Szücs Zoltánt később népellenes bűneiért népbíróság elé állították. A taggyűlési vitában Könyves Kolonics és Dragon János, akik jól ismerték a város tisztviselőit, nem is helyeselték a javaslatot, azonban leszavazták őket. /151/

A demokratikus erők mozgósítását, tömörítését szolgáltatta a városparancsnokság döntése, hogy össze kell hívni, illetve meg kell alakítani a városi képviselőtestületet ideiglenesen pótló bizottságot. A bizottság november 20-án össze is ült, amelynek tagjait a városparancsnokság jelölte ki. A bizottság 60 tagu volt, amelyben helyet foglaltak a régi képviselőtestület demokratikus, ellenzéki tagjai, s azok, akik a város különböző társadalmi, felekezeti, stb. rétegét képviselték. Ott voltak a kommunista vezetők, akiknek egy része mint baloldali szociáldemokrata tagja volt a régi képviselőtestületnek is. A bizottság tagjainak sorában voltak régi Kossuth-pártiak, s a közigazgatási apparátus néhány tisztviselője, akik bizonyos mértékig már korábban is demokratikus szellemről tettek tanúságot. De a bizottságban foglalt helyet többek között dr. Csepregi Imre katolikus prelátus, Kovalik Antal, a gimnázium címzetes igazgatója, Kucsos Sándor kereskedő, Lélek István cukrász, s mások. A bizottság tagjai valóban a társadalom minden rétegét képviselték, s többségükben haladó, demokratikus álláspontjukról voltak ismertek az egész városban.

Az alakuló ülésen Könyves Kolonics elnökölt, mint városparancsnok, aki ismertette a bizottság összehívásának célját, beszámolt a városparancsnokság tevékenységéről, amit a vitában

résztvevők igen eredményesnek ítélték meg és köszönetüket is fejezték ki Könyves Kolonicsnak. Könyves Kolonics bejelentette: a városparancsnokság átadja jogkörét a bizottságnak, s a bizottság tulajdonképpen a felszabadulás előtt törvénytelenül feloszlott városi képviselőtestület hatáskörét gyakorolja. Könyves Kolonics ezen az ülésen be is jelentette lemondását.

A vitában Kiss Imre, a pártszervezet titkára is felszólalt, aki arról beszélt, hogy a Horthy-rendszer idején mindent megtettek a kommunisták gyalázása érdekében, de már eddigi tevékenységükkel is bizonyítják, hogy ők a dolgozó emberek igazi érdekeit képviselik. Hangoztatta: "...A kommunista párt nem akar egyeduralmat gyakorolni, hanem a magyar nép megmentését tartja szemelőtt és célja Magyarországon egy széleskörű demokrácia kialakítása. A Kommunista Párt csupán közreműködni akar ezen bizottság megalakításában, testvéri összefogást akar minden párttal, s kéri a pártokat, hogy a Kommunista Pártot hű szövetségesként fogadják el és közös egyetértéssel dolgozzanak a város, illetőleg Magyarország megmentésén és felépítésén /152/. Kiss Imre ekkor már egyértelműbben és határozottabban fogalmazta meg a párt helyes politikáját, s a pártszervezet ezen alapuló célkitűzéseit.

A város új hatalmi és irányítótestülete nem hozta létre a szokásos képviselőtestületi szakbizottságokat, egyedül a jogügyi bizottságot alakították meg, amelybe beválasztották Könyves Kolonics Józsefet is, mint testületen kívüli szakembert. A szovjet katonai parancsnokság azonban Könyves Kolonics és a városparancsnokság lemondását nem fogadta el, hanem utasítást adott, hogy munkájukat tovább folytassák, mint a szovjet katonai parancsnokság, valamint a városi és megyei polgári ha-

---

152. SZÁL Makó város 1944. évi közgyűlési jegyzőkönyvei.

tóság közötti összekötő szerv. Ebből némileg zavar támadt. A bizottság november 29-én megtartott második ülésén egyik bizottsági tag, Lukács Pál üveges kisiparos, régi szociáldemokrata a szovjet parancsnokság intézkedését úgy értelmezte, hogy a parancsnokság nem ismeri el a bizottságot, a városparancsnoksághoz ragaszkodik. Könyves Kolonics azonban megmagyarázta, hogy őt és a városparancsnokságot a szovjet parancsnokság a városi és megyei közigazgatás megszervezésével bizta meg, amit meg is tettek, s a továbbiakban a városparancsnokság politikai és összekötő szervként működik.

Lukács Pál a továbbiakban azt kifogásolta, hogy nem a régi képviselőtestületet hívták össze, Könyves Kolonics eljárását nem tartotta demokratikusnak. Könyves Kolonics válaszában elmondotta, hogy ő a hadijog alapján kapott megbízatását érvényesítette, s véleménye szerint helyesen járt el, mikor a képviselőtestület virilis tagjait nem hívta meg. A kommunisták Könyves Kolonics mellé álltak. Kiss Imre kijelentette: helyes, hogy nem a régi képviselőtestületet hívták össze, hiszen a testület tagjainak egy része elmenekült, egyes itthonmaradottakra pedig nincs szükség. A felszólalók többsége végül is helyeselte Könyves Kolonics eljárását. Lukács újbóli felszólalásában azt is helytelenítette, hogy őt, mint régi szociáldemokratát nem vonták be az előkészítő munkálatokba.

Az ülésen vita alakult ki akörül is, hogy a vezető tisztviselők, akiknek hivatalból részt kell venniük az ülésen, szavazati joggal bíró tagjai legyenek-e a bizottságnak? /A polgármester, illetve a polgármesteri teendőket ellátó vezető tisztviselő szavazati jogot kapott/. Megint elsősorban Lukács Pál állt ki a tisztviselők szavazati joga mellett, azonban ezt még a Kossuth-párti bizottsági tagok sem helyeselték. Végül is úgy döntöttek, hogy nem adnak szavazati jogot a vezető tisztviselőknek.

Már ezekben a vitákban is megmutatkozott, hogy egyesek még a Horthy-rendszer, illetve az akkori önkormányzati, helyi hatalmi szervek jogfolytonosságának talaján állnak. Az ezekről a kérdésekről folyó vita mögött tulajdonképpen az húzódott meg, hogy belekezdjenek-e a politikai, katonai, állami hatalmától megfosztott régi rendszer felszámolásába, vagy maradjanak meg e rendszer jogi keretei között. A bizottság kommunista és más haladó tagjai - ha nem mindig tudatosan is -, de a régi rendszer felszámolásának irányába igyekeztek vinni a bizottságot már ebben az időben is. Az akkori bizonyos foku tájékoztatatlanságot és óvatosságot bizonyítja, hogy a bizottság "politikamentes" szervként akart működni. Mikor ezt megállapítjuk, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy ekkor még semmiféle felsőbb vagy országos hatalmi, illetve irányító szerv sem létezett, amely állást foglalt volna ezekben a kérdésekben, sőt az ország nagy része még a német és nyilas igát nyögte, s a front nem túlságosan messze húzódott ezektől a területektől!

Az említett viták emellett már azt is tükrözték, hogy a régi demokratikus ellenzéki politikai csoportosulások kezdtek részt követelni a hatalomból. Ez legelőször a szociáldemokraták részéről nyilvánult meg, akik a szociáldemokrata pártszervezet két évtizedes tevékenysége alapján jogot formáltak arra, hogy megfelelő teret kapjanak a város közéletében. Mindezek a törekvések azonban ekkor még csak cseírájukban mutatkoztak, s a vita nem is zavarta a bizottság egységes és pozitív tevékenységét.

A bizottság eredményesen tovább folytatta a városparancsnokság munkáját. Határozatot hozott a mezőgazdasági munka további megszervezésére. Makó határát 44 körzetre osztották fel, s mindegyik körzet élére megbízottat állítottak. Megállapították a sertésvágási engedélyek kiadási rendjét és a zsír-

beszolgáltatás mértékét. Így a segélyezetteknek, rászorulóknak zsirfejadagot is tudtak biztosítani /153/.

A kommunista pártszervezet felismerte, hogy meg kell tenni az első lépéseket a régi gazdasági, társadalmi-politikai rendszer felszámolásának útján. A legelső lépések természetesen önként adódtak azzal, hogy a közigazgatás régi vezetői, az üzemek tulajdonosai elmenekültek. Az irányítást a dolgozó tömegek képviselői vették át, az üzemekbe először gondnokokat neveztek ki, később pedig, mikor a tulajdonosok viasszaszállingóztak, munkásbizalmiakat választottak, s bevezették a munkásellenőrzést.

A német megszállók, valamint a fasizmus maradványai elleni harc és a demokratikus fejlődés érdekei azt követelték, hogy a kommunista párt rázza fel a tömegeket aléltságukból, hogy tegyen meg minden lehetőt a tömegek szervezése érdekében. Sajnos a makói pártszervezet az első időkben - jórészt a központi utasításnak megfelelően - túlzottan korlátozta a tagfelvételt. Bár a november 9-i szegedi értekezlet úgy határozott, hogy Makón 30-35 főre lehet emelni a pártszervezet taglétszámát, a november 30-i taggyűlésen csak 26-an, a december 30-án 35-en vettek részt. Kiss Imre, a pártszervezet titkára ekkor bejelentette, hogy megváltoztatták a taglétszámmra vonatkozó határozatot, s fontos feladatként jelölte meg a tagfelvétel meggyorsítását, mégis az 1945 január 17-én megtartott taggyűlésen is csak 46-an vettek részt /154/.

Ezekben a hetekben igen sok belépni szándékozó ke-

---

153. SZÁL Makó város közgyűlési jegyzőkönyvei. A XI.9-i bizottsági ülés jegyzőkönyve.

154. Az MKP makói szervezetének jegyzőkönyvei. A makói városi pártbizottság tulajdonában.

reste fel a pártszervezetet, legtöbbjüket azonban visszautasították. Igaz, ez nem jelentett végleges elutasítást, s a visszautasítottaknak általában a szakszervezetbe való belépést és az ottani munkát ajánlották. Végeredményben azonban ez a merev, szektás tagfelvételi politika káros hatással volt a kommunista párt és a tömegek kapcsolatára. Az orosházi, békésmegyei pártszervezetek igyekeztek elkerülni ezt a hibát azzal, hogy a belépni szándékozóknak látogatási jegyet adtak ki, gyűléseket tartottak részükre, s így erős, szimpatizáns gyűrűt teremtettek a pártszervezetek köré. Nem utasították el ezek közeledését, s nem taszították el őket a párttól.

Említésre méltó, hogy a december 8-án meglakuló szociáldemokrata pártszervezet vezetői közül többen először a kommunista pártszervezet ajtaján kopogtattak. Zombori Lajos asztalos, a 19-es direktórium elnöke is felvételét kérte, a november 30-án megtartott taggyűlés azonban visszautasította kérését. A visszautasítás jogos volt, mert Zombori a Horthy-rendszer idején viszeszahuzódott a politikai küzdelemtől, s a rendszer bizonyos előnyök juttatásával igyekezett őt a saját szekerébe fogni, ami nem is maradt egészen eredménytelen. Kiss Ernő cipész, a szociáldemokrata pártszervezet későbbi titkára a kommunista pártszervezet alapítói között volt, s a szovjet katonai parancsnokság már korábban - szeptember 27-én - őt nevezte ki a polgári városparancsnok, Könyves Kolonics helyettesévé. Kiss Ernő azonban munkáját nagyon is egyéni elképzelései szerint végezte, nem hallgatott a pártszervezet véleményére, olyan emberek kezdtek feltűnni mellette, akik korábban Szöllősi körül lebzseltek. Mindezek miatt a pártszervezet megbírálta, s határozatot is hozott, hogy más feladatkört kell vállalnia. Ő azonban nem hajtotta végre a pártszervezet határozatát, s többszöri kérlelés, bírálat és többszöri tárgyalás után a november 30-i taggyűlésen végül is kizár-

ták a pártból. Ezt megelőzően Kiss Ernő a képviselőtestületet ideiglenesen pótló bizottság ülésén többször a már említett szociáldemokrata, Lukács Pál véleményét támogatta.

Noha ebben a két esetben a pártszervezetnek volt igaza, a további fejlemények bizonyos fokig a kommunista párt helyzetét nehezítették Makón. Az említettek ugyanis, akik később a szociáldemokrata párt helyi vezetői lettek, már kezdettől fogva bizonyos kommunista ellenes hangot ütöttek meg, s ilyen irányú agitációjukhoz bizonyos fokig érvet szolgáltatott az, hogy a kommunisták - különösen az első időben - minden hatalmat a kezükben akartak tartani.

A december 3-án megtartott gyűlés, amely támogatta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Szegeden meghirdetett programját, elősegítette a többi demokratikus párt szerveződésének, újjáalakulásának folyamatát. December 8-án meglakult a szociáldemokrata párt makói szervezete is. Az alakuló ülés, amelyen megjelent Zombori Lajos is, Lukács Pált választotta meg elnöknek. Örvendetes, hogy két résztvevő, Klembáczki Ferenc és Bálint Sándor indítványozták, hogy a "Makón megalakult kommunista pártot, mint testvérpártot tekintsék és keressék vele a testvéri érintkezést". A taggyűlés így is határozott. /155/

A szociáldemokrata pártszervezet azzal az előnnyel rendelkezett, hogy vezetőit, tagjait nem foglalták le a közigazgatási feladatok, ezért minden erejüket a pártszervezésre fordíthatták. A kommunisták ebben az időben nagy erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a megye községeiben is megalakítsák a pártszervezeteket. Ebben jelentős sikert is értek el, hi-

---

155. Az MSZMP megyei archívuma. A makói szociáldemokrata pártszervezet jegyzőkönyve.

szen január elejére májd minden faluban létrejött a kommunista párt helyi szervezete. A november 30-i taggyűlésen helyesen mutattak rá, hogy egyik legfontosabb feladat a szakszervezetek szervezése, s hogy a földmunkás szakszervezet lesz a párt egyik pillére. Azonban éppen a földmunkás szakszervezet szervezése haladt lassan, legalább is Makón. /156/

A szociáldemokrata pártszervezet a megalakulás után energikus szervező munkába kezdett. Még december folyamán, az alakuló ülést nem számítva, 7 tagtoborzó gyűlést, taggyűlést, illetve más jellegű gyűlést tartott. Ez alatt a kommunista pártszervezet mindössze egy taggyűlést rendezett. Decemberben előrehaladt a parasztpárt és a Kossuth-párt szervezése is.

A pártok szervezkedése kezdte felélénkíteni a város politikai életét, s kezdte mozgásba hozni a lakosság tömegeit. Mégpedig éppen a Függetlenségi Front programjának hirdetésével, hiszen ezt minden párt elfogadta és saját programjának tekintette. A szociáldemokrata vezetők is ezt hangoztatták. A december 10-i tagtoborzó gyűlésen például Lukács Pál arról beszélt, hogy "az ország ujjaépítése csak a demokratikus erők összefogásával lehetséges". Zombori Lajos ugyanezen a gyűlésen ezt a gondolatot már így fogalmazta meg: "A szociáldemokrata párt egyedül van hivatva az összes demokratikus népi erők összefogásával a jövő társadalmának és az ország ujjaépítésének alapkövét lerakni." /157/ Ebből már nem lehetett nem kiérezni azt a bizonyos kommunistaellenes élt. Ebben az időben azonban az egyszerű szociáldemokrata párttagok nyomása és követelése érvényesült, hogy a kommunista párttal, mint testvérpárttal együtt kell működniök a demokratikus fejlődés elősegítése érdekében.

---

156. Az MKP makói szervezetének jegyzőkönyvei. A makói városi pártbizottság tulajdonában.

157. Az MSZMP megyei archívuma. A makói szociáldemokrata pártszervezet jegyzőkönyvei.

A Függetlenségi Front programja magában foglalta a fasiszmus maradványai elleni határozott harcot. Az első időkben ez a harc Makón vontatottan indult meg. Kiss Imre a november 9-i szegedi értekezleten arról panaszkodott, hogy az iggató, rémhirterjesztő nyilasok ellen a rendőrség ugyan fellépne, de nincs helyiség fogvatartásukra. Az új erélyes rendszabályokra szükség lett volna, mert a nyilasoknak volt befolyásuk Makón és féktelen rémhirterjesztésükkel, a lakosság megfélemlítésével, röpcédulák terjesztésével értek el bizonyos eredményt. Agitációjuk - különösen az első hetekben - nem maradt minden hatás nélkül.

A város erősödő demokratikus közvéleménye azonban ellenük fordult, s fokozódott a követelés, hogy vessenek véget demokráciaellenes tevékenységüknek. A kommunista pártszervezet, amely a rendőrség munkáját is igyekezett irányítani, megfelelő intézkedéseket javasolt a nyilasok ellen. Ennek eredményeképpen Kiss Imre a november 30-i taggyűlésen már bejelentette, hogy "a makói nyilasokat bujtogatás, rémhirterjesztés miatt Mezőhegyesre vitték cukorrépát szedni"/158/ Ez tulajdonképpen az első internálást jelentette.

A képviselőtestületet ideiglenesen pótló bizottság, amely "politikamentes" szervként kezdte működését, hamarosan beleütközött a régi fasiszta, népellenes rendszer örökségébe, maradványaiba. A bizottság többségének demokratikus érettségét bizonyítja, hogy ekkor minden további nélkül túlhaladták a "politikamentesség" jelszavát. A konkrét ügy, amely kapcsán tulajdonképpen sor került erre, az volt, hogy a december 15-i ülésen a város pénzügyeit tárgyalták, s ennek során szó esett a régi városi vezetés felháborító, népellenes cselekedeteiről.

---

158. Az MSZMP megyei archivuma. Az MKP makói szervezetének jegyzőkönyvei.

Az történt ugyanis, hogy Bécsy Bertalan, Makó horthysta-fasiszta, uribirtokos polgármestere 1944 szeptember 15-én a város 200 ezer pengős pénzkészletét koholt ürüggyel átutaltatta Sopron városának. Az ülésen a kommunista Dragon János javasolta, hogy fosszák meg Bécsyt polgármesteri állásától, aki gyakorlatilag ugyan már nem funkcionált és indítsanak fegyelmi eljárást ellene. Néhányan azt vetették fel, hogy ezzel a bizottság túlhaladja hatáskörét, a kommunisták azonban a fasiszta elemek és a fasiszta örökség elleni harc szükségességét hangoztatták. A vitában Könyves Kolonics amellett foglalt állást, hogy noha a felépítésnek nincs pontosan körülírható jogalapja, mégis meg kell indítani a fegyelmi eljárást, mert Bécsy nem teljesítette kötelességét, kirabolta és itthagytta a várost. Jellemző, hogy Kiss Ernő bizonyos fokig védelmébe vette Bécsyt, mondván, hogy az a szellem, amelyet ő képviselt, az egész Horthy-rendszer szelleme volt, s azt javasolta, hogy várjanak az eljárással. A bizottság mégis a fegyelmi eljárás elrendelése mellett döntött./159/

Ugyanezen az ülésen a kommunisták abból kiindulva, hogy növeljék a bizottság tekintélyét, befolyását, javasolták; válasszák be a bizottságba a régi képviselőtestület több érdemes tagját. Többek között javasolták a szociáldemokratának számító Pallagi Ferencet és Gorcsa Pétert nyugalmazott főjegyzőt. Lukács Pál saját párthívei közül még Szántó Istvánt és Zombori Lajost javasolta. Mind az ő, mind a kommunisták javaslatát egyhangulag elfogadták /160/

A város demokratikus erőinek tömörülése ekkor már sikeresebben haladt előre. December 16-án az Ideiglenes Nemze-

---

159. SZÁL Makó város 1944. évi közgyűlési jegyzőkönyvei. A szeptember 15-i gyűlés jegyzőkönyve.

160. SZÁL Makó város 1944. évi közgyűlési jegyzőkönyvei. December 15-i gyűlés jegyzőkönyve.

gyűlés előkészítő bizottságának megbízásából Makóra érkezett dr. Erdei Ferenc, aki a Függetlenségi Front szegedi kiáltványának aláírói között szerepelt és a parasztpárt ujjászervezésén fáradozott. Még aznap összehívta a pártok képviselőit, akikkel előzetesen meg is állapodtak a nemzetgyűlési képviselőjelöltek személyében. Makó az előkészítő bizottság határozata alapján 12 képviselőt küldhetett a nemzetgyűlésbe, ami más városokéhoz viszonyítva magas szám volt, hiszen az olyan nagyobb városok, mint Hódmezővásárhely, Szeged, Debrecen, csak néhányval több képviselőt küldhettek. Ez elismerése volt annak, hogy a demokratikus erők jelentős sikereket értek el Makón az új élet megszervezésében.

A jelöltekről a képviselőtestületet ideiglenesen pótló bizottság döntött. Az ülésen a szociáldemokrata Kiss Ernő és Zombori Lajos sokszorozta a parasztpárt három mandátumát és kifogásolta, hogy pártjuk csak két helyet kapott. Galamb Ferenc a Kossuth-párt nevében bejelentette, hogy a párt külsőleg még nem alakult meg, de dolgozik az olvasókörokbén, röpcédulákat terjeszt, szerinte a kossuthi eszmék jó talajt biztosítanak a párt számára. Tóth János bizottsági tag nehezményezte, hogy "a kizgazdatársadalom nincs számának és jelentőségének megfelelően képviselve a kijelölő bizottságban", s javasolta, hogy a küldöttek közé kizgazdapártiakat is vegyenek fel, mert a kizgazdapárt szervezése már előrehaladott stádiumban van. A felszólalók azonban rámutattak, hogy a kizgazdapártot is meghívták az előkészítő értekezletre, azonban nem tudott megjelenni. A bizottság végül is 39 szavazattal 1 ellenében a következőket választotta meg, illetve jelölte képviselőnek: a kommunista párt részéről dr. Könyves Kolonics Józsefet, Kiss Imrét, Szabó Jánost, Dragon Jánost, Szűcs Pált, a szociáldemokrata pártból Kiss Ernőt és Zombori Lajost, a 48-as Kossuth-pártból ifj. Biró Sándort és Galamb Ferencet, a nemzeti parasztpártból dr. Erdei Ferencet,

id. Erdei Ferencet és Nagy Zoltánt./161/. A jelölteket nagy lelkesedéssel népgyűlés választotta meg. A képviselők összetétele itt úgy módosult, hogy Könyves Kolonics József és dr. Erdei Ferenc nem pártok, hanem az egész város képviselőjében vett részt a nemzetgyűlésben.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülése, tanácskozása és határozatai, valamint az ideiglenes kormány megalakulása kedvező hatást gyakorolt a felszabadított országrészen kibontakozó demokratikus fejlődésre, a demokratikus erők tevékenységére. A kommunista pártszervezet a december 30-i taggyűlésen már olyan feladatokat tűzött maga elé, amelyek azt a helyes felismerést tükrözték, hogy csak úgy harcolhatnak eredményesen a demokratikus fejlődés meggyorsításáért, ha elmélyítik befolyásukat a tömegek körében. A taggyűlési határozat már arról intézkedett, hogy "a tőlünk elpártolt, megsértődött elvtársakat vissza kell hívunk". Beismerték tehát, hogy az addig folytatott tagfelvételi politika nem volt mindenben helyes és igyekeztek a hibát kijavítani. Határozatot hoztak a nőmozgalom és ifjúsági mozgalom kifejlesztéséről, támogatásáról, majd elhatározták, hogy szemináriumot is szerveznek. Döntöttek arról is, hogy minden szerdán pártnapot tartanak. Ezen a taggyűlésen már azt állapították meg, hogy a szakszervezetek gyorsan fejlődnek, gyorsan növekszik taglétszámuk.

A pártok Makón politikai gyűléseket rendeztek, amelyen ismertették az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatait, s igyekeztek mozgósítani a tömegeket a demokratikus országépítő munka feladatainak megvalósítására. A tömegek kábultsága kezdett felengedni. A Függetlenségi Front december 31-én nagygyűlést ren-

---

161. SZÁL Makó város 1944. évi közgyűlési jegyzőkönyvei. A december 17-i közgyűlés jegyzőkönyve.

dezett a város főterén, amelyen a téli időjárás ellenére több mint ezren vettek részt. A kommunista párt kezdeményezésére 1945 január 6-án alakult meg a Csanád megyei Nemzeti Bizottság, majd sorjában január folyamán a községi nemzeti bizottságok is, amelyek kezükbe vették az élet demokratikus átalakításának ügyét, kezdeményezői, szervezői lettek a tömegek demokratikus küzdelmének.

A bizottságok sokhelyt felsőbb utasítás nélkül, helyi kezdeményezésre alakultak meg, s döntöttek a legkülönbözőbb ügyekben, felléptek a régi világ képviselői ellen, harcot indítottak az ideiglenes nemzeti kormány programjának valóraváltásáért. A falvakban a pártok helyi szervezetei mellett főleg az agrárproletárokat tömörítő földmunkás szakszervezet helyi csoportjai alakultak meg. E csoportok létrejötte, kezdeti tevékenysége annak kifejezője volt, hogy az agrárproletáriátus, a szegényparaszság tömegei is kezdenek megmozdulni. A kommunista pártnak a forradalom elindítására való irányuló törekvése Makón, Csanád megyében is kezdett beérni.

Az eddig vázolt események alapján és a forradalmi helyzetről szóló lenini tanítás tükrében levonható az a következtetés, hogy Makón és környékén éppugy, mint az egész Dél-Tiszántulon már szeptemberben súlyos válságba jutott a Horthy-rendszer egész helyi hatalmi és igazgatási apparátusa. A szovjet csapatok közeledtének hírére zavarodottság, majd valószínű pánik lett urrá a "felüllevők"-ön. Azonban a tömegek ellenállása, rendszer elleni állásfoglalása - legalább is Makón és környékén - nem érte el azt a fokot, hogy a forradalomnak akárcsak kezdődő kibontakozásáról is beszélhetnénk. A tömegek álláspontja leginkább csak passzív módon jutott kifejezésre. A horthysta hadseregből való hazaszökés, a kiűritési parancs megtagadása nem volt nagyarányú, s nem lehet beszélni semmiféle szervezett megmozdulásból. A kialakuló forradalmi helyzet akkor nem tudott átcsapni - még kezdeti fokon

sem - forradalomban

Makó felszabadulása után - mint ahogy az eddigiekből kitűnik - a város baloldali demokratikus erői azonnal kezükbe vették az igazgatást, s haladéktalanul megkezdték az erőszakszervezeteitől megfosztott régi rendszer felszámolását és a demokratikus élet építését. A forradalom vezetésére hivatott öntudatos erők a felszabadulás után gyorsan újjászerveződtek. A népi forradalmi öntevékenység azonban a dolgozó lakosságnak csak kicsiny, öntudatosodó rétegét hatotta át./A polgárőrség tevékenysége, az üzemek munkájának megszervezése/.

A forradalom kezdődő kibontakozását már az október-november-decemberi időszakra tehetjük, amely ellentmondásosan, visszaesésekkel, s új nekilendülésekkel fejlődött. De, hogy forradalomról, a forradalom kezdeti fejlődéséről volt szó, az is bizonyítja, hogy a tömegek egyre erősödő támogatásával mind tovább haladtak előre a régi rendszer felszámolásában. / A zsidótörvény hatálytalannítása, demokratikus, kommunista vezetésű rendőrség megteremtése, munkásellenőrzés az üzemekben, a nyilasok, a régi rendszer hívei ellen fellépés, stb./

A forradalmi folyamat kibontakozását hátráltatta, hogy a kommunista pártszervezet az első időkben kissé elzárkózott a hozzá közeledő tömegektől, s a demokratikus, fasisztaellenes erők összefogásának politikája csak a belső megnem értés leküzdése után érvényesült kellően. A Viharsarok más vidékein lezajlott események elemzése azt bizonyítja, hogy például Orosházán és Hódmezővásárhelyen a kommunista pártnak hamarabb sikerült megmozgatnia a munkás- és agrárproletár tömegeket. Orosházán a kommunista pártszervezet már októberben minden különösebb felső intenció nélkül létrehozta az Antifasiszta Demokratikus Blokkot, amelyben a kommunista párt mellett a Kisbirtokos Szövetség, a Polgári Kör, a 48-as kör és a Földmivelő Kör tömörült. Hódmezővásárhelyen október végén már 700

tagja volt a szakszervezeteknek és mikor a pártszervezet októberben két szovjet katona ünnepélyes temetése alkalmából felvonulást és gyűlést rendezett, a város lakosságából 3-4 ezren vettek részt ezen /162/.

A kommunisták azonban Makón is leküzdötték kezdeti bizonytalanságukat, gyengeségeiket és a harmincas évek sikeres népfrontküzdelmének tanulságait felhasználva, eredményesen alkalmazták a pártnak a demokratikus erők összefogását célzó politikáját.

3. A helyi népi szervek létrejötte és tevékenysége.

A földosztás

A Nemzeti Bizottságok létrejötte és legelső intézkedései is a demokratikus átalakulás meggyorsítását szolgálták. A Csanád megyei Nemzeti Bizottság - amelynek elnöke a kommunista Farkas Imre lett - sokat tett a községi Nemzeti Bizottságok megalakítása érdekében és segített a bizottságoknak az első lépések megtételében. A községi Nemzeti Bizottságok megalakítását a legtöbb helyen a kommunisták kezdeményezték, s a bizottságokban szinte mindenütt kommunista vezetés érvényesült. Ugyanis a községekben is legelőször a kommunista pártszervezet alakult meg, s a bizottságokban helyet foglaló szakszervezeti küldöttek a legtöbb esetben kommunisták voltak. Emellett igen sok helyen a kisgazdapárt későn alakult meg, s képviselőiket több helyen nem akarták bevenni a bizottságba. Más helyen előfordult, hogy a szociáldemokrata párt képviselőit igyekeztek háttérbe szorítani.

Az ilyen és ehhez hasonló panaszokkal a különböző pártok a megyei Nemzeti Bizottsághoz fordultak. Erről elég sok dokumentum található. Az egyik érdekes beadvány a szociáldemokrata párté.

---

162. Az MSZMP megyei archivuma. A szegei ülés jegyzőkönyve.

mokrata párt kunágotai szervezetéé, amely kifogásolja, hogy míg a Nemzeti Bizottságban a kommunista párt és kisgazdapárt 2-2 taggal, a szakszervezet 3 taggal, addig a szociáldemokrata párt csak 1 taggal képviseltetheti magát. Ugyancsak panaszolja, hogy a községi képviselő testületben is kommunista többség van, mert a kommunista párt és a szakszervezet, "mint kommunista érdekképviselői szerv" 7-7 tagot delegált, s külön még az előljárók között is 5 kommunista van, ezzel szemben a képviselőtestület tagjai között csak 4 szociáldemokrata párt található. A beadvány kéri, hogy minden párt egyenlő számban képviseltethesse magát./163/

Ilyen panaszokkal nemcsak a pártok, hanem a közigazgatás, a járásbírók vezetői is elég gyakran fordultak a Csanád megyei Nemzeti Bizottsághoz. Sok beadvány azt kéri, hogy a megyei bizottság semmisítse meg a községi Nemzeti Bizottságok határozatát, mert az beavatkozik a közigazgatás munkájába, az államigazgatási szervek helyett dönt, népellenes, vagy annak vélt elemeket büntet meg a bíróság helyett, elkobozza vagyonukat, stb. Különösen az első időkben a bizottságok túlépték hatáskörüket, amely bizonyos fókig elkerülhetetlen volt mert a helyi közigazgatás gyengén, vagy egyáltalán nem működött.

A Nemzeti Bizottságok határozottan felléptek a fasiszta, népellenes elemek ellen és radikális intézkedéseket tettek a Horthy-rendszer maradványainak felszámolására. Működésükkel az agrárproletáriátus a szegényparasztok demokratikus követeléseit és törekvéseit igyekeztek megvalósítani, s a nép-

---

163. SZÁL Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai 127/1945.

tömegek demokratikus erőinek forradalmi aktivitását testesítették meg.

Az 1945-ös év első hónapjaiban Makón és Makó környékén elsősorban a kevés számú ipari munkásság, valamint a nagyobb létszámú agrárproletáriátus és szegényparaszság demokratikus mozgalma bontakozott ki. Ez a mozgalom több olyan népi szervet hozott létre, amely határozott radikális tevékenységével a demokratikus átalakításon munkálkodott. Ilyen öntevékeny népi szerv volt Makón a Metesz hagymaszárító üzem élére kinevezett felügyelő és igazgató-bizottság, illetve a helyébe később létrehozott szövetkezeti tanács, amelynek egyik vezető tagja a kommunista hagymakertész Szabó János volt. Az igazgató-bizottság szervezte meg a vöröshagyma felvásárlását, illetve értékesítését, s az ő irányításával működött az egész téli folyamán a hagymaszárító üzem is. A szovjet parancsnokság a téli hónapokban még további többszáz vagon hagymát rendelt a szállítóüzemtől, amit folyó áron készpénzben ki is fizetett a szövetkezeti tanács képviselőinek./164/

A szövetkezeti tanács a Metesz vagyonát,üzemeit lefoglalta és a Metesz helyébe új demokratikus alapon megszervezett hagymaszövetkezet megteremtésére törekedett. A makói hagymakertészek korai szövetkezési kísérlete egyenes folytatása volt annak az ellanzéki kertész szövetkezésnek, amely a 30-as évek közepén már bizonyos sikereket ért el és amelynek egyik vezetője dr.Erdei Ferenc volt. Mint ismeretes, ezt a szövetkezetet a Metesz megfojtotta és a Metesz eljárása miatti felháborodás és a Metesz, valamint kulák vezetői elleni gyűlölet még ebben az időben is mélyen élt a makói hagymakertészekben.

A mezőgazdasági munkásság és szegényparaszság kibontakozó mozgalmának és a földbirtok-rendszer elleni harcának egyik kifejezője a Földmunkás Szakszervezet helyi csoportjainak élénk tevékenysége volt. A Földmunkás Szakszervezet tagjainak létszáma Makón 1945 januárjának elején már elérte a 400 főt /165/, s különösen sok tagot számlált és nagy erőt képviselt a kelet-csanádi agrárproletár községekben és néhány Makóhoz közel eső faluban. A Földmunkás Szakszervezet helyi csoportjai a földre éhes napszámosok, szegényparasztek támogatásával igen sok helyen lefoglalta a nagybirtokosok földjeit, gépeit, gazdasági felszereléseit és néhány helyen már az őszi folyamán is megszervezték a mezőgazdasági munkát, s "bérbevették" a nagybirtokosok földjét.

Az országban szinte elsőként Földeákon történt földfoglalás. A Magyarországi Földmunkás Szakszervezet helyi csoportja már 1944 őszén lefoglalta a község 12 nagybirtokosának és uri-birtokosának összesen 3870 hold földjét. A helyi csoport döntése arra hivatkozott, hogy nemzeti érdek a földek megművelése. A lefoglalt birtokok munkájának irányítására gazdasági tanácsot választottak, amely mezőgazdasági munkásokból és szakemberekből állt. /166/

Ez az eset is arról tanúskodik tehát, hogy Csanád megyében elég korán megindult a szegényparaszság forradalmi mozgalma, a nagybirtokrendszer felszámolására és a földosztás megvalósítására. Makón ez viszonylag később indult meg, mert az agrárproletárok a földnélküliek többségét azok a hagymakertészek tették ki, akik a várostól, a püspöklelei uradalomtól és a nagy gazdáktól földet béreltek, kis-haszonbérlők voltak. Az ő érdekük elsősorban az volt, hogy a földhérletet számukra továbbra is biztosítsák. Ebben az ügyben már októberben a polgári város-

---

165. Szabó János közlése

166. SZÁL Csanád megyei alispáni iratok 1945-242. Közli a Föld-reform 1945/Kossuth Könyvkiadó 1965./ c.kötet.161-162 old.

parancsnokság is határozatot hozott. A határozat úgy szólt, hogy az 1944 őszen lejáráó hagymás kishaszonbérletet a korábbi feltételek mellett mindenütt meg kell hosszabbítani 1945 október 1-ig.

A Földmunkás Szakszervezet erősödő makói csoportja azonban nemcsak a földnélküli hagymakertészek érdekeit képviselte, hanem a napszámosokét, a többi agrárproletárokét is. Figyelemmel kísérte a mezőgazdasági termelés, a mezőgazdasági munkák alakulását, az elmenekült földbirtokosok birtokának, gazdasági felszereléseinek sorsát. Ezért már 1945 februárjában kérelemmel fordult a Csanád megyei Nemzeti Bizottsághoz, hogy a műveletlenül maradt földterületek megmunkálása, hasznosítása érdekében adják ki kishérlatként ezeket a földeket a földnélküli napszámosok, agrárproletárok részére megmunkálás végett. A Nemzeti Bizottság helyt is adott a kérésnek, s így Makón elérték azt a szinte egyedülálló eredményt, hogy 1945 tavaszán nem volt megműveletlen földterület.

Az 1945 tavaszán meginduló földfoglalások, a földreform megvalósítását követelő paraszti tömegmozgalom Csanád megyében azért is elég korán erőre kapott, mert - a Földmunkás Szakszervezet helyi csoportjainak kezdeményezése mellett - a parasztpárt helyi szervezetei együtt küzdöttek a kommunista pártszervezetekkel a nagybirtok-rendszer felszámolásáért, a földosztásért. Makón a parasztpárt már kezdetben együtt működött a kommunista párttal, s elmondható, hogy a parasztpárt kapcsolatai szorosabbak és barátságosabbak voltak a kommunistákkal, mint a szociáldemokrata párté. Ennek az együttműködésnek az alapjai még a baloldali szociáldemokraták és Kossuth-pártiak 30-as évekbeli közös harcai idején alakultak ki. A parasztpárt megszervezői és vezetői ugyanis azok lettek, akik a Kossuth-pártban a szociáldemokrata pártszervezettel, a baloldali szociáldemokratákkal való együttműködést és az ellenzéki front fasiszta-ellenes küzdelmét szervezték.

A két párt együttműködését szolgálta többek között Makó

felszabadulás utáni első demokratikus politikai napilapja, a Makói Népujság is, amely tulajdonképpen kommunista lap volt, de szerkesztésében parasztpártiak is résztvettek. Az ujság 1945 január 23-án indult, s felelős szerkesztője a kommunista párt-szervezet titkára, Kiss Imre vált. A lap első számának "Kommunisták a Magyar közéletben" című cikke még határozottabban megfogalmazta a kommunista pártnak a nemzeti demokratikus erők összefogását szolgáló politikáját. "A haza veszélyben van és mi magyar kommunisták most nem ismerünk más ellenséget, mint a német nácikat és gyalázatos hazaáruló cinkosáikat, Szálasi bünszövetkezetét." - olvasható a cikkben. - "...mikor magyar honvéd tiszteket és magyar tábornokokat akaszt Szálasi, akkor nincs különbség magyar és magyar között" - állapította meg a cikk írója. Ez a cikk már hangoztatta, hogy földhöz kell juttatni a parasztságot és ennek érdekében meg kell szervezni a parasztság tömegeit.

A lapban parasztpárti vezetők tollából cikkek jelentek meg, amelyek a földreformot sürgették és az ujság elsőnek a nemzeti parasztpárt földreform javaslatát közölte. A kommunista párt a parasztpárttal és a szakszervezetekkel közösen január 29-án népgyűlést rendezett a Hagymaházban a Nemzeti Parasztpárt földreform javaslatáról. A gyűlésen a kommunista párt részéről Szabó János, a szakszervezetek részéről a kommunista Diós Sándor szólalt fel, aki már hangoztatta, hogy "1919-ben nagy hibánk volt, hogy nem valósítottuk meg teljesen a földreformot." Tildy István, a parasztpárt egyik vezetője helyesen hangsúlyozta: "Nem szociálpolitikát akarunk, nem alamizsnát, hanem földet osztunk magunknak." A nagygyűlés helyeselte a parasztpárti földreform javaslatot és küldöttséget választott, amely elutazott az ideiglenes kormány székhelyére és az igénylők nevében kérte a földreform elfogadását és sürgős végrehajtását./167/

Az ideiglenes kormánynak a nagybirtokrendszer felszámolásáról és a földműves nép földhöz juttatásáról szóló törvénye Csanád megyében is napok alatt mozgásba hozta a szegény-paraszságot. A pártok makói vezetőinek értekezlete még a földreformtörvény megjelenése előtt javasolta a Csanád megyei Nemzeti Bizottságnak, hogy a földigénylőkből alakítsanak földreform bizottságot, amely az előkészítő munkával foglalkozna. A bizottság ülésén már megmutatkoztak az ellentétek a pártok között, megmutatkozott a kisgazdapártiak vonakodása, mert Szőnyi Imre gazdálkodó, hagymakertész, a kisgazdapárt vezetője ellenzte a bizottság megalakítását azzal az indokolással, hogy nem kell megelőzni az eseményeket. A bizottság mégis a földreform bizottság megalakítása mellett döntött. A pártok öt-öt taggal, a szakszervezetek pedig tizzel képviseltették magukat a bizottságban.

A földreform gyakorlati végrehajtását a Csanád megyei Földbirtokrendező Tanács végezte, amelynek elnöke a kommunista Diós Sándor lett. A tanács a földreformtörvény megjelenése után szinte napok alatt létrehozta a községi földigénylő bizottságokat és haladéktalanul megkezdték a földek kiosztását. A március végi, április eleji napokban a megye községeiben tényleges forradalmi fellendülés kezdődött, amely napok alatt elsöpörte a Horthy-rendszer egyik tartópillérét, a nagybirtokrendszert.

Makón ez a forradalmi fellendülés kissé később kezdődött. Itt a földigénylők az első napokban csak nagyon kevés számban jelentkeztek. A parasztpárt március második felében Makó főterén nagygyűlést rendezett, amelyen Erdei Ferenc mondott beszédet. Erdei Ferenc beszédében szóvá is tette ezt a helyzetet, amit a makói nép, számára is érthetetlen politikai közömbösségével magyarázott. Ezt mégis azzal hozta összefüggésbe, hogy Makót aránylag megkímélte a háború, s a közellátási

helyzet is jó volt, tehát a nép nem szenvedett annyit, mint másutt. Ebben tényleg volt igazság, azonban a földosztásra irányuló paraszti mozgalom azért bontakozott ki nehezen Makón, mert egyrészt itt kevés volt a nagybirtok, másrészt a földnélküliek zömét kitevő kis hagymakertészek nem is nagyon akartak saját földet, inkább a kishaszonbérletet akarták továbbra is biztosítani a maguk számára. A hagymatermelés ugyanis azt követeli, hogy minden évben más földben termeljék a hagymát, s ezt néhány holdas kisparcellán nem lehet annyira megvalósítani, mint kishaszonbérlettel, hiszen a hagyma megfelelő összetételű és jó minőségű talajt követel.

A parasztpárti nagygyűlés bizonyos sikertelenségéhez hozzájárult az is, hogy a parasztpárt befolyása Makón a szegényparaszságnak csak kis részére terjedt ki, s elsősorban értelmiségiek tevékenykedtek a pártban. Azok a parasztok, akik korábban, a felszabadulás előtt a Kossuth-pártot, s a Makón megszervezett parasztpártot támogatták, most a felszabadulás után jórészt a kommunista párthoz csatlakoztak.

Ha késett is Makón a paraszttömegek demokratikus forradalmi mozgalmának fellendülése, mégsem maradt el. A város munkástömegeiben, a hagymakertészek, a demokratikus ellenzéki pártokat támogató tömegek körében a forradalmi aktivitás már hamarabb kibontakozott, csak az elmaradott paraszti tömegek politikai dermedtsége, aléltsága tartott egy kicsit hosszabb ideig. A Nemzeti Függetlenségi Frontnak április elején, pünkösd másnapján tartott makói nagygyűlése már Makó régi ellenzéki népének demokratikus forradalmi megmozdulását, demonstrációját jelentette. A nagygyűlésen, amelyen Rákosi Mátyás, Tildy Zoltán, Erdei Ferenc és Takács Ferenc mondott beszédet, 2.500-3.000 ember vett részt./168/

Csanád megyében az első ünnepélyes földosztást Püspök-lélén a püspökö uradalom területén rendezték meg április 5-én. /169/ Április végén pedig már a megyei földbirtokrendező tanács jelentette, hogy a megyében befejeződött a földreform végrehaj-tása. Összesen 22.745 jogos földigénylő jelentkezett, akiknek igénye egyúttesen 123.114 holdat tett ki. Ezzel szemben csak 14.476 földigénylőt tudtak kielégíteni a rendelkezésre álló 67.733 holdból. Tehát családonként mintegy 2-6 holdat kaptak az igénylők.

Makón közel 3.000 igénylő jelentkezett, az elkobzott birtokok területe azonban nagyon kevés volt, s így csak 50 %-ban tudták kielégíteni az igényeket. A makói földigénylők kielégi-tésére az elkobzott makói birtokok területén kívül a püspöki ura-dalomból 1.000, a földeáki, királyhegyesi, Návay birtokból 600, a Blaskovits birtokból 750, a mezőhegyesi állami birtokból pedig 1.300 holdat használ-tak fel.

Ahhoz, hogy a megyében minden jogos igénylő földet kapjon, még további 56.000 holdra lett volna szükség. Így több mint 6.000-en maradtak föld nélkül. ~~(továbbá is)~~ Ehhez hozzájá-rult az, hogy Csanád megye az ország egyik legsűrűbben lakott megyéje volt, s a nagybirtokok száma és területe aránylag kevés volt.

Hogy a forradalmi átalakulás mennyire mozgásba hozta a tömegeket és mennyire kibontakozott forradalmi aktivitásuk, len-dületük, azt bizonyította a május 1-i felvonulás is Makón. Az első szabad májusi felvonuláson és nagygyűlésen 7-8 ezren vet-tek részt. Ilyen hatalmas politikai tömegdemonstrációra addig még nem volt példa Makón. /170/

---

169. Makói Népujság 1945. április 6.

170. Makói Népujság 1945. április 3.

A kommunista párt befolyása 1945 elején, tavaszán Makón és Csanád-megyében is jelentősen megnövekedett főleg a földosztás hatására. A baloldali pártok és a kiskgazdapárt haladó, demokratikus szárnya támogatták a kommunista pártot a reakciós erők elleni és a demokratikus átalakulásért vívott küzdelemben.

1945 nyarára sok feltétele létrejött annak, hogy a kommunista párt vezette népi tömegek sikeresen sikra szálljanak a népi demokratikus forradalom kibontakozásáért, továbbfejlődéséért. Makón és Csanád megyében - épp úgy mint az egész országban, - azok a munkás- és paraszttömegek fejtettek ki legnagyobb politikai aktivitást, amelyek a kommunista pártot, valamint a szociáldemokrata pártot és parasztpártot követték.

A népi forradalmi öntevékenység szervei, a nemzeti bizottságok, üzemi bizottságok, a földosztó-bizottságok a kommunisták vezetésével határozott harcot vívtak a népi követelések megvalósításáért s tevékenységükkel tulajdonképpen a forradalom továbbfejlését szolgálják. További kedvező feltétel volt az, hogy a kommunista párt részt vett mind az országos, mind a helyi hatalomban. A rendőrséget Makón, Csanád-megyében is a kommunisták szervezték meg, s kommunista vezetés alatt működött továbbra is. A szakszervezetekben, s főleg a fontos szerepet betöltő földmunkászszakszervezetben és a legtöbb tömegszervezetben kommunista vezetők érvényesültek.

Ezekben az eredményekben szerepet játszott az, hogy a makói kommunisták a 30-as években már sok politikai tapasztalatra tettek szert, főleg a tömegek megszervezése, a haladó, demokratikus forradalmi erők tömörítése tekintetében és a népfront politika alkalmazásában.

F ü g g e l é k

1. A Várospolitikai Szemle németellenes és a faji ideológiát bíráló cikke:

Kutyák vagyunk?

/Várospolitikai Szemle II. évf. 1. sz. 1937. január 9./

Akik még nincsenek tisztában a Hitler-rendszer magyarországi célkitűzéseivel, azok számára közöljük a következőket:

A Dunántúlon élet-halál harc folyik magyar testvéreink és a svábok között. Teljesen magukra hagyatott koldus magyarok lan-
kadó erővel és csüggedő lélekkel vívják szörnyű küzdelmüket a hitleri pénzen tartott gögös és a magyarokat lenéző gazdag svábokkal. Az egyenlőtlen küzdelmeknek és a harc eddigi eredményeinek láttára ökölbe szorul minden becsületes magyar kéz. De akik hatalmon vannak, azok még nem találták meg a módját és lehetőségét dunántúli testvéreink megsegítésének. Eddig még nem! Nagyon igénybe veszi őket a téli vadászat!

Letagadni nem lehet: a Dunántúlon két nép áll szemben egymással, s a két nép között élet-halál harc folyik. Hídon két évvel ezelőtt átadták a magyar templomot hivatalosan is a németeknek. A magyarok eltűntek az emésztő harcban, s helyüket elfoglalták a svábok. Eltűntek, igen, de néhány lelkes magyar utánuk kutatott, s megtalálta őket: a tömőben és Amerikában.

Menekülnek a magyarok! Nem azok szégyene ez, akik menekülnek, hanem azoké, akik pusztulni hagyják a dunántúli magyarságot. A dunántúli Kemse község színmagyar lakóinak a száma rövid idő alatt a felére apadt. Tolna megyében 1935-ben 2.691 magyar gyerekkel iratkozott be kevesebb a megye területén lévő iskolákba, mint az előző években. Sárköz területe 40.000 kat.hold. Ebből 20.000 hold a négy sárközi magyar községé, 20.000 hold a vallásalapé. A négy magyar község az elmúlt 50 év alatt a 20.000 holdból 6.000 holdat kénytelen volt átengedni a szomszédos német községeknek, a vallásalapítvány bérletéből pedig 5.000 holdat, vagyis Sárközben az elmúlt 50 év alatt 11.000 hold földet húztak ki a svábok a magyarok talpa alól. Várdomb! Amilyen szép magyar a neve ennek a községnek, olyan színmagyar volt a lakossága is még 50 évvel ezelőtt. Egyetlen sváb se élt a községben, ma pont fordított a helyzet. Várdomb most színsváb község.

A magyarokat tizedeli a földnélküliség, a pénztelenség, a teljes magukra hagyatottság, a szervezetlenség és ami mindezek nyomában jár: az egyke. És a svábokat táplálja mindaz, ami ennek az ellenkezője. A dunántúli egykes községek színmagyar lakosságával erős, megszervezett és Németországból fűtött és táplált némettség áll szemben. Hallják meg, akik nem tudják, hogy Berlinben már olyan térképeket is nyomnak, amelyen a Dunántul már mint Németország szerves része szerepel. A helyzet ugyanaz, mint volt annakidején Erdéllyel! Vajon az lesz-e a folytatás is?

Heinrich Eilich erdélyi sváb író úgy látja, hogy igen. Ez a magyar pénzen és magyar kulturán táplált és felnövekedett író legutóbb megjelent munkájában ezt írja: "ami tiszta és nagy, az Magyarországon mind német. Ez vonatkozik emberekre, lovakra, szekerekre, templomokra és házakra". Díjnyertes novellájában "gyilkos hordának és kutyának" nevezte a magyarokat

és "elnyomott magyarországi sváb testvérei" nevében így panaszkodik: "Nekünk mindig csak adni és adni kellett. A magyaroknak városokat alapítani és az országért harcolni. Németek teremtették meg a magyar ipart és kereskedelmet, ők üzték ki a törököt és a svábok építették fel újra az elpusztított részeket."

Igy ír Zillich ur. Irja, pedig ezt azokról a magyarokról, arról a nemzetről, amely évszázadok viharában rengeteget vérzett és szenvedett a nyugati kultúra és a német faj védelmében. Megérdemeljük, hiszen a magyar hatalom urai voltak azok, akik idegen lovagokat ültettek a magyar földre és idegen földesurakat a magyar ezerholdakra.

Még egy szomorú megállapítást: az ugyanis, hogy a létünkben fenyegető külső és belső veszély ellenére a tözsgyökeres magyarság még mindig alul van. Legalul! Becsületos választójog híján még mindig nem válhatott testvévé ennek a nemzetnek. Ha egy idegen erre a földre vetődik a világ keleti, avagy nyugati részéből, az szavazati joga révén nyomban beleszólást nyer az ország ügyeinek az intézésébe, de a magyar, a tözsgyökeres magyar, aki nyelvével, hitével, meggyőződésével és elhelyezkedésével ehhez és csak ehhez a földhöz tartozik, az tudatlan-nak és megbízhatatlannak minősítetik és a jogokból kizáratik, vagy ha volt ilyen joga, attól megfosztatik.

Makón, a mult évi összeírások után 4 ezer sziamagyar szavazót hagytak ki a választók névjegyzékéből, de csanádmegyei sváb, román, szerb és tót községek szavazóinak a száma emelkedett.

Az urak vadásznak! A fővárosi lapok vasárnapi képes mellékleteiben szívet gyönyörködtető szép képek jelennek meg az urakról és az elejtett nyulakról. A nyulak fekszenek szép sorjában. Garmadával. És az urak állnak a nyulhegyek mögött puskával, sportnadrágban, rettenetes bakkancsokban, szögezett, zsirozott, duplán bélelt, vízhatlan cipőóriásokban. Állanak a szegény mezitlábás nyulak mögött. És túl az avaron, ahova már nem jut el az urak golyója, foszlott, rongyos lábbeliben szegény magyar parasztok napkeltétől napszálltáig durják a tarlót. És esténként átázott, hideg kapcákkal teregetik tele a félig fűtött boglyakenencét s a kapcáknak olyan áperodott a szaga, hogy könnyet facsar az ember szemébe. Magyar könnyet!

H. Szabó Imre

x

A nép

/Várospolitikai Szemle II.évf. 5.sz.1937.aug.22./

A mult század társadalmi harcaiban két frontegység uralkodott: a nemzet és az osztály. A nemzet gazdasági, kulturális, történeti tényezőkből összetevődő imperialista egység volt és az tartozott hozzá, aki vállalta a multat /történeti osztályok/ és aki együttértett a nemzeti aspirációkkal. Az osztály erősen gazdasági kategória volt, kulturális képét éppenhogy megformálta a marxizmus. Ennek az osztály-nemzet csoportokkal küzdő korszaknak a zárásköve volt a világháború és az azt követő forradalmak. Utána a tényleges állapot változatlanul az osztályok és nemzetek harca maradt, azonban a politikai jelszavak két újabb harci egységet vetettek föl: a fajt és a népet. Európaszerte kialakult egy sab-

sablon: jobboldalon fajt ismernek a nemzet helyett s ez nem más, mint a vérség szálán egybetartozók csoportja s ez az egység földlálja az osztályokat egymást föltételező rendekké: a baloldalon pedig népről beszélnek s ez magában foglalja a "dolgozók" osztályt, a munkásságot, a parasztságot és a tőke és a nagybirtok szolgálatából emancipálódott értelmi munkásokat.

Ez a sablon nagyjában eligazított a magyar társadalmi harcok porondján is, azonban a legutóbbi időben egy olyan nevezetes elméleti vita folyt le - és most is folyik - a szemünk előtt, amely meg kell, hogy gondolkoztasson minden öntudatosan és politikai érvényességgel gondolkozó embert.

Veres Péter, akiről senki nem mondhatja, ha csak nem elfogult a beszámíthatatlanságig, hogy nem szocialista, minden írásában fajról beszél, amely mint történeti, földrajzi, gazdasági, kulturális vérségi tényezők által meghatározott csoport éppolyan valóság, mint az osztály. Mint szocialista állítja, hogy számolni kell a "fajjal", mert az van és kizsákmányolások forrása, s ezt is föl kell oldani az osztályokat feloldó s általános emberi igazságot megvalósító osztálynélküli társadalom. Szavaira a szocialista párt hivatalos teoretikusai heves ellenkezéssel feleltek és antiszemitizmusban marasztalták el a "faji szocialista" Veres Pétert.

A vita megoldatlanul folyik és jó, hogy folyik. Nem azzal a szándékkal szólunk hozzá, hogy itt eldöntsük, ellenben egy ádálékot akarunk szolgáltatni a helyes eldöntéséhez. A marxista szocializmus, amely egyfelől az országok gazdasági szembenállásának a rideg valóságára és egy legáltalánosabb emberi igazságnak az értékére támaszkodik, valóban nem ismerhet fajt sem úgy mint valóságot, sem úgy mint követelményt. A jó szocialista arculatának egyik alapvonása az osztálytársadalom kiméletlenül dialektikus materialista kritizálása, a másik alapvonása pedig mindenkire általánosan érvényes emberi igazságok tántoríthatatlan hite.

Az osztályok gazdasági valósága és az általános emberi igazsága közt van azonban egy közbeeső fokozat: az osztályok gazdasági harca egy-egy nép társadalmában, különleges feltételek között folyik le és az általános emberi igazságot minden nép a maga képére és hasonlatosságára valósítja meg. Veres Péter az a szocialista, aki mint magyar földmunkás a kispolgár paraszttal és iparos kereskedővel és a "szabad" értelmiségi munkással való szolidaritásban véli megvalósítani az osztálynélküli társadalmat, s aki magyarul kíván embernek lenni a népek "nemzetnélküli" társadalmában.

Ő csak mond-"fajt", de népet ért. A nép pedig igenis valóság, Van ugyanis, mint az osztályok harcát egybefoglaló és módosító tény és ugyanis, mint az általános emberi igazságokat átélő és megvalósító érték követelmény. Ez a nép természetesen nem "vérképlet" és nem mindent felfaló egység. Egyszerűen egy olyan érvényes társadalmi csoportosulás, amely az emberiség nagy földi társadalmán belül az egyetlen komolyan számításbaendő kerete a társas életnek. Olyan egység, amelyen belül közelítheti meg az ember az igazság kisebb vagy nagyobb mértékét.

ef.
/ Erdei Ferenc/

2./ H.Szabó Imre levelezése a parasztpárt megalakítása ügyében.
Válaszlevelek.

Makó, 1939 jun.8.

Tekintetes

Tisztelettel az alábbi kérdésekkel kereslek fel, kérve arra, hogy levelemre postafordultával válaszolni szives legyél:

1. Elismered-e, hogy a választások után keletkezett új helyzetben sorsdöntő jelentősége van amaz erők megszervezésének, amelyek egyrészt teljes biztosítékot nyújtanak a nemzet függetlensége tekintetében, másrészt utat vágnek a nemzet / a nép/ jobb jövője számára.

2. Elismered-e, hogy ez a réteg csak a magyar kisparaszság lehet, amely egyedül faji és törzsanyaga a nemzetnek, amelynek önálló parasztmozgalom /kuruc mozgalom/ keretében történő megszervezése egyedüli biztosítéka a nemzeti függetlenségnek és a magyar népi kérdések megoldásának.

3. Elismered-e, hogy e célból olyan paraszti szervezetet kell létrehozni, amelynek erejével új demokráciában közposztálljá emeljük a magyar parasztságot.

4. Elismered-e a következő két igazságot: I. a népi erők helyes irányban való megszervezésének az elmulasztása ma halált jelenthet. II. A magyar parasztmilliók felemelése és megszervezése nélkül magyar nemzeti életünk egy lépést se tehet előre.

5. Felelj arra kérdésre, hogy szabad-e gyávanak lenni abban az országban, amelyhez a nemzeti önállóság pusztulásának a veszedelme lappang a gyávaság nyomán és olyan mozgalmak teremnek, amelyek a saját nemzeti erőnkől való táplálkozás helyett és a saját történelmi multunkra való támaszkodás helyett idegen hatalmak remélhető, de mindig kétséges és mindig bizonytalan jóindulatára és várható barátságára akarják alapozni a nemzet jövőjét.

6. Ezek figyelembe vételével felelj arra a kérdésre, hogy hajlandó vagy-e részt venni az önálló parasztmozgalom /48-as parasztpárt/megszervezése érdekében Makóra Péter-Pál napjára összehívandó értekezleten. Közd, mik az észrevételeid az általam tervbe vett értekezlettel kapcsolatosan és kiknek a meghívását javasolod abban az esetben, ha a magad részéről helyet tartod az önálló parasztmozgalom megszervezését olyan értelemben, hogy az új parasztpárt, helyesebben a párt által döntő tényezővé emelkedő parasztság az ország többi dolgozó rétegeihez való viszonyát nem parancsszóval, hanem megegyezés alapján rendezze.

7. Végül egyetértés-e velem ebben a döntő jelentőségű kérdésben, hogy a magyar parasztság bizonyosságot szolgáltatott a tekintetben, hogy a nemzet fenntartó szerep vállalására alkalmas és annak vállalására hajlandó is.

8. Ezt a kérdést a levéllel együtt feltettem a következőknek: Főja Géza, Szabó Pál, Kovács Imre, Darvas József, Veres Péter, Juhász Géza dr. Szabó Lajos, B. Szabó István, dr. Erdei Ferenc és Simándi Pál uraknak.

Tisztelettel:

H. S z a b ó I m r e s k .
Független Ujság.
a Makói Irkesztője.

Kedves Barátom

Kérdéseidre az alábbiakban válaszolok:

1. Igen.
  2. a kisparaszság nagyon passzív réteg. Élő mozgalmat csak a földmunkássággal együtt lehet csinálni.
  3. nincs jelentősége, mert amugyis lehetetlen. Az egész parasztság nem lehet középosztály. Különböztetést ezt szóbeli tárgyalás útján lehet elintézni, hogy mit is akarsz ezzel mondani.
  4. igen
  5. nemcsak bátornak, de okosnak is kell lenni és jó munkát csinálni.
  6. elsieltett dolognak tartom a június 29-i határidőt. Vagy szentistvánkor Pestre vagy még később őszre kell összehívni az értekezletet, és nemcsak írókat, hanem politikusokat is, de főleg parasztokat is! Az írók sohasem csinálnak pártmozgalmat. Pár parasztképviselőre szükség van, márcsak a politikai védelem érdekében is. Mert nehezebb dolog ez, mint ti hiszitek. Nekünk nem lesznek nyugalmazott tábornokaink és szolgálaton kívüli csendőr ezredeseink. Egyébként a szabadság kérdésére én már válaszoltam. A tömegek megszerzése pillanatnyilag nem lehetséges. Majd ha a MÉP tizedeseiben és a nyilasokban csalódnak t.i. nem történik semmi lényeges változás. A harc fő iránya egyébként ne a nyilasok, hanem a MÉP és az alkotmány-csákyások felé kell, hogy terelődjön. A nyilasok java tömegeivel egyesülni kell.
- A 48-as parasztpárt címet nem tartom jónak. A dologban egyébként döntőnek tartom a Szabad Szó szerkesztőségének és Erdei Ferinek a véleményét. Azután persze a szocialista jellegű földmunkás szervezeteknek is a felfogását. Náluk nélkül nem megy, de nem is ér semmit.
7. Ez nem is fontos, de túlzás is. De ez részletkérdés.
  8. A nevek túlnyomórészt nem aktív emberek. Az ő igenlésük kevés. Parasztokkal kell tárgyalni és megbeszélni. Az igazi idő, azt hiszem, csak a következő években jön meg az új párt, illetve szövetség számára.

Hogy milyen nehéz lesz, azt sejtetheted abból, hogy máris kitékérték a lapotoknak a nyakát. Éppen ezért nagyon óvatosnak és nagyon tárgyilagosnak kell lenni. A parasztnép színe-javá olyan okos és józan, hogyha látja: komoly mozgalom, tisztá emberek és tisztázott eszmék vannak a mozgalom élén, csatlakozik és kitart minden körülmények között. Ha nem is ér el ez a mozgalom nagy parlamenti sikereket, én úgy érzem nem, - akkor is tömöríti maga körül a dolgozó Magyarország színe-javát és az új világ híveit. Nehány becsületes és tisztamultu ember sokszor egész falvakat jelent, mert országos kérdésekben mellettük áll a falu.

U.i. A péterpáli értekezlet részéről azért sem tartom jónak, mert úgy én, mint a többi fontos parasztok éppen az aratásban leszünk. Református vidéken ez nem ünnep, hanem igen szorgos munkanap.

Nem kell elsielni a dolgot, a lélektani pillanat megválasztása nagyon fontos. Most várakozás van a megtévedtekben, közöny és letargia az öntudatosokban.

Barátsággal

1939. június 18.

Veres Péter

"Szabad Szó"
Szerkesztősége és Kiadóhivatala
Budapest
IX. Múzeum körút 15.sz.

Budapest, 1939. június 17.

Kedves Barátom!

Hozzám, Kovács Imréhez, Darvashoz, Fájához írt leveledre: a fiukkal nagyjából való megbeszélés után a következőkben válaszolok:

Mindenekelőtt: teljesen egyetértünk leveleddel és az azokban felvetett problémákkal. Másodszor pedig magam részéről két év óta foglalkozok ezzel a gondolattal, amióta a Független Kisgazdapárt mindegyre nyilvánvalóbban cserben hagyta az igazi népi gondolatot. Félreértés elkerülése végett ez a kijelentés nem kizárólag Eckhardt Tiborra vonatkozik, hanem arra a beözörlő intellektuális rétegre, amely végképpen meghamisította és elkente a paraszti gondolat színét és ízét és lényegét a pártban. De természetesen, hogy az azóta bekövetkezett politikai anarchia méginkább tisztultabb és kiállóbb paraszti mozgalmat kívánna, mint ezek előtt két vagy csak egy évvel. Az akkori fogalmak és módszerek teljesen hasznavehetetlenné váltak, mert egy olyan paraszti gondolattal lehetne kiállni csupán, amely tökéletesen magában viselné a dolgozó magyarság, tehát az igazi magyarság minden rétegét. Merev és csak politikai pártkeret érzésem szerint semmiképpen nem tudná felvenni a harcot - alá a Független Újság betiltása - a szembenálló erőkkel szemben.

A labanclelkiség olyan roppant gyökereket eresztett, hatalmat font körül, tömegeket bódított meg, az eredményes és megtartó munka érdekében, olyan paraszti szervezetre lenne szükség, amely természetszerűleg magához tudná ölelni a magyar néptömegek teljességét. Osztályjellegét elveszítene azáltal, ha benne a magyarság lényege teljesen kifejezésre juthatna. Veres Péternek van egy eszméje, és pedig az, hogy nem párt kellene, hanem parasztszövetség. Ilyen irányú tárgyalásaink és utkereséseink állandóan folyamatban vannak már hónapok óta, szomorú és bitang dolog, hogy alig bírunk elindulni benne.

Ennyit a magam részéről, Kovács Imre és Darvas írnak valamit, ami az ő saját szívük ügye, mindenesetre említett időben mindannyian lent leszünk Makón.

Szeretettel köszönt

"Néppel a Népért"

Szabó Pál

X

"Szabad Szó"
Szerkesztősége és Kiadóhivatala
Budapest
IV. Múzeum körút 15.sz.

1939. június 17.

Kedves Barátom!

Leveledben feltett kérdésekre magam részéről is igennel válaszolok. Péter-Pálkor a többiekkel együtt lemegyek Makóra. Kovács Imre által felsoroltakon kívül ajánlom még, hogy hívjátok meg Takács Ferencet is. /Hódmezővásárhely/.

A viszontlátásig szeretettel üdvözl:

Darvas József

3./ Kovács Imre levele H.Szabó Imréhez a Nemzeti Parasztpárt működésének engedélyezéséről:

Nemzeti Parasztpárt

Budapest, 1939. július 21.

Központja

Budapest, IV. Múzeum krt. 15.

Pártvezetők: Szabó Pál - Kovács Imre

Kedves Barátom!

Mi a Nemzeti Parasztpártot a belügyminiszternek és a rendőrségnek bejelentettük: így a párt megalakultnak tekinthető. Eddigi szervezési munkánk Sopronban és Borsod megyében indult meg, ahol is a velünk érző fiatal parasztemberek vették kezükbe a munkát. Amit a nyilasokról irsz, azt teljesen aláírom és ha úgyesen csináljuk, sikerülni fog tőlük a tömegeket elhódítani. A programunk, amely a Szabad Szó legújabb számában megjelent és ezenkívül 100 ezer példányban különlenyomatot készítettünk, azt hiszem megfelelő, rövid, frappáns, minden igényt kielégítő. Küldünk le a Te címre is néhány ezret, hogy amerre jársz, juttasd el a parasztsághoz.

Eckhardt külföldön van, de egyik bizalmas barátja felvette velünk a kapcsolatot, az az érzésem, Eckhardt határozott kívánságára és abban valamilyen közös munka, közös együttműködés lehetőségét látom. A kisgazdapárt szétesőben van. Ugy tudom, Nagy Feri, Tildy Zoltán, B.Szabó, Varga Béla és Váczi József ki akarnak válni és Független Magyar Párt címmel új pártot alakítani. Nem nagy jövőt jósolok nekik, mert mindnyájan fáradt emberek és nem látják világosan a problémákat. Akik visszamaradnak, azok is reménytelen emberek; úgyhogy valóban csak Eckhardt jöhet számításba. Amint Eckhardt megjön, azonnal érintkezésbe lépek vele, s igyekszem őt valahogy megnyerni az ügynek és rehabilitálni a parasztság előtt. Erről még majd beszélünk.

A szentistván-napi gyűlés, nem hiszem, hogy nagy siker jegyében fog majd lezajlani, mert akkorra a párt belső válsága teljes lesz és valószínűleg ott fog szétesni. Mi is tervezünk Szent István napján Budapesten egy országos találkozót. Nagyon jó alkalom, mert Géláru utazási kedvezmény-nyel amugyis jön a parasztság Pestre. Amerre jársz, hívd fel az emberek figyelmét erre, akik érdeklődnek Nálad, azoknak is ird meg, s ha nem is lesz engedélyünk, akkor itt a Szabad Szó-nál, amely különben a Nemzeti Parasztpárt hivatalos helyisége, értekezletet tartunk.

A Makói Független Ujságot a legjobb vidéki lapnak tartottam, ezt nem hízélgésből mondom, már előbb is hangoztattam. Nagyon jó volna, ha újra feltámadna, de nem hiszek benne, ha csak Eckhardt nem harcolja ki, de akkor jó volna, ha Eckhardt nevére és továbbra is a Te szerkesztésében jelenne meg. A Magyar Nemzet egyelőre szemben áll velünk, de utat és módot fogok találni arra, hogy ez az álláspontja megváltozzon. Ami az Imrédy ügyet illeti, ebben Szabó Pál illetékes és fordulj hozzá levélben, most Biharugrán tartózkodik pár hétig.

Nagyon szeretném, ha a csanádi szervezkedést Te vennéd a kezébe és ezt megbeszélendő, találkozoznunk kellene. Majd értesítelek, hogy én megyek-e le, vagy pedig Te gyere fel, természetesen utiköltséged megtérítését mi vállaljuk.

Az jó volna, ha a Magyar Nemzethez be tudnál jutni és mint vidéki riporter járhatnál az országot és egyuttal szerveznéd a parasztságot. Arról is szeretnék beszélni Veled, hogy a szervezkedés milyen határozat formájában történjen és milyen elvek szerint végezzük.

Válaszodat várva, baráti szeretettel köszönt:

"Néppel a Népért!"

Kovács Imre

Felhasznált irodalom:

- Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. Makó, 1934.
Képek Csongrád megye történetéből. Szeged, 1963.
- Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom. 1936-1945.
Kossuth Könyvkiadó, 1965.
- Kállai Gyula: A polgári nemzettől a szocialista nemzetig./Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján 1965 június 11-én elhangzott előadás./ Kossuth Könyvkiadó, 1965.
- Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Kossuth Könyvkiadó, 1960.
- Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1961.
- Korom Mihály: A Kommunista Párt harca a munkásosztály vezette antifasiszta parasztegység megteremtéséért a második világháború időszakában. Acta Universitatis Szegediensis Sectio Scientiae Socialismi, Szeged 1964.
Földmunkás- és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon. Táncsics Kiadó, Budapest 1962.
- Féja Géza: Viharsarok. Magvető Könyvkiadó 1957.
- K. Nagy Magda: A Válasz. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.
- Saitos Gyula: József Attila Makón. Magvető Könyvkiadó 1964.
- Polányi Imre: Adatok Makó felszabadulásának történetéhez. Különnyomat a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből. Szeged, 1958.

T a r t a l o m j e g y z é k :

I. A MAKÓI BALOLDALI ERŐK HELYZETE ÉS HARCA A 30-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN	2
1. Makó multja, gazdasági-társadalmi fejlődése, politikai élete	2
2. A gazdasági válság és politikai hatása, a dél-alföldi kommunista szervezkedés	15
3. A szociáldemokrata és a Kossuth-párt együttműködése, s a makói kommunisták, baloldali szociáldemokraták tevékenysége	29
4. A szociáldemokrata, a Kossuth- és a kispárt szövetezése. Harcuk a dolgozók, a hagymakertészek érdekeiért	43
SZEREPE	
II. A MAKÓI SZÖVETKEZETT ELLENZÉK AZ ORSZÁGOS NÉPFrontTÖREKVÉSEKBEN	56
1. A kommunista népfrontpolitika érvényesülése Makón. A szövetszettezett ellenzék a fasizmus térhódítása ellen	56
2. Az antifasiszta küzdelem megerősödése és a Márciusi Front makói találkozója	66
3. Az ellenzéki front felbomlása, a parasztpárt megalakulása	85
4. Küzdelem a 40-es években	98
III. MAKÓ FELSZABADULÁSA. HARC A NÉPI DEMOKRATIKUS FEJLŐDÉSÉRT	106
1. A kommunisták, a polgári városparancsnokság tevékenysége a felszabadulás heteiben	106
2. A kommunisták vezette demokratikus erők a forradalmi átalakulásért	123
3. A helyi népi szervek létrejötte és tevékenysége. A földosztás	139

Függelék

Felhasznált irodalom

46. in a k. partial.

42. Geo P. and Geo P. is 1

48-20-→ end illegible my number j. b. 4.

69-1
Bridges

77, K'ik' U'at'ing K'ik' U'at'ing

85. Infusoria

The wind reached the road
 it was a white noise, low
 and soon it was full
 now. Whether it is a whisper
 or, and a white frost.

87. yellow or orange

28.

18. KP - nyugtalanító és veszélyes
döntések 39-én.

18. KP - nyugtalanító és veszélyes
döntések 39-én. és 52-én
is meggyőző. Főleg közbiztonság
biztonság, életveszély, tisztaság.
Közös véleményed meggyőző?
Nem?

113. sz.

148 - az új rendszert a repi
de for. 415-ig

www